

SAUS

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny
Bratislava

ISSN 1339-4908

SLOVENČINÁR

Časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny

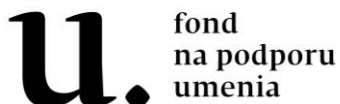
Ročník 4 • 2017

3

SLOVENČINÁR

ČASOPIS SLOVENSKEJ ASOCIÁCIE UČITEĽOV SLOVENČINY

ROČNÍK 4●2017●ČÍSLO 3● Vychádza trikrát ročne

Časopis z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia

Hlavný redaktor:

doc. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD. (*Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*)

Redakčná rada:

PhDr. PaedDr. Martin Bodis, PhD. (*Základná škola s materskou školou kráľa Svätopluka v Šintave, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre*)

PhDr. Xénia Činčurová, PhD. (*Súkromná základná škola waldorfská, Bratislava*)

PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD. (*Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*)

red. prof. dr. Boža Krakar Vogel (*Filozofická fakulta Univerzity v Ľubľane*)

Mgr. Renáta Ondrejková (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave*)

prof. PaedDr. Vladimír Patráš, CSc. (*Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*)

Mgr. Eva Péteryová (*Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania v Bratislave*)

Mgr. Viera Sabová (*Stredná priemyselná škola stavebná, Veľká okružná, Žilina*)

prof. PaedDr. Eva Vitězová, PhD. (*Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave*)

Vydavateľ:

Slovenská asociácia učiteľov slovenčiny

Panská 26, 811 01 Bratislava

Web: <http://www.sausba.sk>

e-mail: 2002saus@gmail.com

Výtvarný návrh obálky:

Ada Poklač a Dušan Weiss

ISSN 1339-4908

OBSAH

ŠTÚDIE

- Pavol Žigo: *Vývin slovenčiny v reformačnom prostredí* 4
Daniela Kodajová: *Jozef Miloslav Hurban v rodine a národe. Prepojenie súkromného života a verejných aktivít národovca* 13

NÁMETY A ROZHĽADY

- Zuzana Hovancová: *Hodnota času (Práca s literárnym textom na hodinách etickej výchovy)* 32
Júlia Szabóová Marloková: *Vybudovanie systému báзовých inštitúcií školského úradu v Maďarsku* 40
Ivica Hajdučeková: *Zoznámte sa s Aspektom (Autoevalvácia čitateľskej gramotnosti)* 45

ROZHOVOR

- Marián Gladiš: *Rozhovor s Mariánom Andričíkom. Aj v slovenčine môže byť Miltonov Stratený raj „čitateľný“* 52

RECENZIE A KNIŽNÉ INŠPIRÁCIE

- Viliam Nádaskay: *Návrat po dvesto rokoch (Juraj Palkovič: Múza ze slovenských hor. Zostavila Lenka Rišková. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2016)* 56
Renáta Ondrejková: *Užitočná pomôcka pre používateľov slovenčiny (Mislovičová, Sibyla – Vančová, Iveta: Spýtovali ste sa. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Veda, vydavateľstvo SAV, 2017)* 57
Peter Tollarovič: *Reflexia tvorby Pavla Vilikovského (K dielu Pavla Vilikovského. Editor Peter Darovec. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017.)* 59
Eva Vitězová: *Frazeológia v školskej praxi (Gabriela Magalová: Frazeológia pre pedagogickú prax. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, Vydavateľstvo SAV, 2016)* 61
Ivica Hajdučeková: *Knižná novinka z aspektu (Andrea Bokníková: Potopené duše. Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia. Čítanka. Bratislava : Aspekt, 2017)* 62
Juraj Holiš: *46. zväzok zborníka Studia Academica Slovaca (Studia Academica Slovaca 46. Editori Jana Pekarovičová a Miloslav Vojtech. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017)* 64
Katarína Cupanová: *Netradičná čítanka (Timrava vo výbere Dany Podrackej. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2017)* 67

OBSAH

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

Ema Lujza Válkyová: <i>Slečna Willsonová</i>	67
Laura Petříková: <i>Jar, Nový rok, Jeseň</i>	70
Alžbeta Hišemová: <i>Deň otvorených dverí na FF UPJŠ (Čitateľská gramotnosť v propagácii fakulty)</i>	72

INFORMATÓRIUM

Renáta Ondrejková: <i>Zaujímavý seminár o štandardizovaných geografických názvoch</i>	77
Táňa Kusá: <i>Ján Hollý – Svätopluk. Rádio Devín RTVS presvedčilo poslucháčov, že náš básnik nie je iba literárna ikona</i>	81
Adriana Trubíniová: <i>Informácie zo zasadnutia Slovenskej komisie Olympiády zo slovenského jazyka a literatúry</i>	84
Kristína Krajanová: <i>Poézia zostáva živá (Medzinárodná vedecká konferencia Poetika poézie a jej prekladu)</i>	87
Barbora Tancerová: <i>Docentka Andrea Bokníková získala nomináciu na Krištáľové krídlo 2017</i>	94
<i>8.ročník súťaže pre stredoškóľákov Esej Jána Johanidesa</i>	96
INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV	97

VÝVIN SLOVENČINY V REFORMAČNOM PROSTREDÍ

Prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc.

Katedra slovenského jazyka

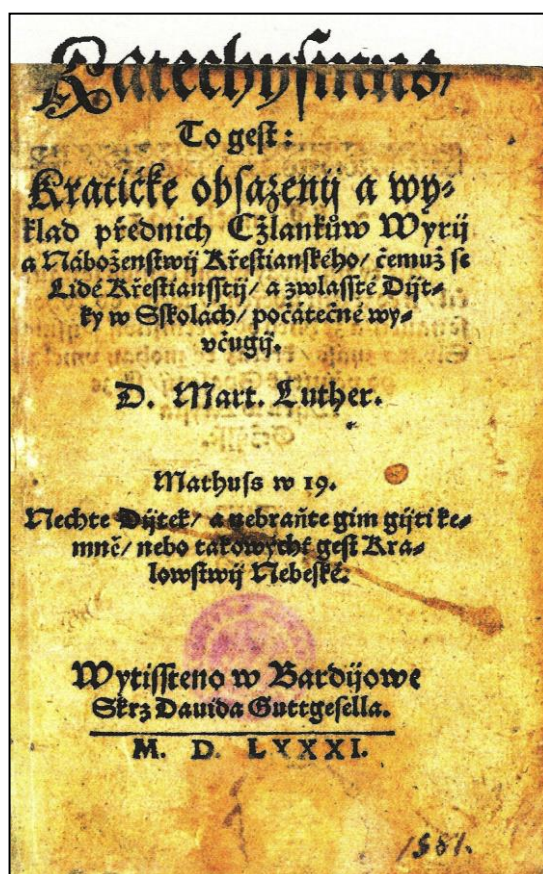
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Jedným z významných výročí, ktoré boli späté s rokom 2017, bola aj spomienka na reformáciu a na vystúpenie Martina Luthera v roku 1517, ktorým sa začalo obdobie nového myslenia, zápasov, obrán aj vývinu, obdobie odklonu od dovtedajšieho konzervativizmu a začalo sa nové ponímanie duchovného sveta. Reformáciu možno plným právom označiť za impulz zmien v mentálnej a duchovnej sfére ľudstva, ale aj za posun vo vývine jazykov. Práve tejto oblasti venujeme naše riadky, ktorými si chceme pripomenúť dva základné problémové okruhy reformácie a jazyka: funkciu bohoslužobného jazyka v slovenskom protestantskom prostredí a vývin slovenčiny od reformácie po súčasnosť. Na začiatku takýchto úvah pred päťsto rokmi stála Lutherova myšlienka, aby sa náboženské obrady a s nimi spojené texty stali každému zrozumiteľné v jeho rodnom jazyku. Význam tejto myšlienky bol z pohľadu vtedajších Slovákov významný aj v tom, že nahrádzala chýbajúce kultúrne aj duchovné centrum, ktoré by bolo zamerané na rozvoj materinskej kultúry, materinského jazyka. Zástupnú úlohu ešte pred reformáciou v tejto oblasti plnila čeština.

Biblická čeština

Rozvoj jazyka a jeho kultivovanie súviselo so vzdelaním a jeho rozvoj začiatkom 16. storočia ovplyvnila reformácia tým, že v 16. – 17. storočí vzniklo na území dnešného Slovenska v blízkosti Bardejova, Banskej Štiavnice, Ľubice, Prešova, Banskej Bystrice, Košíc, v okolí Trenčína a aj severnejšie, pri Žiline, množstvo škôl. V tomto prostredí sa formoval národný jazyk, ktorý začal plniť verejnú funkciu: spojenie viery so zrozumiteľným jazykom sa stalo silným integračným činiteľom jeho nositeľov. Významným prostriedkom na šírenie duchovných myšlienok v zrozumiteľnom jazyku sa stalo vydanie *Kralickej Biblie* (1579 – 1593) v biblickej češtine, ktoré bola normalizovaným variantom češtiny a rozhodnutím evanjelických synod v rokoch 1610 a 1614 sa stala bohoslužobným aj úradným jazykom evanjelickej cirkvi na území dnešného Slovenska. Základnými formálnymi znakmi biblickej češtiny sa stali diakritické znaky – dĺžeň a mäkčeň, jej špecifickými znakmi bolo označovanie dlhého *i* písmenom *j* (*djlo*), *š* sa zapisovalo zdvojeným *ss* (*nasse, wsse*), písmenom *ě* sa označovala mäkkosť predchádzajúcej spoluhlásky (*němý, věc, pěna*), písmená *y, ý* sa používali aj po *c, z, s* (*cyzý, měšýc, syla*) a písmeno *y* sa používalo vo funkcii spojky *i* a aj v predpone *ney-* (*neywjc*), dvojhĺaska *ou* sa dôsledne zapisovala ako *au* (*saud*), tradične sa používalo písmeno *w* (= *v*), pod vplyvom latinskej tradície sa namiesto písmena *u-* používalo *v* (*včený = učený*), písmenom *g* sa označovala hláska *j* (*gegich = jejich*), grafémou *ğ* (*g* s mäkčeňom) sa označovala hláska *g*. Čeština plnila túto náhradnú funkciu spisovného

jazyka Slovákov preto, lebo v 16. storočí nebolo na území dnešného Slovenska kultúrne, duchovné ani akademické stredisko, v ktorom by sa kultivoval domáci, slovenský jazyk. *Kralická Biblia* sa tak stala kánonickou podobou jazyka, jeho prvými „Pravidlami“. Nebola klasickou gramatikou, opisom hlások, tvarov, viet, ale samotným textom a pravidelnosťou typických javov sa stabilizovala jazyková norma vtedajších Slovákov vo verejnej sfére. Vytvoril sa tak aj oficiálny vzťah slovenčiny a češtiny, ktorý je dodnes predmetom akademických diskusií o podobách, funkciách aj dôsledkoch češtiny na slovenčinu. K najstarším vydaniam textov s intenzívnym vplyvom na evanjelické prostredie sa ešte pred úplným vydaním Biblie zaraďuje *Bardejovský katechizmus* (1581), ktorý obsahoval množstvo slovenských jazykových prvkov (odstraňovane českých dvojhlások, slovenské gramatické koncovky). Časť slovenských evanjelikov spočiatku ešte dávala prednosť latinčine a po česky písali iba vzdelanci, ktorí pôsobili v českom prostredí, napr. J. Silván a P. Kyrmezer.

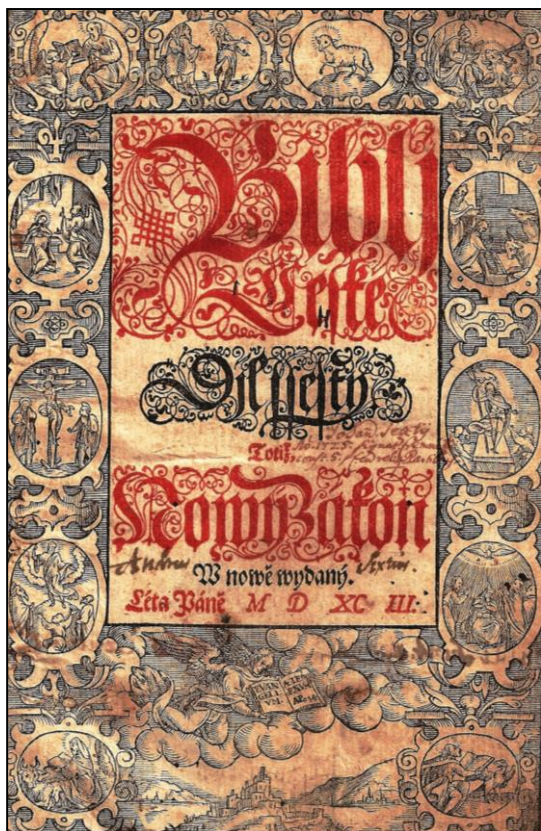

Obr. 1 Titulný list *Bardejovského katechizmu* z roku 1581.

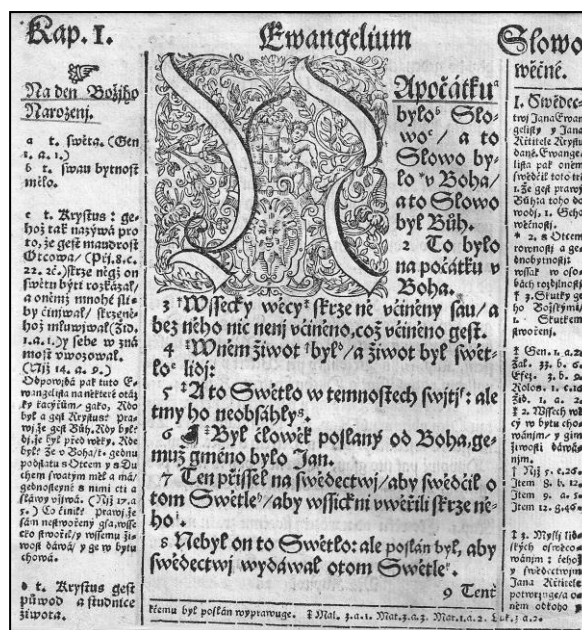
Okrem prekladu Biblie na rozvoj domáceho jazyka, slovenčiny, vplývalo aj zostavenie a vydanie významného diela – kancionála *Cithara Sanctorum* (1636). Bola to najčítanejšia kniha evanjelikov a označovala sa aj ako ich „druhá Biblia“. Zostavil ju Juraj Tranovský (1592 – 1637) a vo svojom prvom vydaní obsahovala 412 piesní, z ktorých vyše 150 preložil alebo zložil sám Tranovský. Toto dielo sa postupne doplňovalo, koncom 19. storočia ob-

ŠTÚDIE

sahovalo vyše 1 200 piesní a používalo sa evanjelickom prostredí na území dnešných Čiech, Moravy, Sliezska, Slovenska a Dolnej zeme (v rozličných vydaniach vyšla *Cithara Sanctorum* asi 215-krát a v slovenskom prostredí sa používalo až do roku 1992. Oproti „očakávaným“ českým tvarom sa v tlačenej podobe vyskytovalo veľké množstvo slovakizovaných aj hybridných tvarov, indikujúcich pôvodný neslovenský jazykový základ.

Obr. 2 Titulný list prvého vydania Kralickej Biblie z roku 1593.

Obr. 3 Text známeho textu Evanjelia podľa Jána Na počiatku bolo slovo v Kralickej Biblii z roku 1593.

Výraznou mierou sa o slovakizovanie češtiny v slovenskom jazykovom prostredí 17. storočia pričínal Daniel Sinapius Horčička (1640 – 1688) katechizmom *Perlička djtek božjch* (1683), ktoré vyšlo v slovakizovanej češtine. So slovakizačnými tendenciami evanjelického prostredia súvisí aj jeho dielo *Neo-forum Latino-Slavonicum* (*Nový Trh Latinsko-Slovenský*, 1678) – zberka prísloví, porekadiel a ľudových pranostiek väčšinou slovenského, sčasti českého, ojedinele aj poľského pôvodu. Výraznou mierou slovakizácie sa vyznačuje Horčičkov knižný súbor pastoračných spisov *Zahradka dussyčky pobožne* (1767) a zo spoločenského hľadiska má veľký význam jeho podiel na vydaní Komenského učebnice *Orbis pictus* (1685).

K šíreniu reformačných myšlienok na území dnešného východného Slovenska výrazne prispel slovenský humanistický spisovateľ a teológ, rektor bardejovskej mestskej školy Leonard Stöckel (1510 – 1560) spismi *Poznámky k všeobecným zásadám kresťanskej náuky*

ŠTÚDIE

Filipa Melanchtona (1561), vyznanie viery *Confessio Pentapolitana*, ktorým sa združenie piatich hornouhorských miest *Pentapolitana* prihlásilo už v roku 1549 k protestantizmu, a dielom *Postilla (Postilla, sive enarrationes erotomaticae Epistolarum et Evangeliorum anniversariorum)*, 1596). Mnohé diela v tomto čase vznikali v latinčine a vyvolávali tým aj potrebu zjednotiť domáci jazyk a opísať jeho štruktúru.

Slovakizovaná čeština

K prácam, ktorých cieľom bol opis jazyka používaného v slovenskom evanjelickom prostredí, patria diela *Zpráva Písma Slovenského* (1696) od Tobiáša Masnicia, *Rudimenta Grammaticae Slavicae* (1704) od Daniela Krmana a *Grammatica Slavico-Bohemica* (1746) od Pavla Doležala. V spise *Zpráva Pjsma Slowenského* s podtitulom ... *gak se ma dobře psati, čjsti y tisknauti...* (1696) od evanjelického farára Tobiáša Masniciusa (1610 – 1697) si autor uvedomil existenciu Slovákov, ktorí sú iní než Česi. Napriek tomu za východisko svojho spisovného jazyka prijali už kultivovanú a dobre opísanú češtinu, lebo slovenčina v tom čase ešte nebola z hľadiska štýlov a slovnej zásoby primerane rozvinutá. Masniciova práca je opismi hlások aj gramatiky skutočnou jazykovednou prácou. Ďalším opisom jazykovej normy v podobe pravidiel sa stala práca evanjelického kňaza Daniela Krmana (1663 – 1740) *Rudimenta Grammaticae Slavicae* (1704), ktorá však zostala len v rukopise.

58. Forma Declinationis Primae.

Singulariter <u>Medno početně</u>		Pluraliter <u>Mnoho početně</u>		Dualiter <u>Dva početni</u>	
Nom.	o. g. g. c. f. l. n. n. z.	Nom.	a. i. j. y. o. v. e.	Nom.	i. z.
Genit.	a.	Gen. abjeto final. O, vel interposito e, aut u.	Genit.	je. a. u.	
Dat.	u. omi.	Dat.	um. am.	Dat.	im. im. em.
Acc.	a. o. g. g. c. f. l. n.	Acc.	a. y.	Acc.	i. z.
Voc.	o. u. e. e.	Voc.	a. i. y. o. v. e.	Vocat.	i. z.
Prap.	u. z. omi.	Prap.	ac. f. ec. f. j. c. h. oc. f. y. c. h.	Prap.	j. c. h. a. u. c. h.
Instr.	em.	Instr.	mi. jmi. y. my. ami.	Instr.	im. a. ima.

Exempla Declinationis Primae primum Masculina, deinde Neutra.

Masculina		Neutra	
Sing. N. tento fán	Duch clovit bratr. m. p. p. mo tělo oko.		
G. tohoto fán. a.	--- a	--- a	--- a
D. tomto fán. u. omi.	--- u. omi	--- u	--- u
A. tohoto fán. a.	--- a	--- a. toto. o	--- o
V. o fán. e.	--- u	--- e	--- o
P. tomto fán. u. omi.	--- u	--- u. omi	--- e
I. tímto fán. em.	--- em	--- em	--- em
Plur. N. tyto fány. omé.	--- omé	--- j. tato. a	--- a
G. těchto fán. ů.	--- ů	--- j	--- em. l.
D. těmto fán. ům.	--- ům	--- jm	--- ům. ům
A. tyto fány.	--- y	--- j. tato. a	--- a
V. o fány. omé.	--- omé	--- j	--- a. a
P. těchto fán. j. c. h. oc. f.	--- oc. f.	--- oc. f. j. c. h.	--- oc. f.
I. těmito fán. y. mp.	--- y	--- jmi. y. p. my. am. y.	--- im. a.

*Imenecog. i. Melanctonius fane, má neakostmání a tvorné pal é proto aby
všelij byl, než Melanctonius fane, a Naminatyssem fane, tudy na prví, tomu ná a abecada,
mame, é pal melle, a máje gtenusom bñi Jenitivni Singulari Plurali Postitivni omniun
Primum l. p. lytel fane, to jest plu. up. rec nel recite fane to jest fanova: oko o*

Obr. 4 Rukopis gramatiky Daniela Krmana *Rudimenta Grammaticae Slavicae* z roku 1704

ŠTÚDIE

Daniel Krman v nej uvádza veľké množstvo slovenských javov, ktoré sa v českom jazykovom prostredí nepoužívali a boli vlastné len Slovákom. Významným krokom sa v rade opisov jazyka v evanjelickom prostredí v polovici 18. storočia stala práca Pavla Doležala *Grammatica Slavico-Bohemica* (1746). V nej autor diferencuje *lingua slavico-bohemica*, t. j. „dialectum Bohemorum“ a (dialectum) „cultiorum Slavorum in Hungaria“, jazyk Slovákov (doslovne „Slovanov žijúcich v Uhorsku“). Slovenská podoba jazyka sa v tejto práci vníma ako kultúrny jazyk slovenských vzdelancov kdekoľvek v Uhorsku, pričom českou podobou jazyka ostala čeština *Kralickej Biblie*. Na rozdiel od D. Krmana uviedol P. Doležal slovenské varianty systematicky, časť z nich kvalifikoval ako rovnocenné s adekvátnymi českými podobami. Zásluhou Daniela Krmana a polyhistora Mateja Bela vyšla v roku 1722 Biblia s pracovným názvom *Bratislavská*, ktorej cieľom bolo rozširovať vieru v zrozumiteľnom jazyku. T. Masnicius, D. Krman aj P. Doležal sa tak snažili ustáliť jazykovú normu v širšom slovenskom historicko-spoločenskom kontexte, v duchovnej aj svetskej sfére.

Obr. 5: Kalvínsky *Malý Katechizmus* v kultúrnej východoslovenčine z roku 1750

V druhej polovici 18. storočia je reformácia a verejná funkcia slovenčiny spätá aj s kalvínskou reformáciou. Napriek tomu, že väčšina kalvínov vo vtedajšom Uhorsku bola maďarskej národnosti, na slovenskom území Zemplínskej župy a Abovskej župy sa časť slovenského obyvateľstva hlásila k tejto konfesii. Kalvínske debrecínske centrum v snahe

udržať kalvinizmus aj medzi slovenským obyvateľstvom juhovýchodnej časti dnešného Slovenska vydalo v rozpätí rokov 1750 – 1758 pre tunajších veriacich päť bohoslužobných kníh v kultúrnej východnej slovenčine: *Mali catechismus* (1750), *Hlasz pobosneho spéványa* (1752), *Svetoho Dávida králya a proroka szto i pedzesátz Soltari* (1752), *Radosztz sertza pobosneho* (1758) a *Agenda eccelsiarum reformatarum* (1758). Jazyk týchto tlačí sa vyznačoval typickými východoslovenskými prvkami: výskytom hlásky *dz, c* namiesto *d', t'*, neprítomnosťou dvojhlasok, skupinou hlások *er, ar, el, ol* namiesto slabičného *r, l*, pravopis sa zakladal na dobovej norme maďarského pravopisu. Všetkými spomenutými prácami sa vytvárali predpoklady ďalšieho rozvoja slovenčiny v jej adekvátnych spoločenských funkciách. Tento proces však už v druhej polovici 18. storočia nebol obmedzený len na protestantské prostredie, ale – ako je všeobecne známe – prvá kodifikácia spisovnej slovenčiny vzišla z rímskokatolíckeho prostredia zásluhou Antona Bernoláka.

Romantizmus a kodifikácia spisovnej slovenčiny

S nástupom romantizmu sa na území dnešného Slovenska v tridsiatych rokoch 19. storočia zaktivizovala skupina evanjelikov, ktorí výrazne ovplyvnili vývin spisovnej slovenčiny. Aj napriek tomu, že konfesiónalno-integračnú jazykovo-integračnú funkciu evanjelikov na území dnešného Slovenska po stáročia plnila biblická čeština, v evanjelickom prostredí došlo v prvej polovici 19. storočia, najmä v svetskej sfére k stabilizácii normy a jej postupnej kodifikácii. Pričinila sa o to generácia spätá s osobnosťou Ľudovíta Štúra (1815 – 1856), ktorý na základe kultúrnej stredoslovenčiny uzákonil spisovný jazyk. Ešte pred oficiálnym vyhlásením kodifikácie sú známe dôkazy o kázňach v slovenčine od Jána Kollára (Pešť 1835); Michal Miloslav Hodža v Liptovskom Mikuláši inicioval deklaráciu nového slovenského spisovného jazyka (1843). V prvej polovici 19. storočia v narastajúcom politickom napätí v Uhorsku vznikol spor, ktorý bol dôsledkom výnosu z roku 1832 o cielenej maďarizácii slovenského obyvateľstva: Karol Zay po nástupe do funkcie generálneho inšpektora evanjelickej cirkvi vyhlásil úplné pomaďarčenie slovenských evanjelikov v Uhorsku ich spojením v únii s kalvínmi. Toto rozhodnutie bolo paradoxom nielen zo spoločenského hľadiska, ale bolo v rozpore so základným atribútom reformácie – zrozumiteľnosťou náboženskej komunikácie v materinskom jazyku. Rozpory historickej, spoločenskej, politickej, národnostnej, konfesiónalnej a jazykovej povahy boli spúšťacím mechanizmom zmien, ktoré vyústili do rozhodnutia nastupujúcej generácie mladých evanjelikov – štúrovcov – kodifikovať spisovnú slovenčinu. Jej prototyp opísal Ľudovít Štúr v známych prácach *Nauka reči slovenskej* (1846) a *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí* (1846). Nešlo tu však o priamočiary kodifikačný akt, pretože Ľ. Štúr narazil v duchovnej oblasti na závažný paradox: na jazykovo konzervatívnu, ale konfesiónálne a tradíciou posilnenú integračnú funkciu biblickej češtiny v protiklade s novou spisovnou slovenčinou a aj na odlišnú koncepciu jazyka a národa v ponímaní a interpretácii Jána Kollára. Evanjelický farár J. Kollár, pôsobiaci v Pešti ako kazateľ, neskôr aj na univerzite vo Viedni, upozornil Štúra v čase vznikania nového spisovného jazyka na potenciálny rozpor tradičného liturgického jazyka evanjelikov s novou koncepciou kodifikovanej podoby slovenčiny. S týmto závažným rozporom medzi kodifikáciou štúrovskej spisovnej slovenčiny a oficiálnym liturgickým jazykom evanjelikov, ktorým ostal jazykový základ češtiny, sa nevyrovnal nielen Ľ. Štúr, ale táto jazyková divergencia pretrvávala v evanjelickej konfesii až

do konca 20. storočia. (Dôkazom variantnosti bohoslužobného jazyka evanjelikov sú kázne M. Bodického z roku 1891, z ktorých len jedna kázeň bola v slovenčine.)

Vývin v 20. storočí

Používanie slovenského jazyka v evanjelickom prostredí sa v dvadsiatom storočí vyznačovalo inklináciou k jeho posilňovaniu. Prispela k tomu aj kázeň Jura Janošku na Vnútromisijnej a pastorálnej konferencii v Starej Turej v roku 1900, na ňu nadväzujúce dve vydania prekladov *100 a 50 poslovenčených piesní z Tranoscia a Zpěvníka* (1913, 1915) od Jozefa Gašparíka-Leštinského (1861 – 1931) a vydanie titulu *Prídavok nábožných piesní k Cithara sanctorum a Zpěvníku* od Ľudovíta Šenšela (1932). Do spisovnej slovenčiny bola v roku 1942 preložená *Nová zmluva* a v roku 1953 *Žalmy*, v roku 1954 *Chrátová agenda*, v roku 1955 *Pašie*, v roku 1961 *Antifóny*, v roku 1972 *Pohrebná agenda*, v roku 1978 nový preklad Biblie, v roku 1978 *Zborové spevy* a v roku 1992 *Evanjelický spevník*. Slovenská podoba *Novej zmluvy* sa po schválení Generálnym konventom z roku 1946 a po schválení zborovými konventmi mohla čítať z kazateľnice po slovensky. Generálny konvent Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku schválil slovenskú liturgiu pre celé služby Božie až 21. 3. 1961.

Vývin slovenského jazyka treba v kontexte reformácie vnímať ako odraz či dôsledok zmeny myslenia a aj rozvoja vzdelanosti. Reformácia vytvorila v komplikovanej jazykovo, konfesionalne aj územne zložitej situácii žičlivé prostredie na uvedenie si jazykových rozdielov medzi slovenčinou a češtinou. Čeština ako jazyk, ktorý bol slovenským evanjelikom zrozumiteľný, zohrala v tomto dlhom procese pozitívnu integračnú úlohu a v slovenskom jazykovom prostredí podnecovala domáci jazyk v tom, aby jeho používatelia našli aj v duchovnej sfére také prvky, ktoré prestali vnímať ako cudzie a videli v nich zdroj svojho vlastného jazyka. V prípade prenikania slovenčiny do funkcie bohoslužobného jazyka evanjelikov však išlo o pridlhý proces, ktorým sa pôvodná idea reformácie – kázať Slovo v materinskom jazyku – premenila na skutočnosť.

LITERATÚRA

- Bardejovský katechizmus z roku 1581 – najstaršia slovenská kniha*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2013.
- BARTKO, L.: Masníkova Zpráva písma slovenského – prvá jazyková príručka češtiny na Slovensku. In: *Obdobie protireformácie v dejinách slovenskej kultúry z hľadiska stredoeurópskeho kontextu (z príležitosti 300. výročia úmrtia Tobiáša Masníka)*. Red. J. Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 1998, s. 142 – 156.
- BARTKO, L.: O jazyku spevníka Cithara sanctorum z roku 1636 a jeho ďalších vydaní v 17. storočí. *Slovenská reč*, 1, 64, 1999, s. 12 – 23.
- BLAŽENCOVÁ, Ľ.: Interpretácia vybraných textov spevníka Cantus Catholici. Venované 350. výročiu vydania prvého tlačeného katolíckeho spevníka. In: *Studia Academica Slovaca 34*. Bratislava : Stimul, 2005, s. 177 – 195.
- Citara svätých. Antológia textov cirkevných a duchovných piesní 16. – 18. storočia*. Bratislava : Kalligram, 2014.
- CSANDA, S.: Slovenské preklady žalmov Alberta Molnára Szenciho z r. 1752. *Studia Slavica Hungariae*, 28, 1982, s. 217 – 228.

- CSANDA, S.: Az első magyar Biblia fordítás egybevetése hasonló cseh szöveggel. *Irodalmi szemle*, 4, 28, 1985, s. 323 – 333.
- ČAPEK, V.: *Historie bible*. 3. upravené vydanie. Praha : Advent, 1990.
- ĎUROVIČ, Ľ.: Vývin kodifikácie spisovnej slovenčiny pred Bernolákom. In: ĎUROVIČ, Ľ.: *O slovenčine a Slovensku. Vybrané štúdie I*. Bratislava : Veda, 2004, s. 197 – 198.
- Evanjelická encyklopédia Slovenska*. Bratislava : Vydavateľstvo BoPo, 2001.
- HAJDUK, A.: Počiatky reformácie na Slovensku. *Evanjelický posol spod Tatier*, 2009, č. 9, s. 13 – 15.
- HARGAŠOVÁ, Z.: *Vývin jazykovej normy v mladšom predpisovnom období slovenčiny*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2016.
- Historický atlas Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku*. Liptovský Mikuláš : 2011.
- KARAFIÁT, J.: *Rozbor kráľovského Nového Zákona co do řeči a překladu: s hystorií našeho biblického textu*. Praha : Nákladem spisovatelovým, 1878.
- KARDOS, T.: A Huszita Biblia keletkezése. *Magyar Tudományos Akadémia közleményei*, 1, 1952, s. 125 – 177.
- KÓNYA, P.: Szlovák reformátusok a 17. – 18. században. *Sárospataki füzetek*, 2011, č. 4, s. 39 – 52.
- KÓNYA, P. – KÓNYOVÁ, A.: Kalvínska reformácia a kalvínska cirkev v Šarišskej stolici v 16. – 18. storočí. *Historia Ecclesiastica. Časopis pre dejiny cirkví a náboženstiev v Strednej Európe*, 2, 2011, č. 1, s. 88 – 104.
- KOWALSKÁ, E.: *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí: Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*. Bratislava : Veda, 2001.
- KOWALSKÁ, E.: *Na ďalekých cestách, v cudzích krajinách. Sociálny, kultúrny a politický rozmer konfesionálneho exilu Uhorska v 17. storočí*. Bratislava : Veda, 2014.
- KOWALSKÁ, E.: *Osvietenské školstvo (1771 – 1815): Nástroj vzdelania a disciplinizácie*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014.
- KRAJČOVIČ, R. – ŽIGO, P.: *Dejiny spisovnej slovenčiny*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011.
- MAJTÁN, M.: Slovenčina v Krmanovej gramatike z roku 1704. *Slovenská reč*, 63, 1998, č. 3, s. 167 – 172.
- O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*. Red. J. Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 1997.
- ŠKOVIERA, D.: Patrimonium antiquitatis a Leonard Stöckel (Patrimonium antiquitatis und Leonard Stöckel). In: KÓNYA, P.: *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Bardejov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity pre Biskupský úrad Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku a Cirkevný zbor ECAV na Slovensku, 2011, s. 38 – 47.
- ŠTEC, M.: *Cirkevná slovančina*. Prešov : Prešovská univerzita, 2005.
- ŠTEC, M.: *Cirkevná slovančina v 21. storočí*. Prešov : Prešovská univerzita, 2005.
- ŠVAGROVSKÝ, Š.: Zemplínske tlače z polovice 18. storočia vo svetle doterajších výskumov. In: *Studia Academica Slovaca 11*. Red. J. Mistrík. Bratislava : Alfa, 1982, s. 503 – 518.
- ŠVAGROVSKÝ, Š.: Zemplínske kalvínske tlače v doterajších výskumoch. In: *Jazykovedné štúdie 18. Z dejín slovenského jazyka*. Red. Š. Peciar. Bratislava : Veda, 1983, s. 21 – 37.
- ŠVAGROVSKÝ, Š.: Z histórie slovenských kalvínskych rituálnych kníh z rokov 1750 – 1758. *Slovenská reč*, 65, 2000, s. 279 – 294.
- TKÁČIKOVÁ, E.: Prešporská Biblia ako jedinečné duchovné dedičstvo. In: *Tranovský evanjelický kalendár na obyčajný rok po narodení Krista Pána 2017*. Tranoscius : Liptovský Mikuláš 2016, s. 133 – 135.
- VRÁBLOVÁ, T.: Špecifiká evanjelickej duchovnej piesňovej tvorby na Slovensku v 17. storočí (Cithara Sanctorum). In: *Studia Academica Slovaca 34*. Bratislava : Stimul, 2005, s. 313 – 330.

ŠTÚDIE

- ŽEŇUCH, P.: K otázkam prekladu žalmov kamaldulskej Biblie a kalvínskeho žaltára z roku 1752. In: *O prekladoch Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 42 – 52.
- ŽEŇUCH, P.: *Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku*. Bratislava : Veda, 2002.
- ŽEŇUCH, P.: Cyrilská rukopisná tradícia v prostredí gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. In: *Slovenská kresťanská kultúra – osudy a osobnosti*. Ed. M. Žilková. Ostrihom : Esztergomi Hirtudományi Főiskola, 2010, s. 41 – 67.
- ŽITNÝ, M.: Bardejovský katechizmus z roku 1581. In: *World Literature Studies*, 23, 2014, č. 6, s. 120 – 139.

JOZEF MILOSLAV HURBAN V RODINE A NÁRODE PREPOJENIE SÚKROMNÉHO ŽIVOTA A VEREJNÝCH AKTIVÍT NÁRODOVCA

PhDr. Daniela Kodajová, PhD.

Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Klasická biografistika zaznamenáva v posledných rokoch menší záujem bádateľov. Dominujú projekty, ktoré sú koncipované inak. Vzhľadom k tomu, že máme k dispozícii niekoľko encyklopedických a biografických edícií, sa môže zdať, že biografie reprezentatívnych osobností 19. storočia sú nielen spracované ale aj všeobecne známe. V stručnej forme sú súčasťou školských predmetov na všetkých stupňoch vzdelávania a príležitostne dostávajú priestor i v literárnej, filmovej, televíznej či dramatickej produkcii. Oslavy okrúhlych výročí však ukazujú, aké medzery má verejnosť v poznaní údajov o osobnom živote aj tých najznámejších predstaviteľov našich dejín a kultúry a ako informácie o ich súkromnom živote prebleskujú len akoby v druhom či treťom pláne odborných textov. Lenže bez ich znalosti nie sú s odstupom času niektoré skutky a motivácie týchto osobností jasné.

Na základe korešpondencie, vlastných životopisov, životopisu Ľudovíta Štúra a ďalších druhov, ktoré Jozef Miloslav Hurban vydal pri rôznych príležitostiach¹, pripomínam v príspevku fakty zo súkromného života Jozefa Miloslava Hurbana. Sledujem, akým spôsobom ním otriasli alebo naopak ho obohatili udalosti veľkej politiky, život cirkevného evanjelického zboru, aktivity národnej komunity či aktuálne potreby literárnej a časopiseckej tvorby. Sledujem, akým spôsobom jeho rodinný život ovplyvnil osobné ambície a rozhodnutia byť aktívnym na poli cirkvi, literatúry, redaktorskej činnosti a predovšetkým v oblasti politického diania v 30. – 80. rokoch 19. storočia.

Neradostné detstvo

Pôvod svojej rodiny Hurban načrtol v podobe rodokmeňa len po generáciu svojho pradedu. Náčrt s popiskou sa zachoval². Rodina pochádzala zo západného Slovenska, zo Sobotištia, kde sa niekoľko generácií jeho predkov živilo mlynárstvom. Starý otec Jozefa Milosla-

¹ HURBAN, J. M.: *Vlastný životopis* Martin : Slovenská národná knižnica – Archív Literatúry, sign. 32G8; HURBAN, J. M.: *Zaváté, ale nezapomenuté listy*. *Sokol*, 1, 1862, č. 1 a 2; ADAMIŠ, J.: *Dva svojživotopisy D^{ra} Jozefa Miloslava Hurbana*. *Viera a veda : časopis venovaný vedeckým záujmom evanjelikov na Slovensku*, 2 1931, č. 2, s. 26 – 30; HURBAN, J. M.: *Predslov K Červenákovmu Zrcadlu Slovenska*. V Pešti, 1844, s. III – XIX; HURBAN, J. M.: *Karol Štúr. Nástin ducha a života jeho od J. M. Hurbana*. Skalica, 1851; HURBAN, J. M.: *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*. Bratislava : TASR – Slovart, 2015.

² Originál je uložený v Martine v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice, sign. M 23 R 1. Býva často publikovaný k textoch o Hurbanovi a jeho rodine. Napríklad: WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 18 a tiež na vnútornej strane obalu knihy.

va Hurbana zmenil profesiu a vyučil sa za klobúčnika. Jeho syn Pavel, narodený v roku 1768, už študoval v období po vydaní Tolerančného patentu a bol prvý z rodiny, kto dosiahol vyššie vzdelanie, nevenoval sa remeslu, bol vzdelancom. Pavel Hurban ukončil univerzitu vo Wittembergu a zakrátko sa stal evanjelickým kňazom, ktorý pôsobil od roku 1813 v cirkevnom zbore v Beckove. Tu sa oženil a po prvorodenej dcére Terézii sa mu 19. marca 1817 narodil syn, pokrstený ako Jozef Ľudovít³.

Na detstvo nespomínal s radosťou či spomienkovým resentmentom. Aj po rokoch, v životopise, ktorý zostavil už ako dospelý muž, opísal detstvo ako smutné a bolestivé obdobie, spojené s nepochopením zo strany otca a učiteľov, ktorí mu strpčovali prvé roky strávené v školských laviciach. V roku narodenia syna Jozefa Ľudovíta mal Pavel Hurban 49 rokov. Otec bol zároveň prvým učiteľom i kazateľom svojho syna. Otcov spôsob výchovy a výučby v elementárnej škole zhodnotil slovami: „bolesťou som podlžen otcovi“. Aj ďalšie tri roky v latinskej škole v Trenčíne boli preňho ťažké. „Užil som najhoršieho vyučovania.“ Toto lakonické vyjadrenie zdôvodnil tým, že elementárna a neskôr latinská škola „neposkytovala iné, iba vzory neľudskosti. Nie cvičenie ostrovtipu, nie cvičenie vlôh a vrodenných spôsobností, nie osvietenie rozumu [...], ale zatemňovanie, hubenie, obvyklé až bôľ, papúškovanie pri stálom bdení a korbáč mali miesto v našom vyučovaní. Štúdiá moje nie životu, ale len škole a skúškam, opravdu smiešnym to okázalostiam, boli prispôbené.“⁴

Hurbanove spomienky na matku sú tiež torzovité. Spomínal len, že výber školy v Trenčíne určila matka, pretože chcela orientovať syna na chrámovú hudbu a „zo sporivosti“ lebo blízky Trenčín bol finančne dostupný. Úspory malo priniesť aj umiestnenie do alumnea (dobový typ internátnej školy so stravovaním, zabezpečeným z nepravidelných darov rodičov, príbuzných či cirkevných zdrojov). Nevhodné vyučovacie metódy, prísne tresty a navyše nedostačujúca strava sa podpísali na Jozefovom zdraví, pretože zvyšok života mal zdravotné problémy. Pobyt v trenčianskej latinskej škole opísal neskôr veľmi nelichotivo. „Tento ústav sa len menom líšil od obyčajného dedinského mendíčenia. Tu som skúsil tyranstvo a surovosť rozličných ľudí.“⁵

Otcov zdravotný stav sa zhoršoval natoľko, že sa v roku 1831 vzdal kňazského pôsobenia. Faru v Beckove musel opustiť, preto odišiel s manželkou k jej príbuzným do Čachtíc, a tu v roku 1833 vo veku 65 rokov zomrel. O rok zomrela na cholera aj jeho manželka Anna. Ani jeden z rodičov sa teda nedožil Jozefovej dospelosti, keď prehrali boj s chorobami. Sirota Jozef zostal vo veku 16 rokov bez rodičovskej pomoci a jeho ďalšie štúdium bolo ohrozené. Našťastie ho podporil nevlastný brat Imrich Štauf, matkin syn z prvého manželstva, vyučený za krajčira a pôsobiaci v Čachticiach, čo mu umožnilo doštudovať. Z rodiny udržiaval dobré vzťahy aj so svojou staršou vlastnou sestrou Teréziou, vydatou Žarnovickou, a jej manželom, ktorí žili v Súľove. Vzájomné navštevovanie bolo skôr sporadické, ale písali si, a v situácii, keď to potreboval, mohol sa na svojich súrodencov obrátiť. Financovali jeho štúdium a trávil u nich prázdniny. Práve k jednému z prázdninových

³ Prehľadnú štúdiu o rodinných väzbách spracoval ŠIŠMIŠ, M. st.: Z rodových a rodinných vzťahov. In: ROLKOVÁ-PETRANSKÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 221 – 239.

⁴ Z latinského životopisu. Citované podľa WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 19 – 20.

⁵ Tamže, s. 20.

pobytov u brata sa viaže Hurbanovo „prebudenie“ v národnom duchu. Nesúviselo síce priamo s pôsobením brata Imricha, ale v jeho dome našiel pokoj na premyslenie si svojich plánov do budúcnosti. V tom čase bol lyceistom v Prešporku a po určitom váhaní kam smerovať, sa cielene rozhodol, že si z troch existujúcich študentských zoskupení, ktoré sa tu vyformovali nevyberie ani „najväčšmi proťezovanú maďarskú“, ani „tichú, kontemplatívnu nemeckú“ ale „tretiu, najčinnjšiu, ale aj najväčšmi strhanú a prenasledovanú – slovenskú“⁶, a pridá sa ku skupine študentov, ktorí sa grupovali okolo Ľudovíta Štúra. Rozhodnutie nazval duševným prerodom a zdokumentoval ho slovami: „[...] počal som sa súkromne učiť gramatiku československú. Prázdniny r. 1835/36 celé venoval som teórii a praxi reči tejto. Písal som verše a skladal veselohry, opisoval radosti prázdnin, viedol denník dosiaľ latinský po slovensky[...]“⁷.

Súrodenci mu poskytlí útočisko aj za dramatických okolností v roku 1848, keď sa po vydaní zatykača potreboval skrývať. To bolo od nich veľmi odvážne. V búrlivých revolučných podmienkach tým ohrozili vlastnú bezpečnosť a životy, pretože v krajine vyčíňali štatariálne súdy. Z tohto môžeme usudzovať, že rodinné puto medzi nimi bolo silné a smrťou rodičov sa súrodenci primkli k sebe, i keď ich osudy boli rôzne.

Šťastné roky študentského života

V roku 1830 prišiel Jozef Ľudovít Hurban študovať na evanjelické lýceum do Prešporka a strávil tu desať rokov. Mesto a hlavne atmosféra na lýceu ho prekvapili. Zapálil sa pre štúdium teológie, filozofie, hltal beletriu a po „drezúre k poslušnosti“ na predchádzajúcej škole, si prvýkrát uvedomil príťažlivosť a význam polemík. Študentské prostredie ho nadchlo. Začal sa zapájať do mimoškolských aktivít študentov, ktorí sa už grupovali na základe národného pôvodu. Jeho prvým krokom, okrem odhodlania vstúpiť do *Společnosti československé*, bolo založenie si denníka, ktorý si začal písať po slovensky. V jeho prípade to znamenalo nárečím, akým sa hovorilo v okolí Trenčína a Beckova. Toto rozhodnutie sa viaže k spomínanému prázdninovému pobytu u brata Imricha. Hurban nikdy nezdôvodnil, prečo päť rokov váhal a prečo sa tak opatrne približoval ku krúžku rovesníkov predstavujúcemu na lýceu tvoriacu sa skupinu budúcich štúrovcov. Keď sa ale v lete v roku 1835 rozhodol pridať sa k nim, bolo to jeho trvalé rozhodnutie.

Zapojil sa do literárnych projektov členov *Společnosti*. Pre zbierku *City vděčnosti mladých synů Slovenska* zložil dve básne (na profesora Jura Palkoviča a Gašpara Fejérpataky-Belopotockého). Za tieto básnické pokusy ho na zasadnutí *Společnosti* síce skritizovali, ale sú to jeho najstaršie známe literárne pokusy a predstavujú začiatok jeho literárnej tvorby. Práca nad zbierkou nebola ukončená v podobe vydaného diela, napriek tomu bola pre mladých mužov dobrou školou vzájomnej spolupráce a súdržnosti. Počas spoločne strávených hodín sa pretavovali ďalšie nápady a návrhy do zrealizovaných skutkov. Jedným z nich bola legendárna vychádzka na Devín, spojená so slovanským krstom. Tu, 24. apríla 1836, prijal meno Miloslav. Hurban, pokrstený ako Jozef Ľudovít, nepoužíval svoje druhé krstné meno, ale menom, ktoré si zvolil na Devíne, sa podpisoval zvyšok života. Okrem

⁶ HURBAN, J. M.: *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava : TASR – Slovart, 2015, s. 38.

⁷ Tamže, s. 47.

mena prijal heslo „Pravde a národu“⁸. Tzv. národný alebo slovanský krst bral so všetkou vážnosťou, evokoval mu pôvodný kresťanský rituál, ku ktorému celé podujatie pripodobnil: „Takéto slobodné a dobrovoľne prijaté meno vo dňoch zápalu svojho mládeneckého bude nás na heslo nášho života vďačne upomínať, ako pravého kresťana upomína meno krstné za zmluvu s Pánom Bohom na krste učinenu.“⁹

Prerod v Slováka, prebudenie slovenského povedomia, opísali viacerí príslušníci štúrovskej generácie ako proces, ku ktorému dostali impulz priamo od Ľudovíta Štúra. Patril k nim aj Hurban. Líšil sa však od mládencov, ktorí sa tlačili do Štúrovej priazne, napodobňovali ho v správaní, obliekaní, gestikulácii a nekriticky ho obdivovali. Bol rezistentný voči prejavom obdivu ku Štúrovi. Práve to si na ňom Štúr vážil a čoskoro sa z nich stali priatelia, ktorí sa navzájom podporovali, dopĺňali, spolupracovali a v rozhodujúcich chvíľach stáli pri sebe.

Po kritike svojich básní Hurban inicioval vznik cestovateľského krúžku a ako jeho „vyсланec“ absolvoval cestu na Moravu a do Čiech, kde sa stretol s inšpiratívnym vyspelým prostredím českých vlastencov. Vďaka tejto ceste, kontaktom, ktoré získal, i miestam, ktoré navštívil, sa posunul od teoretizovania v študentskom spolku k modelu reálne fungujúcej komunity českých národovcov. Bola to preňho dobrá škola konkrétnych aktivít, ktoré sa dali uplatniť i v slovenskom národnom hnutí, o formovanie ktorého mladí štúrovci usilovali. Pochopil, že sila hnutia spočíva najmä v početnosti, vzájomnej komunikácii a intenzívnom a bezprostrednom pôsobení vzdelancov-národovcov medzi prostým ľudom.

Dojmy z cesty absolvovanej v roku 1839 spracovával niekoľko rokov a v roku 1841 vydal samostatnú knižku – cestopis, ktorý je zaujímavý nielen obsahom, ale i vystupovaním autora – „Já, jako Slovan k národu svému veřejně sa znající...“¹⁰. Mal vtedy 24 rokov a chápal, že národná práca nebude úspešná, ak si jej organizátori osvoja sprisahanecký spôsob tajných, exkluzívnych a elitárskych spoločností. Naopak, úspech jej môžu priniesť iba verejné aktivity. Výlety, slávnosti, prednášky, divadelné predstavenia spojené s tanečnými zábavami, vyberaním príspevkov na podporu ďalšej činnosti, najmä vydavateľskej.

Cestopis *Cesta Slováka ku Bratrům Slavenským na Moravě a v Čechách...* obsahuje i Hurbanovo vyznanie, čo všetko preňho znamenali roky strávené na lýceu. „K Břetislavě (Prešporku) ma viažu tie najsvätejšie spomienky. V nej se rozžala svíce, rozplápolala pochodeň života mého. Tu jsem spatřil hvězdy, které mne na bouřlivém moři žití mého povedou; tu sem pocítil v zápalu a zanícení let mladistvých blaženost, která mi bude osladzovati hořkou číši – tuším – na mne a všechny, jenž bráníme svatých dědictví národních.“¹¹

Šťastné študentské roky sa skončili ordináciou za evanjelického kňaza v roku 1840. Kým o študentskom živote písal nadšene, ukončenie školy opísal vlažne. Nebolo to však v dôsledku zapochybovania o rozhodnutí stať sa duchovným. Zapríčinil to skôr spôsob,

⁸ KARLÍK, J.: Hurbanova životné krédo „Pravde a národu“. In: KLÁTIK, M. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban – prínos pre cirkev a národ*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2017, s. 64 – 81.

⁹ WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 28.

¹⁰ *Cesta Slováka ku Bratrům Slavenským na Moravě a v Čechách 1839 od Miloslawa Josefa Hurbana*. V Pešti, 1841. Citát z úvodu.

¹¹ Tamže, s. 36. Preklad do súčasnej slovenčiny: BOSÁKOVÁ, V. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban. Dielo I*. Bratislava : Tatran, 1983, s. 32 – 123, citácia s. 33.

akým bol tento slávnostný obrad uskutočnený: „Tak vše sucho, tak bez nadšení, že já ne- cítil ničeho zvláštního k povolání svému.“¹²

Kaplán v Brezovej

Ukončenie školy opísal ako suché, bez nadšenia zo strany školských a cirkevných hodnostárov, príchod na Brezovú, svoje prvé pôsobisko, už bolo v jeho réžii. Na začiatku si získal dôveru veriacich. Oslovil ich kázňou, v ktorej podľa vlastného vyjadrenia hovoril veľa o národnosti. Spomínal nadšenie cirkevníkov, ktorí dali kázeň vytlačiť. „Na druhý deň bola celá Brezová mojich rečí [...], moje kázne len tak hltajú, ženičky mi koláčiky nosia do kostola.“ Príchod na Brezovú označil za „šťastný krok“¹³. Pôsobil tu necelé tri roky. Práve k nim sa viažu dôležité udalosti súkromného života.

V Brezovej dokončil spomínaný cestopis, zostavil a vydal prvý ročník almanachu *Nitra* (1842). V lete 1841 ho vyšetrovali pre podozrenie z angažovania sa v tajnom spolku. Úrady preverovali jeho aktivity ešte zo študentských čias na lýceu. Pre mladého kaplána to predstavovalo veľké riziko. Hrozilo totiž, že si ho ako politizujúceho a úradmi vyšetrovaného kňaza nevyvolí žiaden cirkevný zbor. Uvažoval, že kým sa situácia okolo vyšetrovania ukludní, odíde podobne ako jeho otec a mnohí iní evanjelickí vzdelanci na niektorú z nemeckých univerzít. Nakoniec pre insolventnosť tento zámer nerealizoval. Na druhej strane sa národné hnutie rozvíjalo, jeho konškoláci a druhovia začali pôsobiť vo svojich zboroch a úradoch. Konečne sa rozbiehali aktivity, o akých rojčili na lýceu, preto sa mu vlastne ani nechcelo odchádzať od nádejne rozbehutej práce.

Intenzívne korešpondoval vo veci knižných darov pre nedeľnú školu a knižnicu, ktorú v Brezovej založil. Od priateľov žiadal knihy o priemysle a obchode. Zisťoval možnosti založenia poľnohospodárskeho a obchodného spolku a založil spolok miernosti. V roku 1841/42, v dobe metternichovského Rakúska, nemohli vzniknúť spolky, organizátori by vôbec nedostali povolenie. Výnimku tvorili iba cirkevné a osvetové združenia – spolky, pri ktorých sa predpokladala kontrola cirkevných orgánov. Tá bola pre štátne úrady zárukou, že činnosť spolku sa nebude uberať smerom k politikárčeniu. Hurban sa usiloval presadiť model spolku miernosti, pod rúškom ktorých v zahraničí prebiehal nielen boj proti alkoholizmu, ale aj na osvetová a národná práca. Využíval autoritu kňaza a nútil veriacich prisahať pred oltárom, že sa odriekajú pitia alkoholu. V kopaničiarskom regióne, kde sa alkohol považoval za všeliek a najlepšiu prevenciu, však nemohol uspieť. Nedarilo sa mu, dostával sa do sporov s najbližším okolím, bol svedkom krivoprísahníctva pred oltárom, a „korheli“, ako ich volal, sa k pálenke opakovane vracali. Svojimi ohnivými rečami desil veriacich opismi skazy zapríčinennej konzumáciou alkoholu. Kým kázal o národe, nosili mu koláčiky, keď však kázal proti alkoholu, nezaberalo to ani v Brezovej, ani neskôr v Hlbokom, kde pôsobil ako farár od júna 1843. Skôr naopak, kazilo mu to vzťahy s veriacimi v cirkevnom zbore. Napätie bolo intenzívne. Vyznal sa, že ho cítil ako stály tlak namierený proti svojej osobe a aktivitám, ktoré vyvíjal, a že od roku 1843 „nemal som ani hodiny pokojnej, abych nebol stíhaný, honený a tríbený býval“. Neprajníci „číhali na mňa ako praví policajti a detektívi a zo všetkého hneď cirkevný, hneď politický proces robili [...] všetci

¹² HURBAN, J. M.: *Vlastný životopis*. Slovenská národná knižnica – Archív Literatúry, Martin, sign. 32G8.

¹³ List J. M. Hurbana A. H. Škultétymu zo dňa 12. decembra 1840. Citované podľa: WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom*. Jozef Miloslav Hurban. *Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 41 – 42.

korheli spikli sa s vonkovskými nepriateľmi mojimi proti mne vo viere, že len čo Hurbana vyštúvajú z fary, budú bez útokov môcť i ďalej pálené piť.“¹⁴ Vo svojich spomienkach priznal, že to nebolo spôsobené iba ťažením proti alkoholu, ale i tým, že už ako kaplán vydal pár spisov „majúcich nameranie osvecovať, zábavou literárnou prebúdzajú národné slovenské obecnstvo“¹⁵. To dokazuje, že nepriateľov mu spôsobovala aj jeho národná práca. Strpčovali život v zbore, bojkotovali jeho literárnu tvorbu a podujatia, v ktorých sa angažoval. Mnohé zo sporov vznikali nielen kvôli obsahu, kvôli tomu čo Hurban hovoril, ale predovšetkým kvôli tomu, ako to hovoril. Bol známy svojím rečníckym temperamentom, argumentačnou pohotovosťou a na druhej strane aj tým, že necúvol zo svojho stanoviska a siahal po ostrých slovách, dokonca i vulgarizmoch, ktoré z úst kňaza zneli nečakane.

Farár v Hlbokom

S odstupom času sa môže zdať, že v Uhorsku a neskôr v Rakúsko-Uhorsku viedli predstavitelia jednotlivých národov svoje „národné životy“ paralelne vedľa seba či dokonca ignorujúc jeden druhého a len občas bol niekto z menšinového národa prenasledovaný. Realita bola iná. Napätie spôsobované nezlučiteľnými národnostnými požiadavkami vyvolávalo trvalé napätie v živote aktivistov. Hoci Hurban pôsobil v majoritne slovenskom prostredí, nie všetci akceptovali jeho aktivity v národnom duchu. Raz vadil nacionalizmus, inokedy radikalizmus alebo príliš svetské správanie a záujmy duchovnej osoby, literárna tvorba nabádajúca zmeniť zaužívaný spôsob života, zanietanie pre divadlo, častá neprítomnosť farára alebo naopak časté návštevy národovcov na fare.

V 40. rokoch už štúrovci neboli študentmi, nestretali sa v školskej knižnici, nesnili sen o veľkých činoch, ale realizovali ho. Vykročili smerom k verejnosti. Nevystupovali anonymne. Naopak, vzniklo niekoľko textov, v ktorých opísali, ako sa navštevujú, o čom debatujú, aké majú ciele. Opísali výlety po jednotlivých regiónoch aj s vymenovaním „našich“ ľudí, ktorí tu pôsobia a čomu sa venujú, s odporúčaním ich literárnych diel. Tieto články mali informovať a motivovať k napodobňovaniu aktivít, ktoré sa označovali za národné. Vytvárali obraz o národe, jeho dejinách, kultúre, o poklade, ktorý sa skrýva v ľudovej tvorivosti a o sebe ako vodcoch národa. Utvárali dojem, že slovenský národ je početná komunita s vlastným vedomím o sebe a spoločným cieľom jeho vodcov – pozdvihnúť ľud a dosiahnuť jazykové a národné práva.

Okrem činorodej práce z tohto obdobia pochádzajú aj prvé záznamy o jeho zdravotných problémoch. Konzultoval ich, hľadal najvhodnejšiu kúpeľnú liečbu a postupne sa zblížil so Štefanom Križanom a Fraňom Madvom, s dvomi uznávanými liečiteľmi západoslovenského regiónu, a neskôr korešpondoval o chorobách so svojim švagrom, ktorý sa venoval homeopatii. Vo farskej záhrade v Hlbokom založil bylinkovú záhradu a stal sa nielen pestovateľom bylín a konzumentom čajov, ale radil i ďalším chorým. Pomerne často navštevoval kúpele. Jeho obľúbeným miestom boli kúpele v Korytnici. Mal na ne milú spo-

¹⁴ HURBAN, J. M.: *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava : TASR – Slovart, 2015, s. 367 – 368.

¹⁵ Tamže, s. 368.

mienku v podobe obrázku Korytnice zaveseného nad písacím stolom a liečivému pôsobeniu ich vody venoval vtipné dielko *Korytnické poháriky*¹⁶.

Hurbanovu snahu zhromaždiť dostatok prostriedkov na štúdium v Nemecku prerušila ponuka cirkevného zboru v Hlbokom, ktorú okamžite prijal. Stalo sa tak v júni 1843. Mladý kňaz získal s farou malé hospodárstvo, ktoré výrazne zlepšilo jeho stravovacie možnosti. Necelý mesiac od príchodu do Hlbokého sa uňho na fare stretli priatelia, celý týždeň sa radili a prijali rozhodnutie o kodifikácii jazyka ako dôležitého zjednocujúceho prvku. Potom nasledovala známa návšteva básnika – bernolákovca Jána Hollého na Dobrej Vode, ktorého informovali o svojom rozhodnutí. Jeho odobrením sa zaštitili ako symbolickým súhlasom nielen staršej generácie ale aj katolíckej väčšiny Slovákov¹⁷. Hurban od tohto rozhodnutia tvoril a publikoval v štúrovskej slovenčine¹⁸. Druhý ročník almanachu *Nitra* už vyšiel o pár týždňov v spisovnom jazyku a do vydania gramatiky sa stal živou normou jazyka pre ostatných spisovateľov. Zároveň odštartoval ostré boje voči štúrovčine zo strany tých, ktorí tento jazyk neakceptovali. V týchto bojoch „sčyťal“ Hurban najviac rán spomedzi kodifikátorskej trojice Štúr – Hurban – Hodža. Rozhodnutie o kodifikácii interpretoval ako kolektívne rozhodnutie. Od neho sa odvíjala snaha založiť literárny spolok s vydavateľskými právomocami. Ako spisovateľ a redaktor almanachu *Nitra* si uvedomoval, akú šancu a uľahčenie práce by redaktorom prinieslo povolenie na zriadenie vydavateľstva, preto sa vrhol do boja o povolenie spolku Tatrín. Priateľovi Augustovi Horislavovi Škultétymu písal o svojej viere, že vydávanie novín zohrá dôležitú úlohu pri formovaní národného vedomia, že pôsobením novín „vyvedieme ľud náš z labyrintu ako Adriadina zlatá niť.“¹⁹ On sám, bez ohľadu na politickú situáciu v krajine, v podstate od začiatku 40. rokov, kedy vydal prvý ročník *Nitry*, bol až do 70. rokov 19. storočia stále redaktorom časopisov *Nitra* (sedem ročníkov vychádzalo s prerušeniami v rokoch 1842 – 1877), *Slovenské pohľady* (1846 – 1852), *Cirkevné listy* (Hurban bol ich redaktorom v rokoch 1863 – 1869), *Listy misionárske werdaunské* (1867 – 1869), *Stráž na Sione* (1871 – 1872)²⁰. Mnohoročná redaktorská drina prezrádza skutočné zanieťenie pre tento druh činnosti. Hodža a Štúr riešili presadzovanie slovenčiny napísaním gramatiky a zdôvodnením potreby kodifikácie²¹. Tieto diela mali svoj

¹⁶ HUČKOVÁ, D.: Od reality k fantazijnej utópii. Hurbanove *Korytnické poháriky*. In: KODAJOVÁ, Daniela – MACHO, Peter (eds.): *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava : Historický ústav SAV – Veda, Vydavateľstvo SAV, 2017, s. 206 – 220.

¹⁷ Tému bližšie spracoval MACHO, P.: Návšteva štúrovcov u Jána Hollého na Dobrej Vode. Historický (mikro)naratív v kontexte formovania kolektívnej pamäti a identity Slovákov. *Historický časopis*, 65, 2017, č. 2, s. 239 – 264.

¹⁸ Jedinú výnimku tvorí siedmy ročník almanachu *Nitra*, vydaný v roku 1876 v češtine, ako Hurbanov protest voči zatvoreniu Matice slovenskej a zneužívaniu Národnostného zákona z roku 1868 aktuálnou politikou uhorskej vlády voči národnostiam. Prehľadný výklad zložitých formulácií Národnostného zákona uvádza – MACHO, P.: Národnostný zákon z roku 1868. *Historická revue*, 28, 2017, č. 3, s. 24 – 31.

¹⁹ WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 79.

²⁰ KAČÍREK, L.: Vydavateľské aktivity, literárna a publicistická tvorba. In: PETRANSKÁ-ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 160 – 178.

²¹ Kniha *Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí* začína Venovaním, ktorým Ľudovít Štúr vyjadril lásku a úctu M. M. Hodžovi a J. M. Hurbanovi, čím tiež prispel k tvrdeniu, že kodifikácia bola kolektívnym rozhodnutím.

nezastupiteľný význam, ale ich autori ich mohli tvoriť v pokoji, bez diktátu pravidelných uzávierok, kým Hurban zápasil s termínmi, s naplnením strán každého čísla ako aj s distribúciou časopisov, ktoré postupne vydával.

Okrem redaktorstva sa angažoval i v záležitostiach práv slovenských evanjelikov. Bol spoluautor prosbopisu z roku 1842, niekoľko rokov koncipoval dielo *Únia čili spojení Luteránů s Kalvíny v Uhrách* (vydané v 1846) a vystupoval proti únii, v 60. rokoch sa angažoval v tzv. patentálnych bojoch²².

V 40. rokoch veľa cestoval, písal, publikoval v domácich i českých časopisoch, financoval propagáciu a nacvičoval divadelné predstavenia v Sobotišti. Štúrovci považovali poéziu a drámu za vrchol v hierarchii slovesných druhov. Zatiaľ čo intenzívne veršovali, na drámu si netrúfali. Medzi nimi opäť predstavoval výnimku Jozef Miloslav Hurban. Sledoval produkciu mestského divadla v Prešporke, hry rakúskych, nemeckých a českých autorov, činnosť ochotníckeho súboru v Liptovskom Svätom Mikuláši. Prvú autorskú trúchlohu v troch dejstvách napísal ešte na lýceu v roku 1837 a čítal ju na tri pokračovania 7., 10. a 13. marca 1838 na zasadnutí Spoločnosti česko-slovanskej pod názvom *Olejkář aneb Poblouďení člověka*²³. Podobne ako jeho básnické prvotiny, stretla sa i dráma s kritikou ostatných študentov. Dielo zostalo dlho v rukopise a neskôr ho Hurban dotvoril. Dnes oceňujeme najmä jeho odvahu púšťať sa po neprechodených chodníčkoch, znovu a znovu skúšať nové veci, ísť do rizika kritického prijatia. Všetky tieto vlastnosti Hurbana sprevádzali po celý život.

Zjavil sa anjel na cestu životom

Pri náviku ochotníckeho súboru v Sobotišti sa Hurban zblížil so Samuelom Jurkovičom a jeho dcérami. Spočiatku mu staromládenecký život vyhovoval, ale okruh priateľov už v lete 1844 zaznamenal jeho city a vážny záujem o Jurkovičovú dcéru Annu. Cestu do rodiny Samuela Jurkoviča si našiel veľmi rýchlo po príchode do Brezovej a kontakty udržiaval aj po prechode na faru v Hlbokom. Hurban osirel ako tínedžer. Ako študent sa pretíkal polosýty po alumneách a odrazu mal príležitosť ohriať sa v srdečnej atmosfére, aká v rodine panovala. Rozumel si s pánom učiteľom Jurkovičom a k jeho dcére Anne ho pritiahol horúci cit.

Po dvojročnej známosti sa 6. – 7. októbra 1845 konala svadba. Snúbencov sobášil Karol Štúr, starší brat Ľudovíta. Je všeobecne známe, že postoj Ľ. Štúra voči Hurbanovmu rozhodnutiu založiť si rodinu bol odmietavý. Vnímal ho ako potenciálnu hrozbu straty Hurbanovho záujmu o národné záležitosti. Štúrov postoj k svadbe bol na tú dobu značne medializovaný, preberali ho i nasledujúci autori literárnych, publicistických i historických prác, a tak sa často prezentuje ako Štúrov rezervovaný postoj k neveste. Sám Štúr síce deklaro-

²² Kňazské pôsobenie Hurbana, jeho teologickú spisbu i pôsobenie v rôznych stupňoch organizácie evanjelickej cirkvi spracovali viacerí autori. VIRŠINSKÁ, M.: Cirkevnopolitická a kňazsko-katechetická činnosť. In: PETRANSKÁ-ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 130 – 159; HANUS, R.: J. M. Hurban – konfesijný luteránsky teológ a politik. In: KLÁTIK, M. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban – prínos pre cirkev a národ*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2017, s. 24 – 47.

²³ Bližšie k osudu dramatických diel J. M. Hurbana: BEŇOVÁ, J.: Hurbannove cesty divadlom a drámou. In: KODAJOVÁ, D. – MACHO, P. (eds.): *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava : Historický ústav SAV – Veda, Vydavateľstvo SAV, 2017, s. 221 – 235.

val, že ide do Hlbokého na Hurbanov pohreb, ale v skutočnosti sa na „veselke“ dva dni veselil a v budúcnosti klopal na dvere hlbockej fary vždy, keď sa potreboval poradiť, pookriať či definitívne sa rozhodnúť. Vždy ich našiel otvorené a hlbockého farára pripraveného ísť do rizika spojeného s výzvami momentálnej etapy národného zápasu a pani farárku, ktorá svojho manžela podporovala. Anna sa stala Hurbanovi celoživotnou družkou a láskou, ktorej písal nežné listy aj po mnohých rokoch manželstva. Svoju ženu volal verným dobrým anjelikom a v listoch priateľom písal že je anjelom zoslaným mu na pomoc. Vyznania lásky dostávala Anna od svojho manžela v listoch aj pri krátkych odlúčeníach. Uistoval ju, že ich láska je neobyčajná, nezhynie, stále bude taká intenzívna ako v tie hodiny, „[...] keď sme i lásku šeptávali večné túžby svoje“ a prechádzali sa popod brehy k studničkám²⁴.

Fara v Hlbokom sa stala pre národovcov dôležitým centrom aj ako „sídelné miesto“ redakcií. Redaktorom sužoval život nielen tlak termínov, ale i vydavateľská prax. Každý vydávaný titul si totiž musel zabezpečiť dopredu odberateľov, aby dokázal prežiť a nebol strátový. Fungoval systém predplatiteľov, z príspevkov ktorých uhradili redaktori tlačiarenské náklady. V praxi to však nefungovalo ideálne. Mnohí avízovaní predplatitelia nevyplatili sľúbené úpisy, a tak vznikali redaktorom a vydavateľom straty, ktoré museli uhradiť z vlastných prostriedkov. Mladú rodinu Hurbanovcov dovádzala nedisciplinovanosť predbežne sľúbených predplatiteľov do vážnych finančných problémov a dlhodobo spôsobovala jej insolventnosť, ktorú musela riešiť pôžičkami, najmä od príbuzných, svokra, švagra Daniela Slobodu a od priateľov. Hurbanove vydavateľské aktivity a časté cesty zaťažovali rodinný rozpočet. Jeho svokor, Samuel Jurkovič, to odhadoval na stovky, čo utrúcal za vydávanie *Nitry*, a nesplatiac dlhy začal s prípravou *Slovenských pohľadov*. Okrem toho Hurban veľa cestoval a časté návštevy v Hlbokom tiež odoberali financie z rodinného rozpočtu. Jurkovič sa začal obávať o mladú rodinu, v ktorej v januári 1847 pribudlo dieťa, prvorodený syn Svetozár: „On [Hurban] se ovšem nejvíce ze všech obětuje, více nežli p. Štúr a který jiný. Už nebo krk si zlomí, nebo se v bojích všelijakých hodne pozdvihne.“²⁵ Z tejto poznámky môžeme usudzovať, že mladomanželia mali finančné problémy spôsobené Hurbanovou spoločenskou angažovanosťou. Napriek uvedenému problémom Hurban vysielal smerom k verejnosti signál, že Štúrov výrok o jeho manželstve ako pohrebe národných aktivít sa nenaplnil. Práve naopak. Korešpondencia a spomienky ukazujú, že v rodinnom živote bol spokojný, nespasívny, ani sa nestal opatrnejší, naopak, často robil rozhodnutia, ktoré boli na úkor rodiny, vedomý si toho, že rodina ho podrží.

„Teraz čo chce žiť, musí mať farbu aj vôňu národnosti“

Ďalším problémom, ktorý odčerpával Hurbanovu energiu, bola vlna kritiky, ktorá sa zdvihla proti štúrovčine a rozdelila slovenskú spoločnosť. Organizovaná útočná kampaň proti Štúrovi a kodifikácii ako takej vyvrcholila vydaním publikácie *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*²⁶, ktorá jazykové osamostatnenie Slovákov od Čechov označila za rozkol. Hurban zareagoval na stránkach *Slovenských pohľa-*

²⁴ WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 117.

²⁵ FIŠER, Z. (ed.): *Daniel Sloboda. Dokumenty V. Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem*. Brno : Matice moravská, 2015, s. 117, List Samuela Jurkoviča Danielovi Slobodovi z 13. 2. 1847.

²⁶ *Spisy muzejní*, Praha, 1846, č. XXII.

dov (1846). Nik sa zrejme nehodil lepšie na reakciu na invetívny Jána Kollára a ďalších odporcov spisovnej slovenčiny ako temperamentný, rozdráždený Hurban. Odporcovia nový spisovný jazyk kritizovali nevyberanými slovami a spôsobmi, nedávali mu žiadnu šancu, nazývali ho „jazykom kočišov“ a kodifikátorov nechutne urážali. Hurbanove vecné argumenty striedali rozvášnené repliky protiútok. Jeho hlavný argument spočíval vo vyslovení práva Slovákov na plnohodnotný sociálny život, a ten sa im podarí iba za pomoci jedného spisovného jazyka. Rozvášnený spor neprerušila ani revolúcia. Po Kollárovej náhlej smrti začiatkom roku 1852 označil Daniel Lichard Hurbana za vinníka smrti pevca *Slávy dcéry*. Ten sarkasticky poznamenal, že to boli práve *Hlasové*... a spôsob, akým útočili na štúrovčinu, čo Slovákov zjednotilo v jej používaní. Spor s Lichardom Hurbana mrzel. Predtým si boli blízki, Daniel Lichard bol dokonca krstným otcom Hurbanovho prvorodeného syna Svetozára. Zmierenie oboch strán, t. j. zástancov spisovnej slovenčiny a ich a pôvodných odporcov, nastalo až pri odhaľovaní pomníka nad hrobom Jána Hollého v roku 1854. Na tejto slávnosti si Hurban v sprievode manželky a malého Svetozára zmierlivo podal ruku s Lichardom. Vtedy však už bola úplne iná politická situácia. Štúrovčina dokázala svoju životaschopnosť a hrozba aktuálneho politického tlaku voči všetkým prejavom nevládneho nacionalizmu protivníkov zmierila.

V predrevolučnom období Hurban publikoval alebo skoncipoval podstatné časti diel, ktoré mali pre rozvoj jazyka, spoločenského myslenia a formovania národného povedomia zásadný význam. Utvárali historické vedomie, fixovali národný príbeh v podobe odvolávania sa na veľkomoravskú tradíciu. Spisovateľ Hurban sa predviedol ako inovátor rôznych literárnych foriem. Kombinoval formu rozprávania a esejí, ktoré mu umožňovali voľné narábanie s faktami. Vytváral špecifický druh slovnej zásoby. Používal exaktné termíny filozofického, teologického, geografického či lingvistického aparátu, slová primárne pochádzajúce zo sakrálnej sféry i prvky fantastiky a umeleckej fikcie a zdôrazňoval výhody umeleckej literatúry pred vedeckou spisbou, lebo o nejasných veciach môže beletria a publicistika písať voľnejšie, a navyše ovplyvní viac čitateľov ako seriózne vedecké dielo²⁷.

Paralelne s historizujúcimi textami koncipoval podstatnú časť eseje *Slovensko a jeho život literárny*²⁸. Esej predstavuje syntézu vývoja literatúry písanej na území Slovenska. Na tvorbe literatúry sa podieľali zástupcovia oboch konfesíí a svojou činnosťou akoby nadviazali na základy národnej písomnej kultúry, ktoré položili Cyril a Metod v 9. storočí a po nich nasledoval súvislý rad tvorcov až po Hurbanovu súčasnosť. Vytvoril tak symbolický oblúk, ktorým preklenul nielen dlhý časový úsek ale i obe konfesijné spoločenstvá, a zároveň rôzne generácie národovcov a z dejín Slovákov utvoril súvislý príbeh.

Literárna forma úvahy/eseje bola v prostredí slovenských národovcov obľúbená. Autorom umožňovala vysloviť svoj názor, klásť otázky a vťahovať do literárnej diskusie ďalších – autorov i čitateľov. Neskôr slovenská publicistika zaviedla pre tento literárny žáner

²⁷ KODAJOVÁ, D.: Slová ako stavebný materiál pri budovaní národa. In: PEKAROVIČOVÁ, J. – VOJTECH, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca* 38. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 178.

²⁸ HURBAN, J. M.: *Slovensko a jeho život literárny*. Esej pôvodne vychádzala v časopise *Slovenskije Pohľadi na vedí umeňja a literatúru*, ktoré J. M. Hurban vydával v rokoch 1846 – 1852. Tento rozsiahly text vyšiel v reedícii v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry v roku 1957, potom vo vydavateľstve Tatran v roku 1972 a neskôr vo vydavateľstve Tatran v roku 1983 v súbornom vydaní Jozef Miloslav Hurban: *Dielo II.*, s. 11 – 207. V našej štúdii sa všetky citácie viažu k vydaniu z roku 1972.

pomenovanie besednica, čo výstižne vystihuje pridanú hodnotu polemického potenciálu²⁹. Generácia štúrovcov vstupovala do verejného národného života s ambíciou riešiť odrazu priveľa otázok, pričom akcentovala národný rozmer. Sám Hurban to vyjadril v eseji jednoznačne: „Teraz čo chce žiť, musí mať farbu aj vôňu národnosti.“³⁰

Okrem korešpondencie je nosným dielom pre poznanie Hurbanovho súkromia životopis Ľudovíta Štúra. Je totiž nielen faktograficky bohatý, ale tiež približuje autorove motivácie, pocity, uznávané hodnoty a dobovú atmosféru. Písal nielen o Štúrovi, ale prezentoval život celej národnej komunity, jej úspechy i neúspechy. Hurban v texte opakovane porovnával, čo si myslel na začiatku svojho zapojenia sa do politického a literárneho diania v 40. rokoch a čo na sklonku života v 80. rokoch 19. storočia.

V 40. rokoch bol Hurban zborovým farárom a cirkevným dejateľom, ktorý sa angažoval nad rámec zboru, aktívne sa zúčastňoval boja o slovenčinu, literárne tvoril, bol redaktorom, organizátorom národného života, divadelníctva, spolkov. Popri tom si založil rodinu a viedol rodinný život spojený s návštevami, krstami vlastných detí, synovcov a neterí. Rodina ho naplňala. Tak, ako bol nepokojný duchom a nespokojný s výsledkami, ak išlo o národné záležitosti, tak korešpondencia prezrádza že v súkromí našiel pokoj, spokojnosť, porozumenie. Anna mu nepomáhala pri redaktorskej práci. Nemala na to potrebné vzdelanie a prvých sedemnást rokov ani možnosti. Porodila deväť detí. Jej starostlivosť o manželovo zdravie a životosprávu zlepšila na určitý čas dlhodobé zdravotné problémy. Na konci roka 1847 Hurban bilancoval končiaci sa rok v tom duchu, že ešte nikdy nebol taký šťastný. Narodil sa mu syn, Anna sa ukázala ako dobrá gazdiná, ktorá dokázala hospodárne viesť domácnosť. Ako pani farárka rešpektovala dobovú normu a po vydaji ukončila svoje verejné aktivity. Prijala rolu sprevádzajúcej manželky. Umožnila mu pracovať, cestovať, chodiť na stretnutia národovcov. Podporovala svojho muža spôsobom, ktorý jej umožňoval jej stav a možnosti. Predajom vajčiek, mlieka, šikovným otáčaním látky na ošúchaných miestach odevov, výmenou detských šiat so svojimi sestrami a dlhšími pobytmi v ich rodinách a na ich trovy, prekonávala dlhoročnú insolventnosť a dokázala vychádzať so skromnými prostriedkami tak, aby navonok neutrpela ani dôstojnosť ani reprezentatívne povinnosti farárovej manželky. Prostriedky, ktoré takto získala, predstavujú svojim spôsobom najpravidelnejší „sponzorský zdroj“ manželových národných aktivít. Nepísala básne ani články do novín, nehrala divadlo, nebolo by však spravodlivé tvrdiť, že sa po vydaji národne neangažovala. Naopak, žiada sa zdôrazniť, že umožňovala a financovala aktivity svojho muža z pracne obstarávaného rodinného rozpočtu.

Rodinné zázemie preverila revolúcia

Začiatkom roka 1848 prebleskovali z novín prvé informácie o revolúcii v Paríži. Hurban čoskoro odcestoval do Viedne, kde si užíval slastné okamžiky radosti spojené s prvými dňami revolúcie. Zažil prepustenie poľských politických väzňov (odsúdených za povstanie v roku 1831), rečnili spolu so Štúrom na zhromaždeniach miestnych Slovanov, prevolávali mu na slávu a nosili ich na ramenách po dvorane. Na spiatočnej ceste si kúpil „v Prešporku

²⁹ Vývoj žánru besednice spracovala HUČKOVÁ, D.: Žáner besednice v slovenskej literatúre na konci 19. storočia. *Studia Slavica*, 18, 2014, č. 1, s. 69 – 74.

³⁰ HURBAN, J. M.: *Slovensko a jeho život literárny*. Citované podľa vydania HURBAN, J. M.: *Dielo II*. Bratislava : Tatran, 1983, s. 16.

šablu pěknou, troje duplonky, krásnych pištolí, krásnou kabelu, prachu pušného, gule atp.³¹ Nasledovala cesta do Liptovského Sv. Mikuláša, na zhromaždenie, kde zverejnili politické požiadavky slovenského národa. Potom nasledovalo vydanie zatykača, útek do Prahy, do Záhrebu, medzitým viedenské pobyty. Z každého miesta písal svojej žienke, inštruoval ju, čo má robiť, posmeľoval, informoval ju o dianí. Z týchto listov a stručných záznamov neskôr vyšli *Denníky*, svedectvo jeho revolučnej anabázy a vzájomnej hlbokoj a oddanej manželskej lásky. Zažil obdobie, o ktorom sa vyjadril: „Na tieto dni večne spomínať budem.“³² Radosť mu kalilo iba odlúčenie od rodiny, obavy zo správania ľudí z opačného politického tábora k manželke v čase jeho neprítomnosti a časté ochorenia sprevádzané horúčkami a zimnicami.

Vzťah s manželkou prekonal odlúčenia a obavy počas revolúcie. Zatykač na Hurbana, neskôr vypísanie odmeny 50 zlatých na jeho hlavu, útek z domu, keď si „vzal iba 3 košeľe a jednu pištoľku“ a zanechanie Anny s jedným dieťaťom na rukách a druhým pod srdcom napospas miestnym sfanatizovaným maďarónom, boli ťažkou skúškou. „Neverím tým hyenám“, žiadal ju – „uteč k sestre“, k Slobodovcom. V máji 1848 písal: „S mojimi vecami porob také poriadky, aby čo hlavné nezahynulo. Listy našej lásky, tam v pulte červenou pentličkou zviazané schovaj a na svojom srdci nos.“³³ Ešte aj v momente ohrozenia života „ratoval“ staré listy ich lúbošnej korešpondencie. Ostatné inštrukcie boli stručné. Vedel, že Anna si poradí. Bola praktická, rozhodná a život po boku tak aktívneho muža, akým Hurban bol, si zvolila a zachovávala so všetkou zodpovednosťou. Vzájomné listy sú dôkazom, ako veľmi jej manžel dôveroval, radil sa s ňou, zdieľal svoje rozhodnutia. Vieru v Anninu schopnosť poradiť si v zložitých situáciách odvodzoval nielen od jej osobných vlastností. Bol presvedčený, že v prípade jeho smrti sa o zaopatrenie rodiny postará národ. Prekvapuje, že ako farár nepredpokladal pomoc zo strany cirkevného zboru, ale veril v solidaritu a súdržnosť národnej komunity. O svojom presvedčení jej písal v júli 1848 zo Záhrebu: „Netráp sa ustavične tým myslením, čo bude, keď mňa nebude. Kým som, nemáš starosti, dobre, ale keď mňa nebude, staráš sa. Snáď skôr budeš opatrená Ty i s dieťaťom, keď ja padnem, ako keby som bol živý 100 rokov na dákej fare luteránskej. To jest: Ty nie si sama, ktorej muž sa pasuje s takými živlami, ktoré ho aj o zem hodiť môžu, a čuješ, že sa všade stará národ o opatrenie vdov a sirôt.[...] Buď teda dobrej mysle.“ List písal v čase, kedy bol v Uhorsku naňho vydaný zatykač. To znamenalo, že keby sa zjavil na mieste, kde by ho spoznali, mohli ho obesiť prakticky bez súdu. Vedomý si týchto hrôz presviedčal manželku, aby i ona verila, že práca pre národ je hodna obetí a nebude zabudnutá, dokonca že bude odmenená aspoň zaopatrením vdovy a siroty padlého hrdinu na poli týchto zápasov.

Anna Hurbanová prežila prvé týždne revolúcie v Hlbokom, potom utiekla k otcovi, potom spolu s ním k sestre do moravskej Rusavy, a nakoniec sa presunuli s apenkou do Prahy, kde žili v rodine doktora Staněka, s ktorým sa Hurban zblížil ešte v časoch svojej cesty k bratom Čechom. V Prahe sa manželia opäť stretli. Z Hlbokého ju vyhnala streľba a šibení-

³¹ FIŠER, Z. (ed.): *Daniel Sloboda. Dokumenty V. Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem*. Brno : Matice moravská, 2015, s. 206. List Samuela Jurkoviča Danielovi Slobodovi zo 6. 5. 1848.

³² HURBAN, J. M.: *Denník*. In: HURBAN, J. M.: *Prózy a články*. Zostavil René Bílik. Bratislava : Kalligram – Ústav Slovenskej literatúry SAV, 2014, s. 365.

³³ WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 113.

ca, ktorú neprajníci jej muža postavili rovno pred okná fary, ale v Prahe sa tiež strieľalo. Anna bola už niekoľko mesiacov tehotná, strachovala sa teda nielen o manžela ale i o nenarodené dieťa.

Revolúcia v sedle i v posteli

Hurban písal svojej manželke, aby bola dobrej mysle. On sám sa však nachádzal v hroznom stave. Býval často chorý. Vo chvíľach vypätia mával ekzémy, označoval ich ako „svrbivý výsipek“. Mával žalúdočné kŕče, problémy s trávením, zápchy alebo naopak „behavky“. Svokor i manželka mu v každom liste odporúčali nejakú dostupnú liečbu³⁴.

V búrlivých revolučných časoch preukázal svoje vojenské i politické schopnosti. V konškom sedle prežil niekoľko mesiacov, bojoval, strhujúco rečnil, organizoval Národnú radu aj dobrovoľnícke vojsko³⁵. Takmer celú tú dobu mal zdravotné problémy. Počas rokovaní v Kroměříži na jar 1849 bol jeho stav natoľko vážny a viditeľný, že cisár mu ako prejav vďaky za bojovanie na jeho strane poslal osobného doktora. Tesne pred prijatím deputácie u cisára sa jej členovia fotografovali. V tej dobe to znamenalo, že museli cca hodinu bez pohnutia stáť alebo sedieť. Na zachovanej fotografii stojí Hurban medzi Štúrom a Hodžom, pričom sa celým ramenom opiera o Štúra. Na prvý pohľad to vyzerá ako prejav dôvery a priateľstva, ale pamätník tejto udalosti Jakub Grajchman zaznamenal, že Hurban mal takú zimnicu, že by bez opory nevydržal stáť v marcovom počasí³⁶.

Revolúcia skončila, dobrovoľnícke vojsko rozpustili, Hurban sa chcel vrátiť domov, ale fara v Hlbokom bola od roku 1848, po tom ako odišiel do Viedne, Prahy a Záhrebu, obsadená iným farárom. Takáto situácia trvala do roku 1850.

Prvé dni po návrate strávil v Piešťanoch, aby sa aspoň trochu zdravotne zotavil. Potom žila celá rodina u svokra, ktorý bol v tom čase notárom v Brezovej a nakoniec sa situácia vyriešila tak, že sa nasťahovali do zámočku baróna Jána Jeszenáka, nitrianskeho župana, exponenta maďarskej revolúcie, ktorého v októbri 1849 v Pešti popravili. Keďže medzitým sa Hurbanovcom narodila aj dcéra Božena (12. septembra 1848), Hurban, aby sa nejako zamestnal, začal „sklepávať“ ďalšie číslo *Slovenských pohľadov*. Zriadil si pracovňu („bureau“) v dome organára Martina Šašku, ktorý už pred revolúciou poskytol svoju dielňu na nácvik a vystúpenie ochotníckeho súboru. Najprv uňho býval aj Ľudovít Štúr, ale keď sa záležitosť ohľadom získania pracovného miesta, v aké dúfali, nehýbali, odišiel k rodičom do Uhrovcu.

Spočiatku bývalí dobrovoľníci vyčkávali, držali spolu, čakali na pridelenie úradných postov. U Hurbanovcov sa na pár dní zastavili Janko Francisci, Štefan Marko Daxner, Michal Miloslav Bakulíny, Daniel Kolény, Samuel Dobroslav Štefanovič. Každý sa vyrovnával s pocitom krivdy a stiahol sa k rodičom alebo hľadal náhradné riešenia. Štúr trpko konštatoval: „Byli sme my, kteří sme věci vedli, sem tak rozmetáni a rozsypáni [...]“³⁷

³⁴ Problémov sa zbavoval zábalmi do tzv. francúzskych plenek (plachiet), sám si ordinoval pôstne očistné dni. Ohľadom pôstov sa priatelia zabávali na jeho účet v tom duchu, že je katolíckejší ako katolíci s ich pôstami.

³⁵ Prehľadne o Hurbanovi v revolučných rokoch 1848/49 ŠKVARNA, D.: Tribún ľudu a vodca národného hnutia. In: PETRANSKÁ-ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 72 – 103.

³⁶ JAROŠ, M.: *Jakub Grajchman. Národnoemancipačné úsilie v kontexte života a tvorby slovenského národovca druhej polovice 19. storočia*. Olomouc : Hi!, 2016, s. 95 – 96.

³⁷ AMBRUŠ, J. (ed.): *Listy Ľudovíta Štúra, II, 1844 – 1855*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1956, s. 198.

Vyriešiť Hurbanovu situáciu pomohla Štúrova urgencia a listy, ktoré písal ministerskému komisárovi Henrichovi Attemsovi v tom duchu, že „Hurban má zásluhy, viedol bojovníkov za sklúčenú monarchiu, ale potom sa ocitol bez udania akejkoľvek príčiny a bez rozsudku zosadený a so svojimi tromi deťmi a ženou vydaný trpkému osudu.“³⁸ Nakoniec sa mohol koncom roka 1850 vrátiť na faru v Hlbokom. To už mali Hurbanovci tri deti (syn Vladimír sa narodil 5. mája 1850). Z ich osobného majetku takmer nič nezostalo, pretože fara bola ešte v roku 1848 vydrancovaná. Traduje sa, že farou pustošivo prešlo 120 maďarských gardistov, ale Hurbanovci rýchlo zistili, že ich osobné veci sa nachádzajú v domácnostiach ľudí navštevujúcich chrám, v ktorom Hurban kázal. Keď zistili, čo ostalo z výbavy fary, kým „šabľu nosil“, bolo nutné vydať sa na nákup nového zariadenia i ošatenia. Anna bola po pôrode tretieho dieťaťa, a tak sa Hurban vydal s lístkom od ženy do Viedne na nákupy. Písal jej, že sa snaží vo Viedni ušetriť na strave: „Tebe ale kupujem všetko v tom počte a v tej zvláštnosti, ako si si to rozprávala svojmu Joženkovi. Všetko budeš mať dobré a pekné!“³⁹

Hurban sa musel sústrediť na rodinné hospodárstvo, pretože rodina sa rozrastala. V súvislosti s jeho schopnosťou viesť hospodársky dvor zaznamenal jeho svokor, že mali dve kravy, ošípané a hydinu. V zastúpení chodil na jarmoky predávať dobytok. Z dlhov sa rodina už nevyhrabala. Narastali s každým číslom časopisu, ktoré vydával. V nasledujúcich rokoch musel požiadať predsedu Kníhtlačiarско-účastinárskeho spolku (Jána Francisciho), aby zlacňoval jeho vydania hlboko pod pôvodnú cenu, aby sa aspoň časť strát vykryla.

Starostlivý otec v zátiší domova

Život po revolúcii bol poznačený ťaživou atmosférou tzv. Bachovho absolutizmu. Väčšina národovcov žila pod tlakom, že im hrozí prenasledovanie. Výskumy ukázali, že sledovanie Hurbana zo strany úradov bolo dôslednejšie ako v prípade iných, dokonca aj pri porovnaní so Štúrom⁴⁰. Príkoria sledovanej osoby znášal vzdorovito, tak hurbanovsky. Ťažko sa vyrovnával so smrťou svojich blízkych druhov, najmä Mikuláša Dohnányho a Ľudovíta Štúra. Ešte ťažšie niesol, že vzormi pre mládež sa stávali ľudia, ktorí podľa neho neboli toho hodní, nebojovali, alebo neboli v boji dôslední, uprednostnili teplé miestečka, nezaujímal sa o veci verejné, t. j. v jeho ponímaní o veci národné: „Svetlá naše sú tma, aké že teprv bude samá tma.“⁴¹

Tak ako všetci, musel sa i Hurban stiahnuť v 50. rokoch z politiky. Doliečoval sa, veľa písal a musel hospodáriť, aby uživil rodinu. Prichádzali ďalšie deti, celkovo deväť za prvých sedemnást rokov manželstva. Po Svetozárovi (1847), Božene (1848) a Vladimírovi (1850) sa narodili ešte Želmíra (1852), Svatoslava (1856), Konštantín (1858), Ľudmila (1860), Bohuslav (1862) a Cyril Metod (1864). Koncom 50. rokov mal dom plný detí a švagrovi

³⁸ Tamže, s. 486.

³⁹ WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987, s. 150.

⁴⁰ Zaujímavým príspevkom k tejto téme je štúdia: DEÁK, A.: *Legenda o sledovaní. Ľudovít Štúr a tajná polícia v päťdesiatych rokoch 19. storočia*. In: DEMMEL, J. (ed.): *Neznámy Ľudovít Štúr. Maďarské štúdie o najväčšom Slováckovi. Korridor, kniha 7*. Békéscsaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2016, s. 9 – 28.

⁴¹ PETRUS, P. (ed.): *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského III. Výber z listov z rokov 1860 – 1916*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1978, s. 48.

Danielovi Slobodovi písal, že ho deti príliš zamestnávajú, preto pracuje v noci, kedy je v domácnosti pokoj, často do dvoch hodín po polnoci.

Začiatkom 60. rokov sa politická situácia zmenila, nastalo uvoľnenie a verejný priestor sa opäť zaplnil rôznymi národnými podujatiami. Hurban mal zásadné vystúpenie na memorandovom zhromaždení, patril k zakladajúcim členom a aktívnym výborníkom Matice slovenskej⁴², získal povolenie na vydávanie cirkevného časopisu. V rokoch 1865 a 1868 dokonca kandidoval v celouhorských voľbách za senický obvod.

Deti odrastali a odchádzali z domu do škôl. Pre svoje deti sa snažil zabezpečiť kvalitné vzdelanie, a zároveň ich umiestňoval, ako to šlo, do škôl mimo Uhorska. Chcel ich ušetriť šikanovania zo strany učiteľov, ktorí pripomínali otcovu revolučnú minulosť. Zháňal medzi priateľmi z okruhu protestantských kňazov štipendijné pobyty na školách, predovšetkým v nemeckej oblasti. Svetozár sa pôvodne pripravoval na kňazskú dráhu, ale keď sa otcovi priznal, že sa netúži stať farárom, otec mu dovolil prejsť na právo. Štipendium, viazané na štúdium teológie, ktoré mu predtým zariadil v Nemecku, škole vrátil. Spolu so Svetozárom študovali na nemeckých vzdelávacích ústavoch cirkevného typu aj sestry Božena a Želmíra. Ich rodičia vynaložili na zabezpečenie štúdiu skutočne nemalé prostriedky. Dlhým pobytom v zahraničí, resp. ďaleko od domova, vďačíme za bohatú korešpondenciu medzi rodičmi a deťmi. V nej môžeme poznať Hurbana ako starostlivého a láskavého otca s veľkým pochopením pre drobné študijné zlyhania, mimoškolské aktivity svojich detí a v podstate i pre výber životných partnerov. Usiloval sa spoznať snúbencov a snúbenice svojich detí, preto prichádzali k nim do Hlbokého, a jeho deti, naopak, na výmenné pobyty do rodín svojich budúcich svokrovcov.

Synovia Vladimír a Bohuslav štúdium na teologických fakultách ukončili. Vladimír potom až do svojej smrti pôsobil ako evanjelický farár medzi dolnozemskými Slovákmi v Starej Pazove. Predstavuje významného spisovateľa, dramatika, kultúrneho a osvetového činiteľa tejto komunity. Bohuslav, s veľkým talentom na jazyky, pokračoval v štúdiu orientalistiky v Prahe, Viedni a Petrohrade, ale krátko po úspešnom ukončení štúdia zomrel vo veku 27 rokov na pľúcnu chorobu. Konštantín absolvoval gymnázium v Terste a neskôr pôsobil ako úradník Tatra banky v Turčianskom Sv. Martine, správca stoličkovej továrne a nakoniec ako správca Tatra banky v Starej Pazove. Najmladší syn Cyril Metod, zomrel ako bábätko, krátko po narodení. Hurbanovcom zomrela aj štvorročná dcérka Svatava. Aj ďalšie dve dcéry, hoci prekonalí úskaliami detských chorôb, zomreli ešte za života svojich rodičov. Zvlášť bolestivo prežíval Hurban smrť dcéry Želmíry, vydatej Lorencovej. Želmíra sa zaľúbila a urýchlene sa hnala do manželstva práve v čase, keď bol jej otec vo väzení, preto nemohol veľmi zasahovať do jej unáhleného rozhodnutia. Krátko po vstupe do manželstva zažila zo spolužitia sklamanie, s ktorým sa nedokázala zmieriť a vyriešila to samovraždou. Nezavřila ani dvadsiaty siedmy rok života. Hurbanovcom zomrela ešte jedna dcéra – Ľudmila, vydatá Fejová. Mladá žena zomrela na dôsledky komplikovaného pôrodu vo veku 26 rokov.

Hurban sledoval nielen štúdium ale i rodinný život svojich už dospelých detí. V tomto mal pekný vzor vo svojom svokrovi Samuelovi Jurkovičovi, ktorý so svojimi dcérami a ich

⁴² MOLDA, R.: Hurban, Matica slovenská a národné hnutie v matičných rokoch. In: KODAJOVÁ, D. – MACHO, P. (eds.): *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava : Historický ústav SAV – Veda, Vydavateľstvo SAV, 2017, s. 88 – 105.

manželmi udržiaval prekvapujúco otvorené vzťahy, bol láskavý a všestranne nápomocný, citovo, zdieľaním problémov, finančnou výpomocou.

Hurban sa zúčastňoval na mnohých podujatiach národného života, ale pri jednom absentoval. Bolo to pri zakladaní Živeny. Aktivity okolo zrodu Živeny šli mimo pozornosť rodiny Jozefa Miloslava Hurbana. Často používané slovné spojenie – Anička Jurkovičová, prvá slovenská herečka – udržuje v pamäti vnímanie Hurbanovej manželky ako jednej z priekopníčok vystupovania žien na verejnosti v slovenských pomeroch, preto prekvapuje, že ženský spolok sa nestal jej srdcovou záležitosťou a platformou, kde by sa realizovala. V roku 1869 však Hurbanovci riešili úplne iné problémy⁴³. Hurban bol odsúdený v tlačovom procese a rodina sa musela vysporiadať s predstavou a realitou jeho žalárovania v štátnom väzení vo Vacove. Založenie Živeny bolo teda podujatím, ktoré Anna Hurbanová a jej manžel neabsolvovali. Ani ich syn Svetozár, budúci dlhoročný tajomník ženského spolku, sa na vzniku Živeny nepodieľal, pretože v tom čase ešte len študoval a nebyval v Martine.

Hurbanovci už zažili dramatické časy za revolúcie. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní prišla ešte skúsenosť s väzením. Farár do žalára. Hurban sa stal objektom jedného z prvých tlačových súdnych procesov. Priťažila mu jeho povest' hurbanistu z meruôsmeho roku. Po dvadsiatich rokoch mu uhorské úrady pripomínali a zrátali jeho boj na strane Viedne a teda proti Pešti⁴⁴. Medzi národovcami a s prekvapením aj medzi mladou generáciou sa zdvihla vlna solidarity. Jej najznámejším prejavom bolo vyšetovanie študentov na patronátnom gymnáziu vo Veľkej Revúcej, kde si žiaci na znak solidarity natiahli a nosili čierne smútočné stužky. Žiaci dostávali otázku, kto ich naverboval na takéto správanie, a učitelia, čo robili pred dvadsiatimi rokmi v revolúcii. Hurbanov tiež v podobe bojovného hurbanistu ho teda v Uhorsku neoddeliteľne sprevádzal. Vacov nebolo však jeho posledné väzenie. Čakalo ho ešte väzenie v Senici v roku 1876, kam nastúpil ako 59 ročný za článok *Čomu nás učia dejiny?*, v ktorom mu sudcovia pripisovali buričské vyjadrenia.

Začiatkom 80. rokov sa zaujal písaním a postupným vydávaním svojich *Rozpomienok*, známejších pod názvom životopis Ľudovít Štúra. Vychádzal v štyroch ročníkoch Slovenských pohľadov, ktoré v tom čase vydával jeho syn Svetozár Hurban Vajanský. Poslednými veľkými akciami, na ktorých sa osobne zúčastnil, bola výstavka výšiviek v Martine v auguste 1887 a slávenie storočnice založenia cirkevného zboru v Hlbokom, ktoré oslávil so svojimi veriacimi v novembri 1887. Hurban bol unavený a už takmer bez prestania chorý. Unavený z toho, že sa nešetril, celé desaťročia prepínal sily v službe národu, financoval časopisy z vlastných peňazí veriac, že literatúrou zmení svet, a potom nenašiel dost' odberateľov ani na to, aby mohol bez dlhov začať prípravu nového literárneho či vydavateľského projektu.

⁴³ Jozef Miloslav Hurban publikoval začiatkom roku v *Pešťbudínskych vedomostiach* článok *Čomu nás učia dejiny?*, čo bola jeho reakcia na rakúsko-uhorské vyrovnanie a predovšetkým na Národnostný zákon. Okamžite sa naňho sústredila pozornosť úradov a od apríla vedel, že sa chystá súdna dohra. Samotný porotný súd zasadal v novembri a odsúdil ho na peňažnú pokutu a šesťmesačné väzenie, do ktorého nastúpil v decembri 1869.

⁴⁴ Termín Hurban, Hurbanovci a hurbanisti podrobnejšie vysvetľuje: MACHO, P.: Štúrovci a hurbanisti – identity skryté v menách. *Historická revue. Vedecko-populárny časopis o dejinách*, 18, 2007, č. 3, s. 18 – 19.

Jozef Miloslav Hurban mal mnoho nadaní, ale i limity. Bol skvelý v agitačných textoch a rečníckych vystúpeniach. Svojou tvorbou náboženskej literatúry ovplyvňoval nielen zbor, v ktorom pôsobil viac ako štyridsať rokov, ale i širšiu evanjelickú komunitu. V 40. rokoch sa angažoval proti únii uhorských evanjelikov a kalvínov, v 50. – 60. rokoch mu veľa energie odčerpali tzv. patentálne boje. Stál pri formovaní skupiny, ktorá na seba zobrala ťarchu iniciátorov zmien. Bol aktívny pri kodifikácii jazyka, pri jeho uvádzaní do života, pri tvorbe v tomto jazyku i pri bojoch s odporcami spisovnej slovenčiny. V argumentácii s nimi sa pohyboval od vecnosti až po zurvalectvo, čo mu prinieslo veľa nepriateľov, ale v podobe, do akej sa boj o presadenie spisovnej slovenčiny sformoval, sa ukázalo práve jeho „nedávanie si servítky pred ústa“ ako účinná taktika.

Preukázal erudovanosť pri tvorbe syntetizujúceho diela o vývoji literárneho života, ktoré ovplyvnilo literárnu produkciu niekoľkých generácií. Preukázal nekonečnú vytrvalosť pri redaktorskej práci. Bol slabší vo veršovaní a jeho spolupráca s pražskou redakciou a Ladislavom Rieggrom pri tvorbe náučného slovníka odhalila, že neuspel pri tvorbe stručných encyklopedických hesiel. Dlhodobu sa pokúšal o tvorbu pôvodnej slovenskej drámy, považujúc drámu za vrchol umeleckej literárnej tvorby a aj keď sa jeho hry nestali trvalou súčasťou repertoáru divadelníkov, resp. ochotníkov, vo svojej dobe zohrali dôležitú národno-výchovnú úlohu.

Bol kňaz. Ako taký mal schopnosť viesť ľudí, komunitu veriacich, ale prekvapujúco dobre zvládol aj velenie mužom, ktorí rovnako ako on neboli vojakmi, a len okolnosti ich prinútili opustiť rodiny a vydať sa do virvaru revolučných bojov. Nezameniteľným spôsobom sa vrhol do revolúcie a stal sa jedným z tvorcov politických požiadaviek a programu, rozhodujúcim vodcom slovenských dobrovoľníkov, vyjednávateľom s cisárom. Bol nielen účastníkom, ale aj výrazným rečníkom na memorandovom zhromaždení a zakladajúcim členom Matice slovenskej a angažoval sa v matičných odboroch.

Jozef Miloslav Hurban patrí do exkluzívnej skupiny osobností našich národných dejín. Nielenže bol svedkom všetkých dôležitých udalostí v 30. – 80. rokoch 19. storočia, ale patril k bezprostredným realizátorom rozhodnutí a skutkov, za ktoré často osobne niesol dôsledky v podobe politického prenasledovania. Za svoje rebelantstvo voči presadzovanej uhorskej štátnej politike, spočívajúcej na doktríne – jeden štát, jeden národ, jeden jazyk – bol za dualizmu väznený. Výpočet jeho aktivít by tvoril dlhý zoznam. Hurban však nebol bez záväzkov, nebol slobodný muž. Do všetkých jeho aktivít bola vtiahnutá i jeho rodina, počnúc súrodencami, manželkou, svokrom, švagrami, končiac deťmi a vnukmi. Tí mu tvorili zázemie, z ktorého mohol vyrážať do bojov za svoje presvedčenie a kam sa mohol vracieť, buď ako víťaz alebo ako doráňaný po prehrách a neúspechoch. Hranica medzi jeho súkromným a verejným životom sa mnohokrát stierala, preto si myslím, že upriamiť pozornosť na Hurbanovo rodinné zázemie má význam⁴⁵.

⁴⁵ Text vznikol v rámci projektu podporovaného Agentúrou pre vedu a výskum evidovaného ako APVV-15-0349 *Individuum a spoločnosť – ich vzájomná reflexia v historickom procese*, na ktorom autorka participuje v Historickom ústave SAV v Bratislave, a zároveň ako výstup projektu Historického ústavu SAV: *Jozef Miloslav Hurban a jeho široké príbuzenstvo v kontexte národného hnutia a historickej pamäti*.

LITERATÚRA A PRAMENE

- ADAMIŠ, J.: Dva svojživotopisy D^{ra} Jozefa Miloslava Hurbana. In: *Viera a veda: časopis venovaný vedeckým záujmom evanjelikov na Slovensku*, 2, 1931, č. 2, s. 26 – 30.
- AMBRUŠ, J. (ed.): *Listy Ľudovíta Štúra, II, 1844 – 1855*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1956.
- BEŇOVÁ, J.: Hurbannove cesty divadlom a drámou. In: KODAJOVÁ, D. – MACHO, P. (eds.): *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava : Historický ústav SAV- Veda, Vydavateľstvo SAV, 2017, s. 221 – 235.
- BOSÁKOVÁ, V. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban. Dielo I*. Bratislava : Tatran, 1983.
- Cesta Slováka ku Bratrům Slavenským na Moravě a v Čechách 1839 od Miloslawa Josefa Hurbana*. V Pešti, 1841.
- FIŠER, Z. (ed.): *Daniel Sloboda. Dokumenty V. Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem*. Brno : Matice moravská, 2015.
- HANUS, R.: J. M. Hurban – konfesijný luteránsky teológ a politik. In: KLÁTIK, M. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban – prínos pre cirkev a národ*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2017, s. 24 – 47.
- HUČKOVÁ, D.: Od reality k fantazijnej utópii: Hurbannove *Korytnické poháriky*. In: KODAJOVÁ, D. – MACHO, P. (eds.): *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava : Historický ústav SAV – Veda, Vydavateľstvo SAV, 2017, s. 206 – 220.
- HUČKOVÁ, D.: Žáner besednice v slovenskej literatúre na konci 19. storočia. *Studia Slavica*, 18, 2014, č. 1, s. 69 – 74.
- HURBAN, J. M.: *Vlastný životopis*. Slovenská národná knižnica – Archív Literatúry, Martin, sign 32G8.
- HURBAN, J. M.: Zaváté, ale nezapomenuté listí. *Sokol*, 1, 1862, č. 1 a 2.
- HURBAN, J. M.: *Predslov K Červenákovmu Zrcadlu Slovenska*. V Pešti, 1844, s. III – XIX.
- HURBAN, J. M.: *Karol Štúr. Nástin ducha a života jeho od J. M. Hurbana*. Skalica, 1851.
- HURBAN, J. M.: *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*. Bratislava : TASR – Slovart, 2015.
- HURBAN, J. M.: *Slovensko a jeho život literárny*. In: HURBAN, J. M.: *Dielo II*, Bratislava : Tatran, 1983, s. 11 – 207.
- HURBAN, J. M.: Denník. In: HURBAN, J. M.: *Prózy a články*. Zostavil René Bílik. Bratislava : Kalligram – Ústav Slovenskej literatúry SAV, 2014.
- JAROŠ, M.: *Jakub Grajchman. Národno emancipačné úsilie v kontexte života a tvorby slovenského národovca druhej polovice 19. storočia*. Olomouc : Hi!, 2016.
- KAČÍREK, L.: Vydavateľské aktivity, literárna a publicistická tvorba. In: PETRAŇSKÁ-ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 160 – 178.
- KARLÍK, J.: Hurbannove životné krédo „Pravde a národu“. In: KLÁTIK, M. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban – prínos pre cirkev a národ*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2017, s. 64 – 81.
- KODAJOVÁ, D.: Slová ako stavebný materiál pri budovaní národa. In: PEKAROVIČOVÁ, J. – VOJTECH, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca 38*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 167 – 184.
- MACHO, P.: Návšteva štúrovcov u Jána Hollého na Dobrej Vode. Historický (mikro)naratív v kontexte formovania kolektívnej pamäti a identity Slovákov. *Historický časopis*, 65, č. 2, s. 239 – 264.
- MACHO, P.: Národnostný zákon z roku 1868. *Historická revue*, 28, 2017, č. 3, s. 24 – 31.
- MACHO, P.: Štúrovci a hurbanisti – identity skryté v menách. *Historická revue*, 18, 2007, č. 3, s. 18 – 19.
- MOLDA, R.: Hurban, Matica slovenská a národné hnutie v matičných rokoch. In: KODAJOVÁ, D. – MACHO, P. (eds.): *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii*. Bratislava : Historický ústav SAV – Veda, Vydavateľstvo SAV, 2017, s. 88 – 105.

ŠTÚDIE

- PETRUS, P. (ed.): Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského III. Výber z listov z rokov 1860 – 1916. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1978.
- ROLKOVÁ-PETRANSKÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017.
- VIRŠINSKÁ, M.: Cirkevnopolitická a kňazsko-kazateľská činnosť. In: PETRANSKÁ-ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 130 – 159.
- ŠIŠMIŠ, M. st.: Z rodových a rodinných vzťahov. In: ROLKOVÁ-PETRANSKÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 221 – 239.
- ŠKVARNA, D.: Tribún ľudu a vodca národného hnutia. In: PETRANSKÁ-ROLKOVÁ, N. (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, prvý predseda Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017 s. 72 – 103.
- WINKLER, T.: *Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch*. Martin : Osveta, 1987.

HODNOTA ČASU (PRÁCA S LITERÁRNÝM TEXTOM NA HODINÁCH ETICKEJ VÝCHOVY)¹

Mgr. Zuzana Hovancová
Hotelová akadémia v Košiciach

Hodiny etickej výchovy možno oživiť prácou s fantasy literatúrou. Tento druh literatúry žiaci vnímajú ako obohatenie edukačného procesu, keďže sú im tieto texty blízke.

Tematický celok *Filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad* ponúka možnosť venovať sa napríklad hodnote času. Pretože súčasnosť je poznačená devalváciou kvalitatívne prežívaného času, v téme o hodnote času umožníme žiakom zamyslieť sa nad ich spôsobom prežívania času.

V príspevku ponúkame ukážku práce s textom fantasy literatúry, ktorá je zameraná na pochopenie času, jeho kvalitatívnej a kvantitatívnej hodnoty v živote človeka. Vychádzame z konkrétnej vyučovacej hodiny, na ktorej sme pracovali s úryvkami z knihy *Harry Potter a prekliate dieťa*². Jej súčasťou bol aj pracovný list, ktorý je zaradený za úryvkami.

Predmet: *etickej výchova*³

Téma: *Hodnota času*

Ročník: *II. SŠ*

Kľúčové slová: *hodnoty, čas: chronos, kairos, eón, prítomnosť, minulosť a budúcnosť, ich vzájomný vzťah, dar prítomnosti*

Špecifické ciele vyučovacej hodiny

Kognitívny cieľ: Rozlíšiť a charakterizovať chronos, kairos a eón.

Afektívny cieľ: Na základe analýzy textu si uvedomiť, že zmena udalostí v minulosti nemusí priniesť dobro v plynúcej prítomnosti. Presvedčiť sa o hodnote času.

Psychomotorický cieľ: Určiť, v čom spočíva podstata zamyslenia *Hodnota času*. Prejaviť o-chotu žiť naplno v prítomnosti.

V úvode hodiny nadviažeme na rebríček hodnôt a zopakujeme si hodnoty, ktoré žiaci považovali za dôležité pre život človeka. Potom si predstavíme hodnotu, ktorej cenu dneš-ná doba preceňuje alebo podceňuje.

¹ Príspevkom, v ktorom sa venujeme rozširujúcej téme tematického celku *Filozofické zovšeobecnenie dosiaľ osvojených etických zásad* predmetu etická výchova (ŠVP pre gymnázia), nadväzujeme na recenzný príspevok z časopisu *Slovenčinár*, číslo 1/2017 *Harry Potter a prekliate dieťa – čítať, či nečítať?*, číslo 1, 2017, s. 58 – 59.

² ROWLINGOVÁ, J. K. – TIFFANY, J. – THORNE, J.: *Harry Potter a prekliate dieťa*. Bratislava : Ikar, 2016.

³ Práca s literárnym textom môže byť interdisciplinárne prepojená so spoluprácou učiteľa slovenského jazyka a literatúry, ktorý môže nadviazať na literárne poznatky zo ZŠ, kde sa o fantasy literatúre už žiaci učili.

NÁMETY A ROZHĽADY

Budeme pracovať s pripravenými citátmi vyjadrujúcimi hodnotu času. Prečítame citáty a úlohou žiakov je vysvetliť ich podstatu: čo nám dané citáty chcú povedať o čase:

- Čas sú peniaze.
- Všetko má svoj čas.
- Čas všetko vylieči.
- Nemám čas.
- Dočkaj času, ako hus klasu.
- Čas ťa nepočká.

Nasleduje krátky rozhovor o charakteristike času s pomocnými otázkami: Čo je to čas? Ako vieme vyjadriť čas? Čas vieme žiť, ale tiež aj prežiť. Aký je rozdiel medzi časom, ktorý vieme odmerať a časom, ktorý je prežívaný? Žiaci zapíšu svoje postrehy do prvej úlohy v pracovnom liste.

Za rozhovor zaradíme krátky výklad:

V staroveku existovali pojmy na vyjadrenie času. Boli to chronos, kairos a eón. Každý z nich vyjadroval čas z iného hľadiska. Na kvantitatívne vyjadrenie času sa používal výraz chronos – chronologický čas. Šlo o usporiadanie a opisovanie javov, dejov a historických udalostí podľa ich časovej postupnosti⁴. Kvalitatívny čas vyjadroval výraz kairos – ide o novozákonný termín, vyjadrujúci čas spásy a je predpovedaný prorokmi. Je to čas hodnotený kvalitatívne z pohľadu na vlastnú spásu, a preto je potrebné žiť ho naplno a zodpovedne⁵. A nakoniec je to eón – vek, epocha. Nepoužíva sa v zmysle chronologického údaju, ale na vyjadrenie morálnych a duchovných rysov určitého veku, určitej epochy⁶.

Žiaci môžu počas výkladu vypracovať druhú úlohu v pracovnom liste, príp. po skončení výkladu vyplnia tabuľku v druhej úlohe pracovného listu. V tabuľke majú symboly, vyjadrujúce chronos, kairos a eón. Symboly sú zoradené v súlade s výkladom.

Výkladovú časť zakončíme motivačným rozhovorom:

Keby som tak mohol vrátiť čas. Bolo by to správne rozhodnutie? Chceli by ste mať moc vrátiť sa v čase? Bola by budúcnosť tá istá?

Po rozhovore nasleduje práca s literárnym textom z knihy *Harry Potter a prekliate dieťa*, ktorú učiteľ situačne uvedie:

Albus Severus Potter a Scorpius Malfoy sú veľmi dobrí priatelia. Obidvaja sú zaradení do slizolinskej fakulty. Po tom, čo si Albus vypočuje rozhovor otca s pánom Diggorim, rozhodne sa mu pomôcť. Na pomoc si prizve Scorpiu. Ich úlohou je zmeniť priebeh udalostí Trojčarodejníckeho turnaja, pri ktorom zahynul Cedric Diggori, syn pána Diggoriho. Chcú, aby Cedric po prvej úlohe v turnaji nepokračoval a tým pádom aby prežil. Keď sa im to po prvej úlohe nepodarí, rozhodnú sa zmeniť priebeh aj druhej úlohy, pričom zmena udalostí vedie k totálnemu fiasku. V ich čase je Hermiona Grangerová, ministerka mágie, manželkou Ronalda Weasleyho. Majú dve deti – Rose a Huga. Ronald vlastní obchod so žartovnými pomôckami. Harry Potter pracuje na ministerstve. Riaditeľkou Rokforku je Minerva McGonagallová

⁴ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1994, s. 488.

⁵ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1994, s. 560 – 561.

⁶ HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1994, s. 353.

Učiteľ si pripraví textové ukážky v elektronickej podobe, na hodine ich premietne žiakom cez dataprojektor.⁷ Text potom prečítajú žiaci, ktorí si rozdelia úlohy postáv (dramatický dialóg). Ďalšou možnosťou je, že učiteľ text rozmnoží podľa počtu žiakov a žiaci si ho prečítajú v tichosti. Ak by sa text čítal rolovo, tak text kurzívou môže prečítať učiteľ alebo ďalší žiak⁸.

Prvá ukážka

Pomocou časovratu sa Albus a Scorpius dostanú na Trojčarodejnicky turnaj. Snažia sa zabrániť Cedricovi, aby pokračoval v turnaji, a preto mu v prvej úlohe zoberú prútik. Po návrate ich čaká nemilé prekvapenie.

Albus je v Chrabromile a má zakázané stretávať sa so Scorpiom. Ronald Weasley je ženatý s Padmou Pattilovou, má syna Panjua. Nemá žiaden obchod. Hermiona je učiteľkou obrany proti čiernej mágii na Rokforte. Je veľmi protivná. Náhodou sa chlapci stretnú v školskej knižnici⁹.

SCORPIUS

Ahoj.

ALBUS

Scorpius, ja nemôžem...

SCORPIUS

Viem. Si teraz v Chrabromile. Nechceš sa so mnou stretávať. Ale som tu aj tak. Rozprávam sa s tebou.

ALBUS

Nemôžem rozprávať, takže...

SCORPIUS

Musíš. Myslíš, že môžeš ignorovať všetko, čo sa stalo? Svet je vyšinutý, nevšimol si si?

ALBUS

To viem. Ron je čudný. Hermiona je profesorka, všetko je to pomýlené, ale...

SCORPIUS

A Rose neexistuje...

(Pokračujú v rozhovore, v ktorom sa Albus sťažuje na otca, že je divný. Scorpius pokračuje.)

.... Počul si ma, Albus? Ide o väčšiu vec, než je tvoj problém s otcom. Zákon profesora Croakera – najďalej sa možno vrátiť v čase bez vážnych následkov pre cestovateľa i pre čas iba päť hodín dozadu. A my sme sa vrátili o celé roky. Ten najmenší okamih, tá najmenšia zmena vytvorí vlny. A my... my sme to teda poriadne rozvlnili. Pre to, čo sme urobili, sa Rose vôbec nenarodila.

ALBUS

Fajn, tak sa vráťme a napravme to. Vráťme Cedrica a Rose.¹⁰

⁷ Odporúčame ukážky pripraviť v MS Worde.

⁸ V druhej ukážke je aj text písaný kurzívou, ktorý informuje o tom, čo sa deje na javisku.

⁹ Vstup do ukážky prečíta učiteľ.

¹⁰ ROWLINGOVÁ, J. K. – TIFFANY, J. – THORNE, J.: *Harry Potter a prekliate dieťa*. Bratislava : Ikar, 2016, s. 161 – 164.

NÁMETY A ROZHĽADY

Po prečítaní nasleduje analýza ukážky. Žiaci odpovedajú na otázku, aká zmena nastala po prvom návrate v čase. Odpovede zaznačia do pracovného listu v úlohe č. 3:

1. Neboli spolu v Slizoline.
2. Albus nemal sesternicu a bratanca.

Druhá ukážka:

Pomocou časovratu sa vracajú po druhýkrát. Snažia sa zmeniť priebeh druhej úlohy v Trojčarodejníckom turnaji. Po návrate v čase čaká na Scorpiu desivá skutočnosť.

Ministrom mágie je jeho otec Draco Malfoy. Scorpius je prezývaný Kráľ Škorpión, šikánuje slabších spolužiakov a spolupodieľa sa na týraní humusákov (žiacov, ktorí nie sú z čarodejníckych rodín).

Hermiona je vedúca odboja proti Voldemortovi. Ron jej pomáha, avšak nie sú manželia. Severus Snape žije (v 7. časti o Harry Potterovi Snape zomiera rukou Voldemorta)¹¹.

Albus sa usmeje a pod vodou si so Scorpiusom tlesknú dlaňami. Albus ukáže nahor, Scorpius prikývne a potom začnú plávať k hladine. A keď sa Cedric vznáša nahor, ľudia sa začínajú smiať a všetko sa zmení. Svet stmavne. Svet je takmer čierny. Potom príde záblesk. A buchnutie. Časovrat prestane tikať. Sme naspäť v prítomnosti. Scorpius sa odrazu vynorí z vody a teší sa.

SCORPIUS

Juchúúú!

Prekvapene sa obzerá. Kde je Albus? Víťazoslávne vystrčí ruky do vzduchu.

Zvládli sme to!

Znovu chvíľu čaká.

Albus?

Albus sa nevynorí. Scorpius šliape vodu, rozmýšľa a potom sa ponorí.

Znovu sa vynorí. Teraz sa ho zmocní úplná panika. Obzerá sa.

Albus... ALBUS.... ALBUS.

Ozve sa šepot v parselčine. Rýchlo sa preženie okolo divákov. Prichádza. Prichádza. Prichádza.

DOLORES UMBRIDGEOVÁ

Scorpius Malfoy. Vylez z toho jazera. Vylez z jazera. A hneď.

Vytiahne ho z vody.

SCORPIUS

Slečna, potrebujem pomoc, prosím, slečna.

DOLORES UMBRIDGEOVÁ

Slečna? Som profesorka Umbridgeová, riaditeľka tvojej školy, nijaká slečna.

SCORPIUS

Vy ste riaditeľka? Ale ja...

DOLORES UMBRIDGEOVÁ

¹¹ Vstup do ukážky prečíta učiteľ.

Som riaditeľka a bez ohľadu na to, aká významná je tvoja rodina – to ťa neospravedľuje, aby si sa tu flákal.

SCORPIUS

V jazere je chlapec. Musíte mu pomôcť. Hľadám svojho priateľa, slečna. Pani profesorka. Riaditeľka. Jedného z rokfortských študentov, pani profesorka. Hľadám Albusa Pottera.

DOLORES UMBRIDGEOVÁ

Pottera? Albusa Pottera? Taký študent tu nie je. Vlastne už roky nebol v Rokforte nijaký Potter – a ten, čo bol, nedopadol dobre. Nemôžem mu ani zaželať „odpočívaj v pokoji, Harry Potter,“ skôr „odpočívaj vo večnom zúfalstve“. Boli s ním samé problémy.

SCORPIUS

Harry Potter je mŕtvy?

Zrazu sa okolo obecnstva rozfúka vietor. Okolo divákov sa dvíhajú čierne rúcha. Čierne rúcha, ktoré sa menia na čierne tvary a sú to dementori.

Letiaci dementori v hľadisku. Tieto čierne smrteľné tvary, čierne smrteľné sily sú všade. Predstavujú strach. Vyťahujú z miestnosti dušu.

Vietor fúka ďalej. Je to peklo. A potom zozadu a všade dokola sa ozýva šepot. Neomylným hlasom. Hlasom Voldemorta...

Haaaarry Potttttter...

Harryho sen ožil.

DOLORES UMBRIDGEOVÁ

Nahltať si sa tam niečoho čudného? Stal si sa humusákom a my sme si to ani nevšimli? Harry Potter zomrel pred vyše dvadsiatimi rokmi, počas neúspešného prevratu v škole – patrila k tým Dumbledorovým teroristom, ktorých sme statočne zvrhli v bitke o Rokfort. A teraz poď. Nevieš, akú hru tu hráš, ale rozrušil si dementorov a úplne si zničil Voldemortov deň.¹²

Opäť nasleduje analýza ukážky s otázkou, aká zmena nastala po druhom návrate v čase (postrehy žiaci doplnia do 3. úlohy pracovného listu):

1. Harry Potter nežil.
2. Albus neexistoval.
3. Vládol Voldemort.

Po rozbere ukážok nasleduje rozhovor. Aký je odkaz týchto textov? Žiaci by mali dospieť k poznaniu, že ak zmeníme minulosť, budúcnosť nie je rovnaká. Môže byť omnoho horšia. Preto sa pokúsme naše chyby prijať a poučiť sa z nich. Chcieť ich napraviť by nemuselo byť správne. Lepšie je naučiť sa odpúšťať.

Následne vypracujú 4. úlohu v pracovnom liste, ktorá prehlbuje u žiakov poznanie, že zmena udalostí v minulosti, nemusí priniesť dobro v prežívanej prítomnosti. Má ich priviesť k vedomiu, že každý okamih je jedinečný a neopakovateľný. Preto by sme sa mali snažiť vždy konať dobro a rozhodovať sa správne.

¹² ROWLINGOVÁ, J. K. – TIFFANY, J. – THORNE, J.: *Harry Potter a prekliate dieťa*. Bratislava : Ikar, 2016, s. 185 – 187.

V závere hodiny si žiaci prečítajú zamyslenie o hodnote času. Text učiteľ premietne žiakom cez dataprojektor. V malej skupine, napr. v dvojiciach, žiaci uvažujú nad hodnotou práve prežívanej chvíle: *Dnešok je dar*. Vypracujú 5. úlohu v pracovnom liste. Po skupinovej práci nasleduje prezentácia názorov.

Žiaci, s ktorými sme hodinu realizovali, dospeli k poznaniu, že dnešok je jedinečný a jeho hodnota je nevyčísliteľná. Nech by sa v našom živote udialo čokoľvek, pekné či nepríjemné, máme si to vážiť, pretože to môže byť pre budúcnosť to najlepšie. Zároveň, že čas máme žiť plnohodnotne.

V reflexii môžeme žiakom predostrieť poznatok, že aj táto vyučovacia hodina je pre nás darom, ktorý nás obohacuje.

Hodnota času¹³

Ak chceš poznať hodnotu jedného roka, choď za študentom, ktorý musí opakovať ročník.

Ak chceš poznať hodnotu jedného mesiaca, choď za matkou, ktorej sa narodilo predčasne dieťa.

Ak chceš poznať hodnotu jedného týždňa, choď za vydavateľom nejakého týždenníka.

Ak chceš poznať hodnotu jedného dňa, choď za robotníkom, ktorý dostáva denne mzdu a živí ňou svoje deti.

Ak chceš poznať hodnotu jednej hodiny, choď za zaľúbeným, ktorý čaká na schôdzku.

Ak chceš poznať hodnotu jednej minúty, choď za mužom, ktorý zmeškal vlak.

Ak chceš poznať hodnotu jednej sekundy, choď za človekom, ktorý sa práve vyhol autonehode.

Ak chceš poznať hodnotu jednej tisíciny sekundy, choď za tým, ktorý na olympijských hrách získal striebornú medailu.

Každý okamih, ktorý máš, je dar.

Pamätaj, čas nečaká na nikoho.

Včerajšok – to už sú dejiny, zajtrajšok – to je tajomstvo, ale dnešok je dar.

Využitie pracovného listu

Učiteľ pripraví pracovný list a rozmnoží ho podľa počtu žiakov. Rozdá im ho v úvode hodiny. Ak žiaci používajú na hodinách etickej výchovy zošity, nie pracovné listy, učiteľ môže jednotlivé úlohy pracovného listu premietnuť cez dataprojektor, aby žiaci mohli postupne vypracovávať úlohy.

Hodnota času¹⁴

1. Charakterizujte pojem čas.

2. Poznáte tieto symboly? Viete, čo vyjadrujú?

¹³ In: Škopek – štvrtročník Združenia saleziánskej mládeže DOMKA – stredisko Senica, 2011. Dostupné na: <http://senica.domka.sk/files/Skopek-zima2011.pdf>

¹⁴ Pracovný list ©Mgr. Zuzana Hovancová, 2017

3. Pozorne si prečítajte ukážky 1 a 2 a odpovedzte na otázku: Aká zmena nastala po návrate do prítomnosti? Svoje postrehy zaznačte do pracovného listu.

Ukážka č. 1

.....
.....
.....

Ukážka č. 2

.....
.....
.....

4. Uvažujte nad nižšie uvedeným tvrdením a zdôvodnite jeho pravdivosť alebo nepravdivosť. Taktiež uveďte jeho validitu (hodnotu) v živote človeka.

Ak zmeníme minulosť, budúcnosť nebude rovnaká.

5. V malých skupinách (dvojiciach) diskutujte nad tvrdením – *Dnešok je dar*. Výsledky diskusie si poznačte. Zároveň uveďte vlastný názor k hodnote prítomného okamihu.

.....
.....
.....
.....

V závere príspevku by som sa chcela podeliť s hodnoteniami žiakov z danej vyučovacej hodiny, ktoré môžu byť pre učiteľa motiváciou. Moji žiaci mi po odučenej hodine ponúkli takúto spätnú väzbu:

- Dnešná hodina sa mi veľmi páčila, bola zaujímavá o Harrym Potterovi. Dozvedeli sme sa aj to, či by sme chceli napraviť chyby v minulosti a aký by to malo dosah na budúcnosť. (Miška)
- Hodina sa mi páčila. Zistila som niečo o čase a že nie je dobré vrátiť čas. Lepšie je, keď sa zamyslíme nad svojimi skutkami a čo hovoríme. (Simona)
- Táto hodina bola pre mňa užitočná, páčil sa mi príbeh, ktorý sme si prečítali. Uvedomila som si, že čas máme brať tak ako je a nemá význam ho vrátiť späť. Dnešok je dar a je to pravda. (Kristína)
- Táto hodina mi dala to, že mám byť vďačná za všetko, čo sa udialo v minulosti a čo sa deje v prítomnosti.
- Dnešná hodina bola z môjho hľadiska náučná, čo sa týka zamyslenia o čase. (Šimon)
- Na dnešnej hodine som sa dozvedel, že je nová kniha o Harry Potterovi. (Martin)
- Dnešná hodina ma bavila. Bol som aktívny, páčili sa mi ukážky z Harryho Pottera, téma čas, čas je vzácny, mali by sme ho využívať s rozumom. (Matej)

LITERATÚRA

HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1994.

ROWLINGOVÁ, J. K. – TIFFANY, J. – THORNE, J.: *Harry Potter a prekliate dieťa*. Bratislava : Ikar, 2016.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Škopek – štvrťročník Združenia saleziánskej mládeže DOMKA – stredisko Senica. 2011. Dostupné na:
<http://senica.domka.sk/files/Skopek-zima2011.pdf>.

Štátny vzdelávací program. Predmet *Etická výchova pre gymnázia*. Bratislava, 2015. Dostupné na:
http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/eticka_vychova_g_4_5_r.pdf.

VYBUDOVANIE SYSTÉMU BÁZOVÝCH INŠTITÚCIÍ ŠKOLSKÉHO ÚRADU V MAĎARSKU

Júlia Szabóová Marloková

*Materská škola, všeobecná škola, gymnázium a kolégium
s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti*

Pedagogické vzdelávacie centrá

Pedagogické vzdelávacie centrá v Maďarsku, založené v roku 2015, vykonávajú miestne úlohy spojené s poskytovaním pedagogicko-odborných služieb Školského úradu. Cieľom ich založenia bolo pomocou kvalitných profesionálnych a cieľavedomých služieb zvýšiť efektívnosť práce a výsledky výchovno-vzdelávacích inštitúcií, vrátane všetkých aktérov edukačného procesu. Pomocou vonkajších odborných návštev a podelením sa o vedomosti vo vnútri samotných inštitúcií, ako i medzi jednotlivými inštitúciami, majú podporovať strategické ciele maďarského výchovno-vzdelávacieho systému. Ako informačné zdroje, svojou existenciou majú zabezpečiť prístup k relevantným informáciám pre každého v záujme vykonávania čo najúspešnejšej práce výchovno-vzdelávacích inštitúcií. Na základe zásady rovnakého prístupu majú zabezpečiť rozvoj kompetencií pre všetkých účastníkov edukačného procesu. Medzi úlohy pedagogických vzdelávacích centier sa zaraďuje aj podpora a rozšírenie inovácií jednotlivých inštitúcií, aby boli dostupné aj pre širšiu verejnosť.¹

Svoju prácu vykonávajú podľa ročného pracovného plánu. Okruh nimi zabezpečených odborných služieb predpisuje Zákon o národnom verejnom školstve z roku 2011² a nariadenie Ministerstva ľudských zdrojov č. 20/2012 o fungovaní a používaní názvov výchovno-vzdelávacích inštitúcií.³

Celokrajinská sieť pedagogických vzdelávacích centier bola vybudovaná v roku 2015, keď bolo založených 15 centier s regionálnou platnosťou. Národnostné pedagogické vzdelávacie centrum so sídlom v hlavnom meste Maďarska pôsobí s celokrajinskou platnosťou.

Bázové inštitúcie Školského úradu

Školský úrad a pedagogické vzdelávacie centrá vypísali na splnenie svojich vyššie uvedených úloh súbeh na získanie titulu „Bázová škola Školského úradu“ koncom roka 2016. Uchádzať sa mohli také výchovno-vzdelávacie inštitúcie, ktoré vo svojej každodennej práci zavádzajú a uplatňujú odborné inovácie požadované súčasnou dobou, zároveň sú schopné podeliť sa o svoje pedagogicko-odborné skúsenosti v kruhu inštitúcií rovnakého alebo

¹ Budapesti POK-Oktatási Hivatal. <https://www.oktatas.hu/koznevelés/pok/budapest>.

² 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. Magyar Közlöny 2011. 162. szám.

³ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet. a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról. Magyar Közlöny 2012. 115. szám.

podobného typu. Musia byť prístupné pre ďalších záujemcov a poskytovať možnosť účasti na hospitáciách/náčuvoch ukázkových vyučovacích hodín, workshopoch, súťažiach, doškoleniach, tiež musia byť ochotné zabezpečiť sieťové podelenie sa o vedomosti aj na mieste partnerskej inštitúcie, aby svojou profesionálnou prácou a odbornou pripravenosťou mohli katalyzovať rozvoj širšej pedagogicko-odbornej verejnosti.

Ďalšou požiadavkou je, aby svojou všestrannou pedagogicko-odbornou činnosťou, so zámerom zvýšenia kvality, prispievali k zlepšeniu výkonnosti trvalo zaostávajúcich inštitúcií.

Sieť bázových inštitúcií tvoria tie výchovno-vzdelávacie inštitúcie rôzneho typu, ktorým udelil Školský úrad titul „Bázová inštitúcia Školského úradu“ na základe ich úspešnej konkurznej práce na odporúčanie regionálnych pedagogických vzdelávacích centier a posudzovacej komisie.

O súbeh sa uchádzalo 323 inštitúcií svojou komplexnou konkurznou prácou a od septembra školského roka 2017/2018 plní svoju úlohu v Maďarsku 273 bázových inštitúcií.⁴ Sú nositeľmi titulu „Bázová inštitúcia Školského úradu“ počas troch rokov, pričom sa po vymedzenom čase môžu opätovne uchádzať o titul.

Národnostné bázové inštitúcie

Slovenská národnosť v Maďarsku disponuje nasledujúcimi štyrmi slovenskými národnostnými bázovými výchovno-vzdelávacími inštitúciami patriacimi pod jurisdikciu Národnostného pedagogického vzdelávacieho centra:

– Materská škola, všeobecná škola, gymnázium a kolégium s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti

– Slovenské gymnázium, základná škola, materská škola a kolégium v Békešskej Čabe

– Základná škola Františka Rákócziho II. v Dabaši

– Slovenská národnostná základná škola a škôlka v Novej Hute

Požiadavky voči národnostným bázovým inštitúciám, okrem hore uvedených, už spomínaných všeobecných aspektov, obsahujú tieto národnostné úlohy a špeciálne podmienky⁵:

- podpora národnostno-špecifických cieľov,
- posilňovanie identity sprostredkovaním národnostného jazyka a literatúry, histórie, národopisu a kultúry národnosti,
- aktivita aj v horizontálnom „medzinárodnostnom“ podelení sa o vedomosti.

Prioritné aspekty pri výbere národnostných bázových škôl:

- kvalita mikrookolía inštitúcie – národnostný ráz inštitúcie, vonkajší vzhľad,
- organizovanie mimovyučovacej a mimoškolskej národnostnej činnosti so zámerom posilňovania národnostnej identity (kultúrne, umelecké aktivity),
- úroveň, obsah a úspešnosť vzťahov a kontaktov s inými národnostnými inštitúciami v krajine,

⁴ Jó gyakorlatokat működtetnek a Bázisintézmények. In: Modern iskola 2017/05.

<http://moderniskola.hu/2017/05/unnepelyes-keretek-kozott-adtak-bazisintezmenyi-cimeket/>.

⁵ Pályázati felhívás az „Oktatási Hivatal Bázisintézménye” cím elnyerésére a Budapesten működő köznevelési intézmények részére. Budapest : Oktatási Hivatal, 2017. s. 3.

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/pok/bazisintezmeny/Budapest_bazisintezmeny.pdf.

- vzťahy s materskou krajinou (družobné styky, účasť na programoch v materskej krajine), ich dosah na rozvoj kompetencií študentov.

V našich vyššie uvedených slovenských národnostných inštitúciách prebieha kvalitná a príkladná edukačná činnosť aj podľa posúdenia expertov Školského úradu a Národnostného pedagogicko-vzdelávacieho centra. Ako dôkaz toho uvediem definíciu pojmu bázová škola:

Bázová škola je vysokoprestížna výchovno-vzdelávacia inštitúcia, fungujúca na župnej, okresnej resp. celokrajinskej úrovni, ktorá v záujme plnenia svojich úloh je vybavená potrebnou infraštruktúrou. Realizuje pedagogické inovácie, zamerané na vytvorenie vzdelávacieho prostredia, ktorého centrom je študent. Jej pedagogickí zamestnanci permanentne obnovujú a zdokonaľujú svoje profesijné kompetencie, zveľaďujú svoje pedagogické, odborné, didaktické a metodické vedomosti. Vykonávajú publikačnú činnosť, sú schopní a ochotní podeliť sa so svojimi skúsenosťami so širšou verejnosťou na vysokej úrovni. Pod vedením majstrov pedagógov, odborných poradcov alebo pedagógov vymenovaných vedúcim inštitúcie uplatňujú úspešné inovácie realizované ako „dobrá prax“.

Budapeštianska slovenská škola

Ciele kvalitného výchovno-vzdelávacieho procesu v Materskej škole, všeobecnej škole, gymnáziu a kolégiu s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti sú zachytené podrobne v Pedagogickom programe inštitúcie. V mojom príspevku, z pozície riaditeľky inštitúcie poukážem iba na tie najdôležitejšie:

- poskytnúť žiakom všestranné, plnohodnotné, kvalitné vzdelanie,
- pripraviť študentov na ďalšie štúdiá, na uplatnenie sa v živote,
- pripraviť študentov na maturitné skúšky,
- rozvoj kompetencií žiakov,
- všestranný rozvoj osobnosti žiakov,
- slovenská národnostná výchova,
- posilnenie identity,
- uchovávanie tradícií,
- starostlivosť o nadaných a talentovaných žiakov,
- kvalitné doučovanie,
- výchova detí k zdravému životnému štýlu (enviromentálna výchova)
- permanentný profesijný rozvoj kompetencií pedagogických pracovníkov a vedenia...

V inštitúcii funguje celodenný výchovný systém. Pedagógovia aplikujú vo vyučovacom procese popri tradičných metódach, aj moderné trendy. Využívajú napr. kooperatívne a projektové vyučovanie, zážitkové učenie, aktivizujúce, heuristické metódy, skupinovú prácu, integrujú informačno-komunikačné technológie a pod.

Na hodinách slovenskej vzdelanosti sa žiaci oboznamujú s geografickým rozložením, históriou, kultúrou, literatúrou, s významnými osobnosťami Slovákov v Maďarsku, ako aj s reáliami Slovenska.

Vyučovanie cudzích jazykov sa začína vo štvrtej triede základnej školy. Žiaci majú možnosť študovať angličtinu alebo nemčinu podľa vlastného výberu.

Každodenný šport je pre žiakov zabezpečený na hodinách telesnej výchovy – trikrát a na hodinách ľudového tanca dvakrát do týždňa. Náboženská alebo etická výchova je zaradená do rozvrhu hodín raz týždenne.

Práca s deťmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je zabezpečená pomocou individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu špeciálneho pedagóga na základe spolupráce s pedagogicko-odborným poradenstvom.

Naším poslaním je rozvíjanie záujmov a schopností žiakov nielen v rámci vyučovacích hodín, ale aj v čase mimo vyučovania. Ponúkame rôzne mimoškolské a mimointernátne aktivity. Žiaci si v mimovyučovacom čase upevňujú svoje vedomosti v záujmových krúžkoch, majú možnosť zapájať sa aj do verejného života hlavného mesta, zúčastňovať sa programov slovenských samospráv, Slovenského kultúrneho inštitútu a na rôznych spoločenských, kultúrnych a športových podujatiach (napr. návšteva múzeí, divadiel, výstav atď.).

Výsledky našej práce sa odzrkadľujú v počtoch prijatých študentov na ďalšie štúdium, v úspešnosti maturitných skúšok, ako i formou získaných umiestnení na rôznych obvodných, regionálnych, celokrajinských a medzinárodných aktivitách a súťažiach.

V poslednom období sa úspešne realizujú aj vlastné i grantové projekty v spolupráci s inými výchovnovzdelávacími inštitúciami.

Naplnenie uvedených cieľov predpokladá priaznivú výchovno-vzdelávaciu klímu, preto sa naša inštitúcia stala otvorenou, ponúka partnerstvo rodičom, ako i iným subjektom.

Spolupráca sa realizuje okrem zriaďovateľa, Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, budapeštianskych slovenských samospráv, Pedagogicko-metodického centra Slovákov v Maďarsku, Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Celoštátnou cudzojazyčnou knižnicou, Zväzom Slovákov v Maďarsku predovšetkým s inštitúciami pre vzdelávanie vo vlastnej krajine ako aj na Slovensku, prostredníctvom profesijného rozvoja učiteliek materskej školy, učiteľov, riaditeľov, vychovávateľov, ako i prostredníctvom študijných pobytov, rôznych súťaží, letných aktivít a táborov pre žiakov.

Profesijná úroveň našich pedagógov je vysoká. Okrem toho, že všetci pedagogickí zamestnanci disponujú požadovaným vzdelaním, máme štyroch majstrov pedagógov, jednu odbornú poradkyňu, dve učiteľky vykonávajú prácu expertov kvalifikácie a inšpekcie Školského úradu. Vnútroškolské dielne pedagógov, miestne a mimoškolské doškoľovania sú pravidelné, o svoje pedagogické skúsenosti sa delíme aj so širšou komunitou pedagógov. Svojimi prednáškami sme prítomní na rôznych konferenciách týkajúcich sa hlavne slovenského národnostného školstva nielen v Maďarsku, ale aj v zahraničí. Pravidelne publikujeme, zameriavame sa hlavne na metodický časopis Pedagogického metodického centra Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku *Slovenčinár* a cez naše príspevky sa snažíme informovať o našej práci záujemcov aj v zahraničí.

Svojou prácou sa snažíme prispieť k tomu, aby sa úroveň slovenského národnostného školstva v Maďarsku postupne zvyšovala.

Záver

Cieľom môjho príspevku nebolo podrobne obsiahnuť celú problematiku systému vytvorenia bázových škôl svojou pôsobnosťou patriacich pod jednotlivé pedagogické vzdelávacie centrá, ale iba priblížiť ju z uhla pohľadu slovenských národnostných inštitúcií

v Maďarsku. Učiteľský kolektív a aj vedenie Materskej školy, všeobecnej školy, gymnázia a kolégia s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti vynaložilo veľa úsilia na to, aby inštitúcia mohla získať titul „Bázová škola Školského úradu“.

Priaznivé hodnotenie našej konkurznej práce a rozhodnutie štátneho riadiaceho výchovno-vzdelávacieho orgánu pokladáme za pozitívnu spätnú väzbu, ktorá nás inšpiruje k hľadaniu nových ciest na dosahovanie dlhodobej prosperity školy v prospech rozvoja slovenského národnostného edukačného procesu v Maďarsku aj v budúcnosti.

LITERATÚRA

ALEXOVIČOVÁ, Tatiana: *Inovácie v riadení neplnoorganizovaných základných škôl*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2014.

Budapesti POK-Oktatási Hivatal. <https://www.oktatas.hu/kozneveles/pok/budapest>.

Jó gyakorlatokat működtetnek a Bázisintézmények. In: *Modern iskola* 2017/05.

<http://moderniskola.hu/2017/05/unnepelyes-keretek-kozott-adtak-bazisintezmenyi-cimeket/>.

Pályázati felhívás az „Oktatási Hivatal Bázisintézménye” cím elnyerésére a Budapesten működő köznevelési intézmények részére. Budapest : Oktatási Hivatal, 2017.

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/pok/bazisintezmeny/Budapest_bazisintezmeny.pdf

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. *Magyar Közlöny*, 2011.

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet. A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról. *Magyar Közlöny*, 2012.

ZOZNÁMTE SA S ASPEKTOM (AUTOEVALVÁCIA ČITATEĽSKEJ GRAMOTNOSTI)¹

PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Slávnostný medzník štvrtstoročia je vždy motivujúci. Budúci rok ho oslávi *Aspekt* – rovnomenná feministická organizácia, knižná edícia aj časopis, ktorý medzitým ukončil svoje pôsobenie. Knižná edícia však stále prináša novinky, ktoré otvárajú dvere do sveta žien, k bohatstvám ich trinástej komnaty. „Ich“ témy, problémy, autorky, aktivity, záujmy, to všetko sa spája s *Aspektom*. Slovenská literárna scéna môže dodnes s vkladom aktívneho feministického prúdu počítať. Napriek tomu o feminizme u nás po roku 1989, a to nielen v literatúre, veľa hovoríme, no málo o ňom vieme. Aj preto osvetlíme jeho „ponovembrové“ počiatky a predstavíme korene dnes už úrodného a rozkošateného stromu.

Zároveň, hľadajúc súvzťažnosti, premostíme: keďže koniec so začiatkom sa čoskoro zvíta, tak končiaci rok čitateľskej gramotnosti (2017) môže byť výzvou ako otvárať nové obzory. V tomto duchu konáme: v pomyselnej štafete predstavujeme *Aspekt*, ktorý môže byť pre niektoré čitateľky aj čitateľov (v rámci ponúkanej autoevalvácie čitateľskej gramotnosti)² novou inšpiráciou na hľadanie neznámych, avšak prítlačných obzorov. Lebo každý poznatok obohacuje, ponúka nový rozmer života, čo v plnej miere platí o knihách z edície *Aspekt*.

Overovanie úrovne čitateľskej gramotnosti³

Východiskový text,⁴ ktorý sa nečíta doslovne, len sa preletí očami (tzv. orientačné, globálne čítanie), zachytávajúc jeho osobitosti (formálne členenie, typy písma, numerické údaje a pod.), slúži na vyhľadávanie podstatných informácií podľa pokynov uvedených pri jednotlivých úlohách.

¹ V príspevku pokračujeme v príprave pregraduálneho vzdelávania budúcich učiteliek/učiteľov v rámci e-learningového kurzu zameraného na čitateľskú gramotnosť vo vyučovacom procese na Katedre slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie FF UPJŠ v Košiciach.

² Autoevalvačný test zameraný na overovanie čitateľskej gramotnosti nie je štandardizovaný. Bol vytvorený pre potreby e-learningového kurzu.

³ ©PaedDr. Ivica HAJDUČEKOVÁ, PhD. Pracovný list na overovanie úrovne čitateľských kompetencií je koncipovaný v súlade s konštruktivistickým trojfázovým modelom EUR (evokácia: úvodné slovo a text, uvedomenie si významu: úlohy 1. – 5. úrovne a reflexia: 6. úroveň spojená so syntézou).

⁴ JURÁŇOVÁ, Jana: Slovo k desaťročnici knižnej edície. In: História žien. Aspekty písania a čítania. Bratislava: 2007, *Aspekt*, s. 15 – 16.

Jana Juráňová: **Slovo k desaťročnici knižnej edície**

Feministický časopis *Aspekt* sme začali vydávať v roku 1993. Po troch rokoch nám už teda nechýbal feministický časopis, no chýbali nám knihy. Tie knihy, čo už vytŕčali z časopisu, kypeli z neho, pýtali sa von. Knihy sme chceli vydávať od začiatku. Nebolo nič čudné na tom – mať taký sen – najmä v prípade nás, duchovných bulimičiek. A nebolo nič čudné ani na tom, že sme sa báli: tlačiarní, distribúcie, nepredvídateľných prekážok, zodpovednosti, tlačiarenských škriatkov, vlastnej nenásytnosti, vlastných ambícií, čitateľského zázemia – alebo skôr vody a tenkého ľadu pod nohami. Ale keď nám Susanna Roth z Pro Helvetie ponúkla možnosť finančnej podpory väčšieho projektu, strach opadol. V roku 1996 sme si vymysleli, že urobíme podujatie *Dni Aspektu*. A tak nejako to vyšlo, že sme práve na ňom, niekedy v novembri 1996 predstavili aj knižnú edíciu *Aspektu*.

Jasné, že sme hneď mali veľké oči a aj sme si to odskákali, ako všetko, čo sme kedy v *Aspekte* vymysleli a urobili. No ale, edíciu sme začali – pamätanou knihou Märtty Tikkanen *Príbeh lásky storočia*. Odvtedy sme sa dosť natrápili, napríklad s autorskými právami, s agentúrami, s redigovaním, s tlačiarňami a tými ich škriatkami, a bez pomoci mnohých by sme to určite nezvládli. Mali sme šťastie na Julianu Szolnokiovú, ktorá aspektovské knihy rediguje a spolutvorí feministickú terminológiu, pomáha nám rodovo ohýbať rodnú slovenčinu, mali sme šťastie na layoutistku, grafičku Janu Sapákovú, mali sme šťastie na dobré tipy, dobré rady, na vás všetky a všetkých, a sem tam aj na nejaké doplnkové peniaze. Mali sme šťastie jedna na druhú, druhá na prvú aj na tretiu, podľa okolností – mali sme, skrátka, na seba šťastie, a tak sme s tým všetkým zatiaľ ešte nesekli a dodnes sme vydali 77 titulov – pôvodných aj prekladových, fikšných aj nonfikšných, detských aj dospeláckych, tenších aj hrubších. Otvárame priestor ženám, rozťahujeme ho a nafukujeme, aby sa ich, vás, nás doň pomestilo čo najviac. Ešte nekončíme, len sa obzeráme. Fakt je, že si už ani zďaleka všetko nepamätáme.

No a pretože robíme všetko možné aj nemožné, naša knižná edícia je ako také skromné dieťa, ktoré vyrastá v mnohohodetnej a nezazobanej rodine, v ktorej mamy hasia, čo ich páli aj nepáli, a preto sú vyťažené mnohými úlohami, plánmi, prácami, tými každodennými i tými s historickým presahom. No ale napriek všetkému a vďaka všetkým sa knižná edícia *Aspektu* šťastne dožila svojich prvých dvojciferných narodenín, čo s pýchou ohlasujeme celému svetu.

Úlohy

1. úroveň (vyhľadávanie explicitných informácií, ktoré sú v texte priamo dostupné)

- Autorkou článku o vzniku knižnej edície *Aspekt* je:
a) Jana Juráňová b) Jana Cviková c) Jana Spáková

Charakterizujte profesijné zameranie autorky podľa stránky LIC
<http://www.litcentrum.sk/>:

.....

NÁMETY A ROZHĽADY

c) Za desať rokov pôsobenia vydavateľstvo *Aspekt* vydalo viac ako sedem tuctov knižných titulov so zameraním na pôvodnú a prekladovú tvorbu.

ÁNO – NIE

4. úroveň (vyhľadávanie a usporadúvanie nepriamych informácií, interpretácia jemných významových odtienkov, schopnosť klasifikovať, vytvoriť presné porozumenie textu):

- Vyber adekvátne vysvetlenie pre hyperbolizované vyjadrenie o nafukovaní pries-toru pre ženy: „*Otvárame priestor ženám, rozťahujeme ho a nafukujeme, aby sa ich, vás, nás doň pomestilo čo najviac.*“

- a) vyjadruje masovosť feministickej produkcie v 90. rokoch na Slovensku,
- b) naznačuje veľký záujem žien o aktivity *Aspektu* v 90. rokoch 20. storočia,
- c) svedčí o snahe feministického zoskupenia *Aspekt* osloviť čo najviac žien.

5. úroveň (schopnosť kritického posúdenia textu, tvorba hypotézy založenej na odborných znalostiach, úplné pochopenie textu do najmenších podrobností, práca s predstavami, ktoré sú v rozpore s očakávaním čitateľa):

- Na základe prečítaného článku vyber a zdôvodni jednu z hypotéz o feminizme, ktorú sa podľa tvojho úsudku presadzuje v redakčnom kruhu *Aspekt*:

- a) *Aspekt* charakterizuje snaha o hľadanie genealógie žien, ktorá má blízko k poznávaniu histórie žien, čím sa dostáva do opozície androcentrizmu.
- b) *Aspekt* rozširuje obzor slovenských žien a podnecuje ich k vzdelávaniu a k seba-vedomeniu, podľa odkazu slovenskej prozaičky B. S. Timravy.
- c) *Aspekt* nadväzuje na tradíciu politických aktivít žien, ktoré sa pričínili o revolučný odkaz Francúzskej revolúcie, t. j. Deklaráciu práv ženy a občianky Olympe de Gouges.
- d) Na základe článku môžeme predpokladať, že názov *Aspekt* vyplýva zo skutočnosti, že feminizmus má interdisciplinárny charakter.
- e) Finančné podmienky aj agilnosť žien v *Aspekte* je odôvodneným predpokladom, že časopis aj vydavateľstvo využíva široký komunikačný dosah vlastnej e-stránky.

6. úroveň (logické dedukcie, porovnávanie, prepájanie informácií z iných textov, riešenie úloh založených na presnej analýze a detailnom spracovaní skrytých informácií v texte).

- Prečítaj si úryvok z textu:⁵

Prípravu časopisu sprevádzalo hľadanie autority ženského rodu, ku ktorej by sme svoju prácu mohli vzťahovať, a voľba padla na Timravu: „Iste to bude znieť domýšľavo, ale okruh autoriek nášho časopisu sa neskromne hlási k výnimočnému prozaickému dielu Bo-

⁵ CVIKOVÁ, Jana: Niektoré feministické východiská skúmania literatúry a časopis *Aspekt*. In: HAJDUČEKOVÁ, Ivica (ed.): *Rodový aspekt v interdisciplinárnom diskurze*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta, 2015, s. 73 – 81. Dostupné na: <http://demo.uk.upjs.sk/image/data/knihy%202015/FF/Zborn%C3%ADk-ROD-FINALE-Hajducekova.pdf>.

ženy Slančíkovej Timravy, našej najvýznamnejšej autorky slovenského literárneho realizmu.“ Tento citát pochádza z perexu k Timravinej poviedke *Pozde* publikovanej spolu so štúdiou Marcely Mikulovej Na ceste k autobiografickej hrdinke. Príspevky prvého čísla sa zároveň prelínali s citátmi výrokov viacerých kultúrnych dejateľiek, ktoré obdivovali Timravu tak za jej dielo, ako aj za jej „nevzornosť“, t. j. neprispôsobivosť vo vzťahu ku konvenciám nielen v oblasti literárnej tvorby.

Záverečné zadanie (bádateľská syntéza):

Podrobnejšie si preštudujte kapitolu z vysokoškolskej učebnice *Rodový aspekt...*⁶ a zdôvodnite, prečo sa Timrava a jej ženské postavy stali vzorom pre aktivistky *Aspektu*:

- a) Využite pohľad literárnych vedkýň (M. Mikulovej a D. Hučkovej) na zhodnotenie tvorivého vkladu B. Slančíkovej-Timravy do slovenskej literatúry.
- b) Na základe interpretačných etud objasnite inšpiráciu Timravínymi ženskými postavami.

Veríme, že overovanie bolo až po posledné zadanie úspešné a podnetné zároveň, takže zvedavosť neúmerne narástla a na jej konci sa ocitne vo viacerých rukách kniha. Ved' čas Vianoc či začiatok nového roka je vhodným obdobím, keď si aj „hladná duša“ pýta svoj pokrm – duchaplné písmená.

A tak nezaváhajte a ponorte sa do sveta umeleckej fikcie a obohacujte sa bez ohľadu na čas, ktorý s dobrou knihou aspoň na okamih zastavíte.

Metodický komentár

Na začiatku je nutné zopakovať, že učiteľ, ktorý má vlastnú skúsenosť s rozvíjaním čitateľskej gramotnosti, vie k nej viesť aj svojich žiakov. Postupné uvedomovanie si viacúrovňovej metakognície je totiž závislé od (psychomotorických) zručností, ktoré najprv nadobúda sám pedagóg. Preto sme pripravili autoevalvačný test, v ktorom si môžete overiť svoje čitateľské kompetencie na šiestich úrovniach. Podotknime, že najmä vyššie úrovne si už vyžadujú tvorivú myšlienkovú činnosť, zaangažovanosť a v nemalej miere aj (bádateľskú) zvedavosť.

Práve tento zámer sme sledovali v pracovných úlohách zameraných na *Aspekt*. Po jeho absolvovaní už viete, čo je to a z analýzy úloh sa teraz dozviete, ako ste na to prišli (mentálne procesy).

Dôležité je, aby ste sa presvedčili, že kľúčové informácie z textu sa efektívne získavajú nielen „doslovným“ čítaním. Načo je vhodné? Táto kompetencia **efektívne čítať s porozumením a súvzťažňovať informácie** vedie ku konštruktívnemu prístupu k „učeniu sa“. Sami uznáte, že sú to pojmy všeobecne známe, permanentne skloňované, a predsa akoby nie celkom správne pochopené, o čom svedčia aj posledné výsledky medzinárod-

⁶ HAJDUČEKOVÁ, Ivica: *Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia. (Interpretačné etudy)*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta, 2015, s. 56 – 62. Dostupné na: <https://uni-book.upjs.sk/img/cms/2015/ff/rodovy-aspekt-hajducekova-final.pdf>.

ného testovania.⁷ Avšak veríme, že aktívnym prístupom k vzdelávaniu lepší výsledok čoko-ro dosiahneme.

Do nášho testu čitateľskej gramotnosti sme požiadavky medzinárodného testovania čitateľskej gramotnosti podľa štúdie PISA (2015) zakomponovali takto:

V úvodnom pokyne o „letmom“ čítaní textu, resp. orientačnom (skimming)⁸, sa rozvíja schopnosť postrehnúť formálne znaky textu, jeho členenie, rozlišujúce prvky a oporné body (tu napr. členenie na odseky, využitie kurzívy a číselne vyjadrené numerické údaje), ktoré uľahčujú orientáciu.

V úlohách orientovaných na 1. úroveň (1a) sú začlenené informácie, ktoré sú v texte kľúčové, a preto aj explicitne uvedené: numerické údaje o vzniku časopisu a knižnej edície *Aspekt*, meno autorky článku v ústrednej pozícii, ale aj prvý knižný titul, ktorý je v texte zvýraznený kurzívou. Zároveň sa zameriavajú na orientáciu vo vybraných častiach textu (v odsekoch) a vyžadujú tzv. kurzorické čítanie (scanning).

Úloha z 2. úrovne je zameraná na tvorbu úsudku a prepájanie informácií z istých častí textu (kľúčové informácie sú umiestnené v rámcových častiach textu), ale aj z každodenného života (význam pojmov a ich praktické využitie). Ponúkané tvrdenia je preto potrebné konfrontovať s názvom a posledným odsekom, uvedomiť si usporiadanie údajov v texte (údaje spájané z rozdielnych odsekov): reklamné agentúry nevydávajú knihy (životná prax) a Matica slovenská, aj keď má svoje vydavateľstvo, nie je v texte uvedená vôbec (slúži na rozšírenie si obzoru). Uplatnenie kurzorického čítania (scanning) a výskumného čítania (search reading) uľahčuje správnu lokalizáciu informácií a ich porozumenie.

Tretia úroveň – orientovaná na abstrahovanie hlavnej myšlienky, význam slov a fráz, hľadanie rozporov, triedenie a dôkladné porozumenie textu, aj nekaždodenných informácií – je v prvej úlohe zastúpená v konfrontácii vecných a obrazných významov a v druhej úlohe preferuje dôkladné porozumenie textu (so zameraním na podstatné súvislosti), ale aj porozumenie nekaždodenných informácií (výraz tucet namiesto číslovky 12). No uplatňuje aj odkrývanie rozporov na základe intenzívneho (detailného) čítania konkrétnej časti textu.

Úloha štvrtjej úrovne je zameraná na konfrontáciu skreslenej a korektnej interpretácie obrazného vyjadrenia, teda na správne pochopenie nepriameho pomenovania, ktoré si vyžaduje rozlíšiť jemné významové odtienky (hyperbolizujúca metafora) v konkrétnom kontexte (v závere jadra článku, v predposlednom odseku), pričom upozorňuje na ústredný zámer feministicky orientovaných aktivít. Aj táto úloha predpokladá detailné čítanie (intenzívne).

Piata úroveň je založená na aktívnej spoluúčasti tvorivého čitateľa-bádatela. Uplatňujú sa v nej prvky e-gramotnosti, a to pri overovaní, rozširovaní a vyhľadávaní nových informácií. Svojím zameraním podnecuje kriticky prehodnocovať vyslovené

⁷ Bližšie: *PISA 2015. Prvé výsledky výskumu 15-ročných žiakov z pohľadu Slovenska* [online]. Dostupné na: http://www.nucem.sk/documents/27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/4_ine/Prve_vysledky_Slovenska_v_studii_OECD_PISA_2015.pdf.

⁸ Viac o čitateľských zručnostiach sa môžete dočítať v odbornej publikácii: TOMENGOVÁ, Alena: *Čitateľské stratégie zlepšujúce schopnosť učiť sa*. Bratislava : MPC Bratislava, 2010. Dostupné na: <http://www.zsmsor-vesele.edu.sk/uploads/fck/file/U%C5%BEito%C4%8Dn%C3%A9%20mater%C3%A1ly%20pedagogika/%C4%8Citate%C4%BEsk%C3%A9%20strat%C3%A9gie.pdf> [cit. 4. 12. 2017].

domnienky (selekcia), získavať nové informácie a spájať ich do vzájomných súvislostí. Zvyšuje sa tak miera osobnej zaangažovanosti na získavaní poznatkov aj na dotváraní kontextu za hranicami východiskového textu. Nevyhnutnosťou je tu širšie uplatnenie výskumného čítania (search reading) a najmä usmerňovanie aktivity na získavanie chýbajúcich informácií.

Podobne aj šiesta úroveň so záverečným zadaním presahuje hranice daného textu, keďže prepája informácie iného textu so spoločnou problematikou a čerpá z analýzy umeleckých textov konkrétnej autorky, na ktorú *Aspekt* nadväzuje. Jej zámerom je detailne rozpracovať a tým prehĺbiť informácie z východiskového textu. Avšak predpokladom **efektívneho čítania** nových, neznámych textov je kombinácia viacerých postupov, a to orientačného (skimming), kurzorického (scanning), selektívneho (search reading), ale aj rýchleho (extenzívneho) a detailného (intenzívneho) čítania.

Takto usmerňované **čítanie s porozumením**, využívajúce postupy **efektívneho čítania**, zahŕňa v sebe strategický trojkomplex: viem, čo hľadám – viem, ako to nájdem – viem, načo to potrebujem, a preto sa z neho rodí uvedomený, aktívny prístup k „učeniu sa“. Jeho konkrétnym dôsledkom je predovšetkým strategická čitateľka/strategický čitateľ.

Ak ste si toho vedomí a uplatňujete tieto postupy čítania, máte čitateľské kompetencie potrebné na celoživotné vzdelávanie sa. Veď predovšetkým o tie v čitateľskej gramotnosti ide.⁹

POUŽITÁ LITERATÚRA A ELEKTRONICKÉ ZDROJE

CVIKOVÁ, J.: Niektoré feministické východiská skúmania literatúry a časopis *Aspekt*. In: Hajdučeková, Ivica (ed.): *Rodový aspekt v interdisciplinárnom diskurze*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta 2015, s. 73 – 81. Dostupné na: <http://demo.uk.upjs.sk/image/data/knihy%202015/FF/Zborn%C3%ADK-ROD-FINALE-Hajducekova.pdf>.

HAJDUČEKOVÁ, I.: *Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia*. (Interpretačné etudy). Košice : Univerzita P. J. Šafárika, Filozofická fakulta, 2015, s. 56 – 62. Dostupné na: <https://uni-book.upjs.sk/img/cms/2015/ff/rodovy-aspekt-hajducekova-final.pdf>.

JURÁŇOVÁ, J.: Slovo k desaťročnici knižnej edície. In: *Histórie žien. Aspekty písania a čítania*. Bratislava : *Aspekt*, 2007.

PISA 2015. *Prvé výsledky výskumu 15-ročných žiakov z pohľadu Slovenska* [online]. Dostupné na: http://www.nucem.sk/documents/27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/4_ine/Prve_vysledky_Slovenska_v_studii_OECD_PISA_2015.pdf.

TOMENGOVÁ, A.: *Čitateľské stratégie zlepšujúce schopnosť učiť sa*. Bratislava : MPC Bratislava, 2010, 40 s., Dostupné na: <http://www.zsmsorvesele.edu.sk/uploads/fck/file/U%C5%BEito%C4%8Dn%C3%A9%20materi%C3%A1ly%20pedagogika/%C4%8Citate%C4%BEsk%C3%A9%20strat%C3%A9gie.pdf>.

⁹ Príspevok vznikol v rámci rozvojového projektu RoSeSap na UPJŠ: *Rozvoj a skvalitňovanie e-služieb a poradenstva na univerzite* č. 001UPJŠ-2-3/2016.

ROZHOVOR S MARIÁNOM ANDRIČÍKOM

AJ V SLOVENČINE MÔŽE BYŤ MILTONOV STRATENÝ RAJ „ČITATEĽNÝ“

Jedno z najvýznamnejších diel svetovej literatúry – biblický epos Johna Milтона *Stratený raj* (v origináli *Paradise Lost*) – sa po 350 rokoch dočká slovenského prekladu. Rozsiahla epická báseň – pozostávajúca z 12 kníh a celkovo 10 565 veršov, písaná blankversom, teda náročným jambickým päťstopovým nerýmovaným veršom – bola po prvý raz publikovaná v roku 1667 v Londýne. Zatiaľ čo v češtine sú dva kompletne preklady *Strateného raja* (prvý z roku 1811 od Josefa Jungmanna a druhý z roku 1911 od Josefa Julia Davida), do slovenčiny tento klenot anglickej a svetovej literatúry dosiaľ nebol preložený. Rodiaci sa prvý slovenský preklad má na starosti básnik, prekladateľ a literárny vedec, prodekan Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, doc. PhDr. Marián Andričík, PhD.

Obr. 1 Básnik, prekladateľ a literárny vedec doc. PhDr. Marián Andričík, PhD.

Prekladáte dielo, ktoré vyšlo pred 350 rokmi, ale do slovenčiny dodnes nebolo prebásnené. Čo vás motivovalo dať sa na túto neľahkú úlohu?

Bolo to moje vnútorné rozhodnutie, ktoré vo mne zrelo dobrých 25 rokov – túto myšlienku som v sebe nosil takmer od čias svojich vysokoškolských štúdií, keď som v bratislavskom antikvariáte na Mickiewiczovej ulici „ulovil“ vzácné vydanie prvého českého prekladu *Strateného raja* od Josefa Jungmanna, presnejšie druhé vydanie jeho prekladu z roku 1848. Už vtedy som si povedal, že by bolo dobré urobiť aj slovenský preklad. Prišli však iné priority a iné preklady a *Stratený raj* ostával akoby bokom – predsa len, prekladať takýto text si vyžaduje veľa času a veľa energie, a tak som to odsúval – a, pravdu povediac, ani som sa necítil na to dostatočne pripravený a kompetentný. Až asi pred rokom a pol som si skúsil – skôr iba „zo zábavy“ – preložiť niekoľko veršov. A keďže ma to chytilo za srdce, preložené verše začali pomaly pribúdať, až som sa do toho pustil naplno.

Ako vnímate a hodnotíte skutočnosť, že za tri a pol storočia sa na Slovensku nenašiel nik, kto by sa podujal preložiť Miltonov *Stratený raj* do slovenčiny?

Dôvodov môže byť niekoľko. Jednak je to dielo, ktoré je veľmi rozsiahle, takže si naozaj žiada veľa času a energie; jednak v našom kultúrnom kontexte dlhý čas plnil svoju funkciu český preklad – či už Jungmannov zo začiatku 19. storočia alebo neskôr Davidov preklad zo začiatku minulého storočia. Dôvodom však môže byť aj zložitost Miltonovho textu – jeho jazyk je dosť vzdialený od súčasnej angličtiny, takže prekladať ho je mimoriadne náročné.

Vzhľadom na spomínanú náročnosť Miltonovho textu, písaného blankversom, sa vynára otázka, či je slovenčina vhodným jazykom na jeho preklad...

Azda sa mi podarí dokázať, že áno – smeruje k tomu všetko moje úsilie. Zatiaľ sa mi to javí veľmi priaznivo. Slovenčina je síce mladý jazyk, ale má rozličné štýlové vrstvy, ktoré umožňujú preložiť do slovenčiny akékoľvek dielo. Usilujem sa na tomto preklade ukázať, že aj v slovenčine môže byť Miltonov *Stratený raj* „čitateľný“. Samozrejme, že narážam na rôzne prekážky a problémy, ktoré vyplývajú z rozdielnosti jazykov či z rozdielnosti poetík – barokovú obraznosť a zložitý barokový jazyk Miltonovho textu jednoducho nie je možné zachovať v pôvodnej podobe, lebo by som sa zrejme dostal na hranicu nezrozumiteľnosti. V rámci aktualizácie a modernizácie sa teda usilujem preložiť ho do súčasnej slovenčiny tak, aby bol slovenský preklad estetický, ale aj zrozumiteľný.

A je tu aj problém so sémantickou hustotou – aj v tomto prípade ide o prekážku vyplývajúcu z rozdielnosti jazykov.

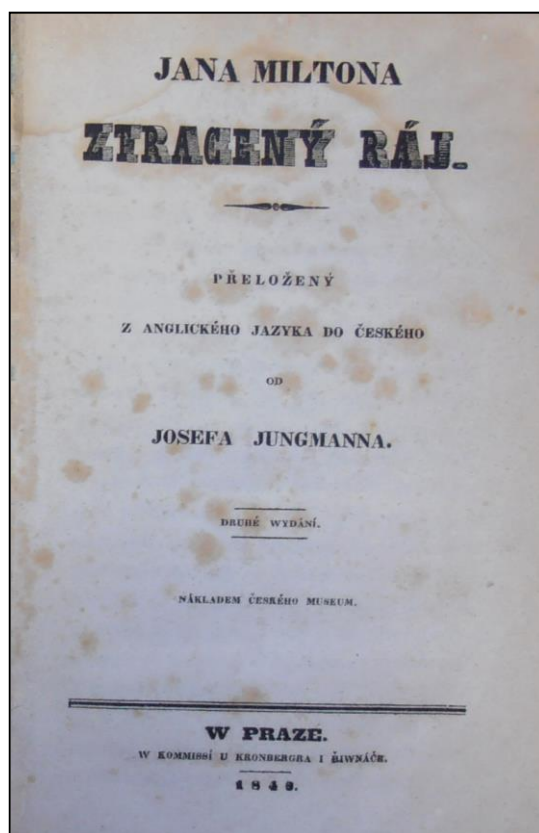
Angličtina dokáže do blankversu vtesnať viac významu ako slovenčina. Vyplýva to z objektívnych daností oboch jazykov – to je odveký problém nielen prekladateľov do slovenčiny, ale aj do češtiny, s ktorým sa musia oddávna vyrovnávať. Josef Jungmann sa s tým napríklad vyrovnal tak, že pridal jednu slabiku na začiatok verša a urobil z toho trochejský rytmus, vďaka čomu mal k dispozícii väčší priestor. Josef David nechal rozmer v rámci desiatich jambických slabík, teda verne zachoval originál, ale cenou za to bolo, že jeho preklad pôsobí umelo a je ťažko zrozumiteľný, lebo cítiť zápas o priestor a jeho snahu využiť čo najviac jednoslabičných slov, takže čitateľ sa musí k zmyslu neraz „prehrýzať“. Ja

ROZHOVOR

som sa rozhodol zachovať pôvodný veršový rozmer a myšlienky sa usilujem formulovať tak, aby som sa čo najviac vzdialil nezrozumiteľným konštrukciám.

Keď Josef Jungmann pred dvomi storočiami predkladal do češtiny *Stratený raj*, vytvoril mnoho jazykových novotvarov, z ktorých sa viaceré uchovali a používajú sa aj v súčasnosti. Ako vnímate a hodnotíte tento prekladateľský prístup, ktorý nebol cudzí ani Hviezdoslavovi? Ste aj vy nútený siahnuť po nejakých novotvaroch?

Josef Jungmann bol v podstatne odlišnej situácii, pretože prekladal túto epickú báseň na začiatku 19. storočia, keď čeština ešte nebola takým bohatým jazykom so všetkými rovinami. Jungmann bol jedným z tých, ktorí pomáhali vytvárať moderný český jazyk, k čomu do značnej miery prispel aj tento jeho preklad. Ja som v úplne inej pozícii. Dnešná slovenčina je bohatý jazyk, vďaka čomu nie som nútený vymýšľať novotvary a nechcem sa púšťať ani „hviezdoslavovskou cestou“, keď v úsilí o priestor budem umelo skracovať slová alebo vytvárať nové. Ja som skôr v opačnej situácii – keďže *Stratený raj* je biblický epos, ktorý so sebou prináša aj istú patinu, musím voliť taký jazyk, ktorý bude súčasný, moderný, ale zároveň nebude priveľmi aktualizovaný, aby nerušil čitateľa. Skôr teda siahnem po slovoch so štylistickým kvalifikátorom „knižný výraz“, ktoré sa v ústnej komunikácii síce nepoužívajú, alebo sa používajú len výnimočne, ale do prekladaného textu sa hodia práve z dôvodu zachovania spomínanej patiny.

Obr. 2 „Osudové“ vydanie českého prekladu *Strateného raja* od Josefa Jungmanna z roku 1848.

John Milton počas písania *Strateného raja* postupne strácal zrak, až napokon úplne oslepol. Ovplyvnil tento fakt – z vášho pohľadu ako básnika, prekladateľa a literárneho vedca – výslednú podobu diela?

Nikto z nás si nevie predstaviť stav, v akom sa ocitol John Milton. Človek sa musí spoliehať najmä na svoj sluch a na svoju pamäť. Milton diktoval jednotlivé verše svojim dcéram, ktoré ich zapisovali, čo je pre autora mimoriadne náročná pozícia. Pri svojom preklade vychádzam z druhého vydania *Strateného raja* z roku 1674, ktoré má oproti prvému vydaniu z roku 1667 odlišnú štruktúru. Mieru vplyvu Miltonovho hendikepu na výsledný text si však netrúfam hodnotiť.

Ako vnímate skutočnosť, že *Stratený raj* bol dlhé obdobie – v rokoch 1732 až 1900 – na zozname zakázaných kníh? Ovplyvnil vás nejako tento fakt pri preklade diela do slovenčiny?

Nie, nijako ma to neovplyvnilo a ani neviem, či som povolaný vyjadrovať sa k dôvodom, pre ktoré katolícka cirkev niektoré knihy veriacim zakazovala čítať. Zrejme na to mala svoje dôvody. Vieme, že John Milton bol protestant a republikán, a to je istým spôsobom „vpísané“ aj do *Strateného raja*. V mnohých pasážach sa alegoricky vyjadruje k svojej súčasnosti, k daniu vo vtedajšom Anglicku – republike pod vládou Olivera Cromwella, v ktorej Milton zastával vysoký štátny úrad, o ktorý po obnove monarchie prišiel a hrozilo mu dokonca väzenie... Prešiel si teda dosť bolestným životom a neviem, či táto jeho kniha bola celkom zaslúžene na indexe. Z dejín literatúry vieme o mnohých knihách, ktoré postihol podobný osud a nie celkom oprávnene.

Kedy sa môže slovenský čitateľ tešiť na knižné vydanie prvého slovenského prekladu Miltonovho *Strateného raja*?

Presný termín v tejto chvíli neviem uviesť. Nejde totiž len o samotný preklad, to je len časť práce. Keď preložím posledný verš, vrátim sa na začiatok a začnem robiť poznámky a vysvetlivky, lebo tento text si to žiada – je v ňom mnoho odkazov na antickú literatúru, na mnohé iné texty, na rôzne súdobé politické udalosti, ktoré si jednoducho žiadajú primerané vysvetlenie, pretože súčasnému čitateľovi nemusia veľa hovoriť. Veľa energie a času teda budem musieť venovať aj týmto prácam. A keďže pôjde o prvé slovenské vydanie, jeho súčasťou by mala byť aj štúdia o Johnovi Miltonovi a ďalšie textové a obrazové materiály. Bol by som rád, keby sme to všetko stihli do dvoch rokov.

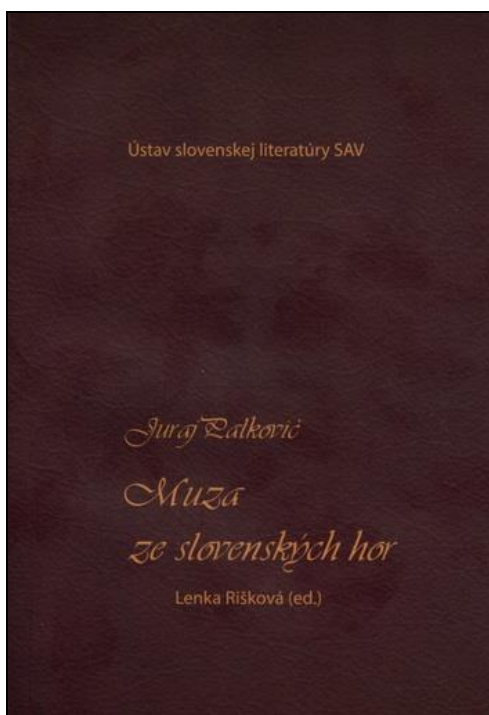
Rozhovor pripravil:

PhDr. Marián Gladiš, PhD.

*(Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach)*

NÁVRAT PO DVESTO ROKOCH

Juraj Palkovič: Múza ze slovenských hor. Zostavila Lenka Rišková. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2016.

V slovenskej vydavateľskej činnosti nie je rozšírenou praxou zaoberať sa kritickými vydania-
mi (edíciami), a už vôbec nie klasických diel star-
šej slovenskej literatúry. Ide pritom o nevyh-
nutnosť: kritické vydania pomáhajú udržiavať li-
terárne diela živé aj napriek radikálne odlišné-
mu kontextu, či už spoločenskému, umelecké-
mu, jazykovému alebo politickému, a mali by
priblížiť dielo súčasnému čitateľovi. Často tiež
dochádza k prehodnoteniu kvalitatívnej recep-
cie diela (alebo aspoň k apelu naň) alebo, takpo-
vediac, k oživeniu zabudnutého textu.

Múza ze slovenských hor Juraja Palkoviča (pr-
vé vydanie z roku 1801) sa po dvesto rokoch
dočkala nielen nového vydania, ale rovno aj kri-
tického. Lenka Rišková z Ústavu slovenskej
literatúry SAV editorsky spracovala Palkovičovo
zásadné dielo pre dejiny slovenskej literatúry,
pričom pripomína častú a nepochopiteľnú pred-

pojatosť voči nemu. Akcentuje jeho výnimoč-
nosť už len faktom, že „Palkovičova zbierka bola
reálne vôbec prvou tlačenou slovenskou zbier-
kou svetských básní. Preto ju treba považovať za
jeden zo základných kameňov modernej sloven-
skej poézie“ (s. 233). V tomto kritickom vydaní
teda máme možnosť čítať Palkovičove básne vo
faksimilnej podobe a v jej zrkadlovom prepise.
Lenka Rišková urobila do prepísaného textu iba
najnutnejšie zásahy, a to v zásade len v oblasti
pravopisu – systematickú metodológiu tran-
skripcie napokon sama detailne vysvetľuje v zá-
vere edície.

Podstatnú časť knihy tvorí samotný text *Mú-
zy ze slovenských hor* a jeho prepis, opatrený
poznámkovým aparátom. V ňom L. Rišková ob-
jasňuje významy archaických a zastaraných výra-
zov Palkovičovho jazyka blízkeho kralickej
češtine, prípadne vysvetľuje reálie, ktoré dneš-
nému čitateľovi nemusia byť jasné a ktoré sú
dôležité pre dôkladné čítanie básní.

Po tejto časti nasleduje obsažná biografija Ju-
raja Palkoviča. V nej Rišková nielen poskytuje
spoločenské a personálne pozadie autora a jeho
tvorby, ale zároveň ju vkladá do kontextu s jeho
ostatnou tvorbou a činnosťou. Do nej zahŕňa
akademické a pedagogické pôsobenie a predov-
šetkým vytrvalé novinárske aktivity, neustále
sťažované a prerušované cenzúrnymi zásahmi.
Rišková poukazuje aj na Palkovičovú nezaned-
bateľnú osvetovú činnosť a jeho blízky vzťah
k bežnému ľudu, ktorý sa snažil vzdelávať cez
tvorbu kalendárov obsahujúcich užitočné infor-
mácie pre každodenné využitie. Okrem duchov-
nej podpory širších vrstiev obyvateľstva Palkovič
tiež finančne podporoval vydávanie kníh, čo
však jeho samého viackrát uvrhlo do existenčnej
krízy.

Viacrozmerný záujem o veci súvisiace s jazy-
kom (a spojený s jeho jazykovým nadaním) sa
podľa L. Riškovej ukázal ako najdôležitejší činiteľ
určujúci Palkovičove tvorivé aktivity. Okrem vy-
dávania novín a pôsobenia v akademickej sfére
Palkovič sústavne prekladal antické texty (najmä
od Platóna, Xenofonta či Homéra), v ktorých
autorka identifikuje jeho prvotné vzory. Tie nie-
len prekladal a napodobňoval vo svojej pôvod-
nej tvorbe. Palkovič priznáva plán prekročiť

týchto starých majstrov a aktualizovať charakteristiky ich tvorby v jeho dobovom spoločenskom kontexte. Zároveň sa pokúsil ukázať umelecký potenciál národného jazyka, hoci ešte vo forme kralickej češtiny, na ktorú bol v tom čase na našom území jeden z najväčších odborníkov. Okrem gréčtiny a latinčiny ovládal nemčinu, taliančinu, francúzštinu a angličtinu – s dielami napísanými v týchto jazykoch sa stretol počas svojich štúdií. Väčšinou išlo o aktuálne filozofické a umelecké texty, ktorými sa vo svojej tvorbe a aj v živote nechal ovplyvniť. Za osobitne inšpiratívnych pre jeho myslenie editorka označuje nemeckých filozofov a filológov Christiana Gottfrieda Schütza, Friedricha Schillera a najmä Johanna Gottfrieda Herdera, ktorého myšlienky o potrebe pestovania národného jazyka si Palkovič nepochybne osvojil a v ich duchu aj konal. Rovnako silný vplyv na jeho činnosť mali aj Josef Dobrovský či Bohuslav Tablic, s ktorými udržiaval tesné kontakty.

Po priblížení života básnika L. Rišková obracia pozornosť na samotnú zbierku poézie. Identifikuje v nej vplyvy z rôznych oblastí a z rôznych literatúr, čomu pripisuje žánrovú a tematickú heterogénnosť básní. Potvrzuje tým charakter Palkoviča ako literárneho prvojazdca, nielen v zmysle osobnom (ako človek s literárnym rozhľadom si, takpovediac, chcel vyskúšať, čo by bol schopný dokázať), ale aj národnom (ambícia ako prvý priniesť do nášho kontextu absentujúce literárne formy). Prichádza so zmesou žánrových útvarov, ktoré často spája len jeho rukopis a výrazná didaktizujúca zložka. Tlmočiť ju bolo Palkovičovým primárnym zámerom, čo je samozrejme aj vzhľadom na jeho literárne vzory a mimoliterárne aktivity.

V tomto zmysle L. Rišková vytyčuje texty zbierky, kvôli ktorým sa Palkovič stretával v literárnej vede s odmietaním. Je to podľa nej spojené s negatívnymi ohlasmi už od prvého vydania zbierky. Navrhuje hodnotovú reinterpretáciu, ktorá „si vyžaduje podrobné preskúmanie čo najširšieho korpusu podobných textov z motivického, poetického i funkčného hľadiska, aby sa mohla určiť ich skutočná kvalita, resp. ich výpovedná hodnota pri rekonštrukcii vývinového procesu slovenskej literatúry“ (s. 264). Ide o dôležité stanovisko, ktorým apeluje k spätnému prehodnoteniu nielen Palkovičovej

zbierky, ale aj iných, často neprávom odmietnutých diel. Autorka tento problém predostiera najmä pri básňach, ktoré sa tradične označovali ako mravoučné a moralizátorské verše napodobňujúce dobové stereotypy. Toto ponímanie autorka vyslovene neodmieta, avšak vyslovuje potrebu opätovne sa kriticky a interdisciplinárne pozrieť na Palkoviča ako na básnika, ktorému nemožno uprieť isté doteraz prehliadané kvality. Takou je podľa autorky napríklad nevídaná emocionalita v úvodnej básni *Vidění Dobromyslovo*, ktorá podľa nej nemá vo svojom dobovom kontexte obdoby a vyslovuje možnosť vnímať ju ako Palkovičov programový predvoj, a podľa toho čitateľsky pristupovať k zvyšku zbierky.

Riškovej editorský počín je síce len jedným príspevkom do súčasnej nevelkej produkcie kritických komentovaných vydaní s ambíciou hodnotovo a poetologicky zrevidovať texty staršej slovenskej literatúry. Ale napokon pri takých výsledkoch, akým je Riškovej sprístupnenie a prehodnotenie zbierky *Muza ze slovenských hor* Juraja Palkoviča, sa ukazuje, že má zmysel ich vydávať.

Mgr. Viliam Nádaskay
(Ústav slovenskej literatúry SAV
v Bratislave)

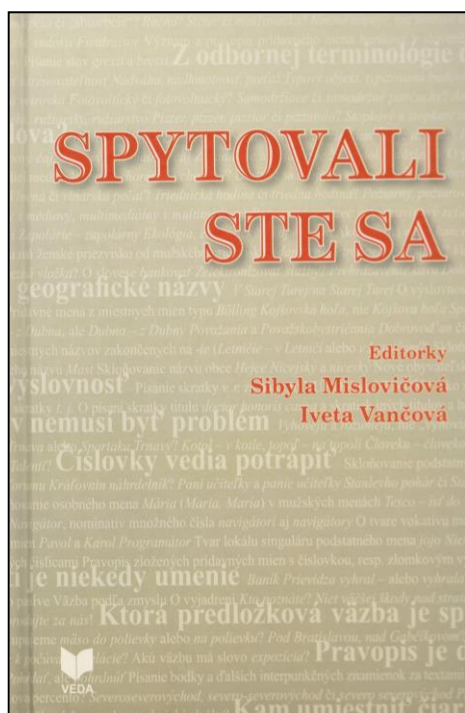
UŽITOČNÁ POMÔCKA PRE POUŽÍVATEĽOV SLOVENČINY

Mislovičová, Sibyla – Vančová, Iveta: Spytovali ste sa. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Veda, vydavateľstvo SAV, 2017.

V novembri v roku 2017 vyšla pod redakčným vedením Sibyl Mislovičovej a Ivety Vančovej publikácia, ktorá bude užitočná pri používaní súčasnej slovenčiny. Autorky vybrali do knižnej podoby príspevky, ktoré sa publikovali v časopise *Kultúra slova* v rubrike *Spytovali ste sa*. Na stránkach vedecko-popularizačného časopisu pre jazykovú kultúru a terminológiu *Kultúra slova* sa za polstoročie publikovalo množstvo príspevkov. V publikácii *Spytovali ste sa* sú zaradené vybrané príspevky uverejňované v rokoch 1967 – 2016 a bolo ich uverejnených vyše

1 096. Editorky vybrali aj témy, ktoré boli publikované pred desiatkami rokov, ale stále sú však aktuálne a môžu byť zaujímavé a užitočné pre čitateľov a používateľov slovenčiny aj dnes.

V úvode tejto praktickej príručky jej používateľ nájde v texte využívané skratky lexikografických príručiek a ich bibliografické údaje.

Vybraté príspevky sú zaradené do kapitol tematicky, ich názvy zaujmú a sú zrozumiteľné pre každého: *Ako je to správne?* – je to najčastejšia otázka v jazykovej poradni, tu sú zaradené príspevky o tom, či je slovo alebo slovné spojenie spisovné; *Ako si poradiť s prevzatými slovami* – v tejto kapitole nájdeme novšie príspevky, ktoré vysvetľujú preberanie slov do slovenčiny z iných jazykov. Prevzatia sprevádzajú ťažkosti a používateľ slovenčiny nie vždy správne odhadne, ako slovo písať, vyslovovať, ohýbať. V súčasnosti je výrazný hlavne vplyv angličtiny. Čitateľ tu nájde aj kapitoly podľa slovných druhov (číslovky, ohýbanie problematických podstatných a prídavných mien), kapitolu o geografických názvoch, o správnom tvorení slov, o pravopise, skratkách i štylistike. V rámci jednotlivých tematických okruhov a kapitol sú príspevky zostavené chronologicky – od najstarších k súčasným.

Pri starších príspevkoch editorky upravili text, ako hovoria: „dovolili sme si ich obliecť do nového šatu“ – texty sa vyčistili od ideologických nánosov bývalého režimu, urobili sa jazykové korektúry, upravovali sa pády (v počte pádov a ich pomenovaniach došlo k zmenám, číselné označenie sa nahradilo latinským názvom). Editorky na stranách 271 – 273 pridali príspevok s vysvetlením týchto zmien. Pri niektorých starších príspevkoch sú doplnené údaje v poznámke na konci – informácia o tom, či a ako je dané slovo spracované v súčasných výkladových slovníkoch (PSP, KSSJ, SSSJ), napr. na s. 18 – príspevok „Vydodávka?“, s. 19 – „Zľadovatený, nie zľadovateľ“ – s. 19, „Čajka – čajča“ na s. 115, „Inský alebo inkský?“ na s. 116 – 117 a v mnohých ďalších.

Veľmi dobrým krokom editoriek je uvedenie abecedného zoznamu autorov za textovou časťou publikácie, v ktorom je uverejnený kompletný bibliografický údaj o príspevku – v ktorom čísle časopisu *Kultúra slova* bol zverejnený. Ďalšou dôležitou pomôckou pre potreby používateľa tejto publikácie je register výrazov – abecedný zoznam s vysvetlením zápisu správnych a nesprávnych, nespisovných slov a tvarov (nesprávne a nespisovné slová sú písané s úvodzovkami).

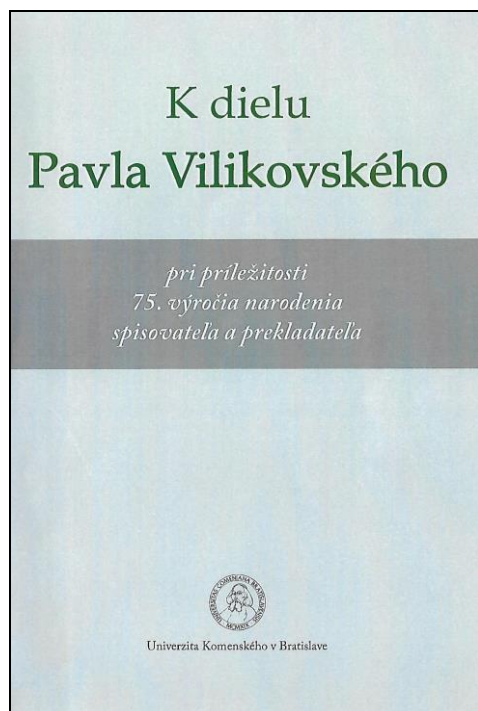
Kniha ako celok ponúka prehľad najčastejších otázok, s ktorými sa pracovníčky jazykovej poradne stretávajú a sú stále aktuálne. Ani najstaršie príspevky nepodľahli „zubu času“. Predstavená publikácia je venovaná nielen učiteľom slovenčiny alebo jazykovým redaktorom, ale aj širokému čitateľskému publiku a každému používateľovi jazyka, ktorý sa zaujíma o informácie týkajúce sa slovenčiny. Aj príspevky spred desiatok rokov z *Kultúry slova* sú dnes aktuálne. Domnievame sa, že príjemca ocení najmä praktickú stránku knihy, nakoľko vyhľadávanie je jednoduché a prehľadné.

Publikáciu si záujemcovia môžu zakúpiť vo vydavateľstve Veda SAV, v predajni v Bratislave na Štefánikovej ul. č. 3.

Mgr. Renáta Ondrejková
(Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
v Bratislave)

REFLEXIA TVORBY PAVLA VILIKOVSKÉHO

K dielu Pavla Vilikovského. Editor Peter Darovec. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017.

Zborník *K dielu Pavla Vilikovského* je knižným výstupom rovnomennej medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 6. apríla 2016 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v réžii Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy. Podnetom k podujatiu bolo 75. výročie narodenia prozaika, ktorý publikuje už viac ako 55 rokov. Katedra tak voľne nadviazala na nedávny obdobný projekt o diele rovnako súčasného autora-básnika Štefana Strážaya. Po úvodnom príhovore dekana fakulty, prof. Jaroslava Šušola, nasledujú samotné príspevky v takom poradí, v akom odzneli na konferencii.

Editorom zborníka je Peter Darovec, autor monografie *Pavel Vilikovský*, z ktorej čerpala viac ako polovica autorov zborníka. P. Darovec v príspevku *Odchádzanie duše 1 a 2* sleduje nevšednú myšlienkovú spojitosť i časovo vzdialených textov autora. Príkladom je vzťah muža k dvom exponovaným ženám, k matke (*Kôň na poschodí, slepec vo Vrábľoch*) a manželke (*Letmý sneh*), v ktorých je stvárnené ich „odchádzanie.“ P. Darovec uvádza, že táto téma rezono-

vala v slovenskej literatúre už v osemdesiatych rokoch v poézii (V. Mihálik) a rovnako v čase vydania *Letného snehu* tiež v próze (Farkašová, Rozner, Šikulová). Mení sa však prístup k tomuto problému: „Zatiaľ čo v novele *Kôň na poschodí, slepec vo Vrábľoch* sa proti starobe bojuje umieraním (nanebovzatím), v *Letmom snehu* sa staroba akceptuje a žije – najmä preto, že rozprávač tohto textu s ňou už má svoju skúsenosť“ (s. 65), uvádza P. Darovec.

Úvodný príspevok Jany Kuzmíkovej *Cítienie ako kognitívne hľadisko Vilikovského prózy* svojím záberom presahuje hranice literárnej vedy a pokúša sa objasniť vplyv jednotlivých citových podnetov na celkovú čitateľskú percepciu Vilikovského próz. Svoje zistenia dokladá podrobnou interpretáciou úvodu poviedky Pán spomienok (zo zbierky *Čarovný papagáj a iné gýče*). V závere príspevku upozorňuje, že v rámci Vilikovského obsiahleho diela môže kognitívna literárna veda nájsť svoje uplatnenie.

Fedor Matejov a Valér Mikula obohacujú zborník pre nich charakteristicky štylizovanými príspevkami. Krátky, no informačne nasýtený príspevok Fedora Matejova nazvaný *Ešte raz paralipomena k Eskalácii citu I P. Vilikovského* ponúka vlastne päť interpretačných bombónikov, ktorými ďalej odkrýva túto svojskú prózu. V poslednej poukazuje na rovnomennosť textu a Brunovského grafiky. Valér Mikula v štúdiu *Vilikovský lyrik s podtitulom Skica neintertextuálna* okrem iného definuje, v čom tkvie Vilikovského jedinečnosť už v súradniciach prózy polovice šesťdesiatych rokov: „Pár rokov po emocionálnom Šikulovi, zvýznamňujúcom nevýznamné, však príde ironický Vilikovský, znevýznamňujúci významné“ (s. 33). Mikula odpovedá i na symptomatickú otázku, prečo je Vilikovského dielo živé a čitateľsky populárne aj v dnešnej dobe: „Lebo zdá sa, že existovali dve generácie šesťdesiatych rokov – jedna staršia, ktorá bola ich aktérom a ktorá ich humanizovala v ešte živej spomienke na nehumánne päťdesiate roky, a mladšia, ktorá sa nenechala až tak fascinovať víziou spoločnosti s ľudskou tvárou – skôr uhraňtú tou neľudskou. (Možno práve to vysvetľuje Vilikovského aktuálnosť aj v postmodernej dobe)“ (s. 34). Autor ďalej vyfiltroval bázu Vilikovského próz od zdanlivo podobných autorov (Hrúz, Blažková).

Vilikovského príbehy umierania je názov príspevku Petra Zajaca, editora Vilikovského diela, v ktorom poukázal na ambivalentné zobrazenie obdobných motívov Vilikovského poviedok i dlhších textov, v ktorých osciluje medzi paródiou a vážnym zobrazením zložitej existenciálnej situácie. Príspevok člení na päť odsekov, ktoré i časovo pokrývajú Vilikovského tvorivé aktivity od raných poviedok až po román *Letmý sneh*. Zajac tiež odкрýva viacero medziliterárnych súvislostí Vilikovského prác (Gustave Flaubert: *Citová výchova*, Julian Barnes: *Roviny života*).

Prekladaniu Vilikovského do češtiny sa venuje Lubomír Machala v príspevku *Opravdivé preklady? Aneb jak se v poslední době překládají prózy Pavla Vilikovského do češtiny*. V ňom reflektuje najmä ostatné preklady (po roku 1989), ktoré nespĺňajú ani minimálne kritériá umeleckého prekladu a obsahujú množstvo lexikálnych a syntaktických chýb. Machala upozorňuje, že Vilikovského štylisticky a jazykovo presné vyjadrovanie tak v nedôslednom preklade stráca svoje originálne čaro a esprit.

Ďalší zahraničný autor Charles Sabatos v štúdii „*Postmoderní Turek*“ v tvorbe Pavla Vilikovského a súčasné slovenské literatúre sleduje analógie medzi Chalupkovým *Turčinom Poničanom* a Vilikovského poviedkou *Slovo o Turčínovi*. Načrtol tiež historický exkurz do vnímania tureckého etnika v premenách času počnúc 16. storočím až do postmoderných čias. Okrem Vilikovského sleduje vykreslenie príbuzného motívu v poviedke Pavla Hruza *Vavrín pre Vavrínca*. Posledný zahraničný príspevok *Postmoderné tendencie v zbierke poviedok Čarovný papagáj a iné gýče* autorky Anastasie Vladimirovny Byriny významovo nadväzuje na Ch. Sabatosa. Autorka sleduje Vilikovského preberanie notoricky známych spisovateľov, diel a motívov svetovej literatúry (William Shakespeare, Sherlock Holmes atď.).

Najrozsiahlejší príspevok Tomáša Horvátha *Prepis detektívneho žánru u Pavla Vilikovského* sa začína literárnohistorickou prehliadkou autorov „vysokej“ literatúry, ktorí splatili svoju daň „nízkej“ literatúre prostredníctvom detektívneho žánru (Dostojevskij, Čapek, Nabokov, Eco atď.). Do tohto zástupu možno zaradiť i Vilikovského vďaka románu *Peší príbeh*. Horváth postupne aplikuje jednotlivé postuláty detek-

tívky (Knoxovo desatoro detektívky) ako literárneho žánru na tento Vilikovského román. Zisťuje, že Vilikovský sa týmito zásadami neriadi a definuje koincidienciu medzi princípom náhody a racionalitou v rámci Vilikovského detektívky.

„Byť doma a byť šťastný znamená totožnosť duše a miesta, ktorá nás vracia k pôvodnému pocitu súhry so sebou samým“ (s. 137). Takto uvažuje Zora Prušková v štúdii *Ironické „arkádie“ Pavla Vilikovského*, v ktorom sleduje radikálnu premenu prostredia v autorových prózach. Kým obdobie šesťdesiatych rokov je pre Vilikovského typické harmonickým stretnutím rurálneho a civilizačného, už koncom sedemdesiatych rokov sa toto stáva ironickou transkripciou jej potenciálnych vecných súvislostí a významov. Na záver konštatuje: „Podstatné však je, že v celom autorovom diele je krajina synonymom konvencie, a teda aj kultúry“ (s. 141).

Slovo o Iljovi Muromcovi je ďalšia z radu explicitne intertextuálne ladených Vilikovského próz, ktorá sa stala predmetom príspevku Lenky Macsaliovej *Premena známej tváre vo Vilikovského Slove*. Po úvodnej charakteristike Ilju Muromca na základe adekvátnych prameňov sprístupňujúcich poetiku ruských bylín preukazuje Vilikovského dôvernú znalosť tohto kontextu, pomocou ktorého autor skonštruoval svoj vlastný príbeh. L. Macsaliová v závere konštatuje: „V próze tak autor odkazuje nielen na tradovanú hrdinskú masku, ale vytvára k nej paralelnú súkromnú identitu, ukazuje jednu zo životných možností (Darovec) tohto hrdinu či už v nanačnenom vzťahu k rodine, dedinskému ľudu alebo k svojej legende“ (s. 155).

Posledný príspevok Gabriely Mihalkovej *K modifikáciám poviedkového žánru v tvorbe Pavla Vilikovského* je jeho prozaická tvorba reflektovaná skutočne „od piky“ prostredníctvom poviedky *Viac než kedykoľvek*. Autorka si všíma prostriedky, ktorými Vilikovský lyrizuje svoj text. Sú to jednak opakovacie figúry, rovnako rytmizácia prózy na úrovni slov a viet. Všíma si tiež nespoľahlivosť Vilikovského rozprávača, a to prostredníctvom jeho *Metodologickej poviedky*.

Pomocou jedného z posledných výrazov k úplnosti dodajme, že štúdie zborníka *K dielu Pavla Vilikovského* chcú byť „spoľahlivými“ príležitosťami k uchopeniu, ale i pochopeniu Vili-

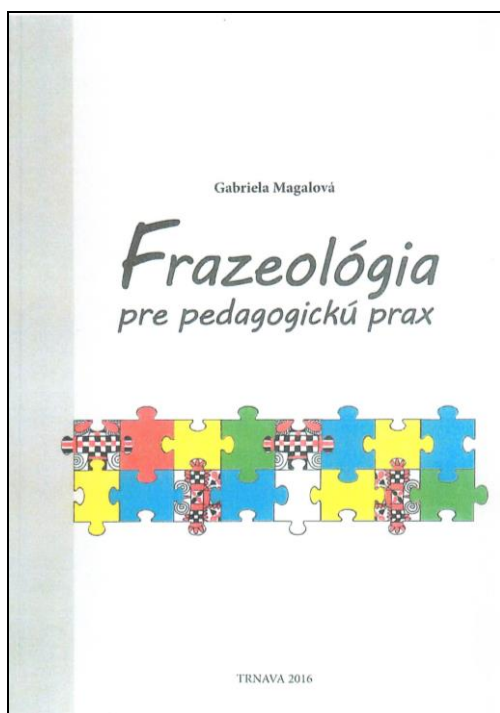
kovského opusov, a zároveň sú kultivovanými a reprezentatívnymi svedectvami súčasnej slovenskej literárnej vedy.

Mgr. Peter Tollarovič

(Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
v Bratislave)

FRAZEOLÓGIA V ŠKOLSKEJ PRAXI

Gabriela Magalová: Frazeológia pre pedagogickú prax. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, Vydavateľstvo SAV, 2016.

Publikácia Gabriely Magalovej s názvom *Frazeológia pre pedagogickú prax* je tým typom textov, ktorý reflektuje aktuálne požiadavky vysokoškolského štúdia budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry. Vysokoškolské skriptá ponúkajú materiál primárne určený študentom pedagogických fakúlt, ktorí budú vzdelávať žiakov základnej školy sekundárneho vzdelávania (2. stupeň ZŠ a osemročných gymnázií). Ich ambíciou je však osloviť aj učiteľov slovenského jazyka pôsobiacich na základných školách a gym-

náziach a ponúknuť im nielen stručný prehľad o vedeckej disciplíne frazeológia, ale zároveň poskytnúť pomôcku a návod ako pracovať s frazeologizmami na hodinách literárnej výchovy.

Autorka publikácie má dlhoročné pedagogické skúsenosti, preto aj jej koncipovanie skriptu je praktické, rešpektujúce zákonitosti myslenia a uvažovania o danom probléme. Gabriela Magalová nevošla do problematiky hneď „in medias res“, ale presne tak, ako to študent (žiak) potrebuje, pekne a logicky s uvedením širších súvislostí. Preto najskôr po motivačnom (motivujúcom) úvode nasleduje zasadenie frazeológie do kontextu ostatných jazykových disciplín. Autorka konštatuje, že frazeológia má medzi jazykovými disciplínami špecifické postavenie, a to hneď z niekoľkých dôvodov. Netvorí samostatnú jazykovú rovinu, počas formovania nášho jazyka ju jazykovedci zaraďovali raz do roviny syntaktickej, raz do roviny lexikálnej, alebo ju dokonca chápali ako štylistickú záležitosť. Nejasnosti boli i v tom, ako široko interpretovať predmet výskumu frazeológie, či doň patrí výskum prísloví a porekadiel, pranostiek a povrávok spolu s inými frazémami, resp. otázka, ktorú z mnohých frazeologických terminológií treba chápať ako terminologický úzus a iné problémy. Jozef Mlacek, jeden z najväčších slovenských odborníkov na túto problematiku, nazval frazeológiu „complexio oppositorum“, teda súhrnom či prienikom protikladov. A na toto tvrdenie nadväzuje Gabriela Magalová svojim uvažovaním i písaním o danej problematike.

Konštatuje, že v základných školách sa frazeológia zväčša zužuje na poznanie či vysvetľovanie istých prísloví, porekadiel či pranostiek, no jej používanie je v reálnom živote omnoho širšie. Pozorovanie použitia frazeológie v reči žiaka má aj istú výpovednú hodnotu. Neprináša učiteľovi iba vedomosť o žiakovej aktívnej slovnej zásobe či schopnosti správne konštruovať vety, vypovedá aj o sociálnom prostredí, ktoré ho formuje, o istých mimojazykových a mimoškolských skutočnostiach a vplyvoch. V súčasnosti pozorujeme, že v prehovoroch mladšej generácie sú frazeologické jednotky skôr na ústupe. Žiaci prestávajú rozumieť viacerým obrazným spojeniam, ktoré boli (a stále sú) staršej generácii jasné. Tento stav má viacero zdôvodnení: mladá generácia málo číta, dnešné dieťa sa spolieha skôr na

počítačovú komunikáciu a podobne. Príslovia, porekadlá či pranostiky – niekedy nosné žánre frazeologického výskumu – sú vo veľkej miere naviazané na reálie, ktoré sú súčasníkovi veľmi vzdialené. Ten už nevie rozpoznať súvislosti medzi počasím, dňami nazvanými podľa svätcov a prácami na poli, nemá ich zažité. Ak sa v rodinách nepreferuje medzigeneračná komunikácia, ak dieťa nie je aktívny čitateľ, ak vyrastá v komunite, kde nie je dostatok kultúrnych impulzov, má veľmi málo možností stretnúť sa s takouto lexikou. Frazeológia však nie je iba „dedičstvo“ našich predkov, ale je to i sumár živých jazykových dôkazov tvorivosti ľudského génia v každom čase, aj dnes. Frazeológia ako veda je totiž v neustálom pohybe. To, čo tvorí jej historický rezervoár, nezaniká, no pritom sa v každom čase obohacuje o nové jednotky, pretože tak, ako boli vo vyjadreniach tvoriví naši predkovia, je tvorivý aj človek súčasnosti. Ani archetypálna frazeológia (teda frazeológia obsahujúca najstaršie frazeologizmy) vznikom nových frazém nezaniká.

Skriptá sú rozčlenené na dve časti – teoretickú a praktickú. Teoretická obsahuje nasledujúce kapitoly: *Frazeológia a jej miesto v systéme jazyka, Základné frazeologické pojmy, Frazéma a jej vlastnosti, Delenie frazém, Osobitné druhy frazém*. Gabriela Magalová už v úvode naznačuje, že frazeológii sa vo vyučovaní nevenuje dostatok pozornosti (už spomínané zúženie na poznanie či vysvetľovanie istých prísloví, porekadiel či pranostík) a učitelia sú častokrát bezradní, pretože súčasní žiaci niektorým frazeologizmom, využívajúcim historické reálie, nerozumejú. V tejto súvislosti považujem za najkvalitnejšiu a najprínosnejšiu druhú časť skript, ktorej nosnou myšlienkou je „... nesmerovať frazeologickú problematiku iba na oblasť jazykovedy, ponúknuť ju ako súčasť aktivít pri práci s literárnymi textami a naznačiť aj možné presahy do iných oblastí poznania“ (G. M.). V súlade s týmto prísľubom je preto súčasťou praktickej časti 25 textov s vypracovanými úlohami. Medzi literárnymi úlohami sú pridané otázky frazeologickej povahy s presahmi aj do nejazykových oblastí vzdelávania. Otázky sú zväčša otvoreného typu. Posledným okruhom je skrútený manuál pre učiteľov, jeho úlohou je zväčša iba nasmerovanie na riešenie niektorých úloh. Odpovede na štan-

dardné otázky do tejto pomôcky nie sú zakomponované, pre slovenčinára by ich vypracovanie nemalo byť komplikované. Zozbieraný materiál svedčí o mravčej práci, ktorú musela autorka vykonať pri hľadaní, triedení a systematizovaní materiálu.

Vysokoškolské skriptá *Frazeológia pre pedagogickú prax* ponúka budúcim učiteľom študijný materiál i praktické námety. Bude určite prínosná pre súčasných študentov, ale i pre pedagógov, ktorí už pôsobia v školskej praxi.

Prof. PaedDr. Eva Vitézová, PhD.

*(Katedra slovenského jazyka a literatúry,
Pedagogická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave)*

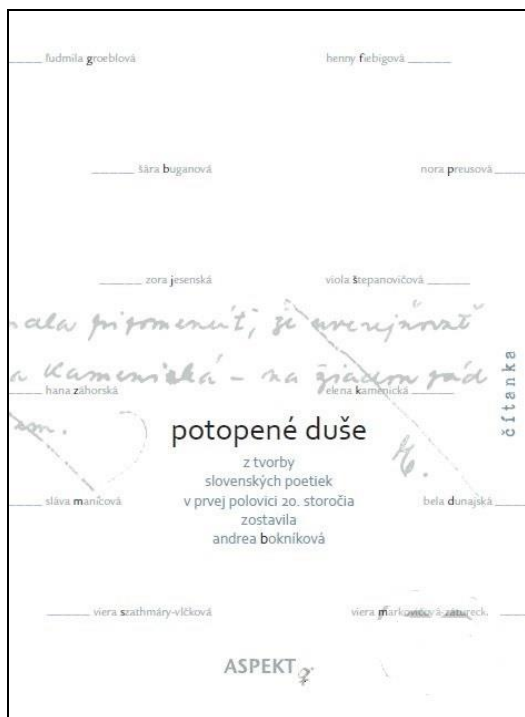
KNIŽNÁ NOVINKA Z ASPEKTU

Andrea Bokníková: Potopené duše. Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia. Čítanka. Bratislava : Aspekt, 2017.

Aj keď sa niekedy zdá, že archívny výskum dnes už nie je v centre záujmu literárnej vedy, sú knihy, ktoré nás presvedčajú o opaku. Takou je aj antológia z tvorby poetiek prvej polovice 20. storočia *Potopené duše* od Andrey Bokníkovej, ktorá vyšla v knižnej edícii *Aspekt* na sklonku roka 2017 (s podporou Fondu na podporu umenia a grantového projektu VEGA 15/045/00 Semiopoetika).

Literárna vedkyňa Andrea Bokníková – pôsobiaci na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave – sa v nej podelila so zážitkom z objavovania. Jej výsledok poteší vari každú poetickú dušu. Ako sama autorka v editoriáli knihy napísala, prináša v nej okrem časopisecky publikovaných básní aj rukopisné, ktoré neboli dosiaľ vôbec uverejnené a od čias vzniku niektoré z nich delí takmer celé storočie. Sú z pera talentovaných žien, činných najmä v prvej polovici 20. storočia, z ktorých väčšina odišla zo slovenskej literárnej scény z rodinných, alebo aj z politických dôvodov, avšak bez vydania básnickej zbierky. A. Bokníková preto odhaľuje a zároveň zaplňa biele miesta v slovenskej poézii

a vracia do svojej čítanky, aj do našej kultúrnej pamäti, viac či menej známe, ale aj neznáme poetky: Ľudmilu Groeblovú, Šáru Bugarovú, Zoru Jesenskú, Henny Feibigovú, Noru Preusovú, Violu Štefanovičovú, Hanu Záhorskú, Elenu Kamenickú, Slávu Manicovú, Belu Dunajskú, Vieru Szathmáry-Vlčkovú, Vieru Markovičovú-Zátareckú.

Čítanka, ktorá sa milovníkom poézie dostáva do rúk, je dôkladne premyslená. Koncipovaná je tak, aby si už na začiatku predpripravila a získala diskurzívneho čitateľa. V úvodnej štúdií totiž autorka predstavuje nielen zámer – odkryť podiel žien na premenách slovenskej poézie, jej dejín v prvej polovici 20. storočia – , ale aj krátke profily autoriek s charakteristikou ich poetiky a tvorivých inšpirácií. Nevtieravo, no podnetne do nich vkladá svoj hodnotiaci postoj so skúseným rozhľadom literárnej vedkyne. Takto pripravený čitateľ môže s poučením vstúpiť do albumu dvanástich portrétov, kde medailóny o živote literárne činných žien aj s prierezom ich tvorby dopĺňajú úryvky z korešpondencie, spomienok a esejí, aby každá z poetiek oslovila čitateľa sebvlastným spôsobom (kľúč k výberu a usporiadaniu básní či vysvetľujúce komentáre sú zaradené do jednotlivých edičných poznámok na koniec

medailónov). Preto súhlasí možno so slovami autorky, že „kniha ponúka viaceré možnosti, ako ju čítať: cez básne ako také, cez príbehy poetiek a cez ich edičné osudy“ (s. 13).

Potopené duše – v názve inšpirované výrokom Ľ. Podjavorinskej – ožívajú v jedinečných básnických výpovediach. Otvára ich medailón Ľ. Groeblovej, zapísanej do povedomia čitateľov prózou *On*. Nielen ako prozaička, ale aj ako poetka využívala modernistické postupy introspekcie, paseizmu, ale aj, ako podotýka A. Bokníková, cyklickú kompozíciu. V jej tematickom zábere je osobitou ženská línia rodokmeňa, ponúkajúca rodovo motivované inšpirácie.

Druhá v poradí, Šára Bugarová, uplatnila vo svojej poézii prvky impresionizmu, secesie a religiozity, ktorými svojho času dokázala upútať aj R. Dilonga. Podľa A. Bokníkovej vo svojej tvorbe – s prevahou básní v próze – spojila polarizované napätie, keď na jednej strane rozvinula meditatívne prežívanie harmónie s vierou v Boha a túžbu po zániku až k dekadentným polohám. Neskôr v jej poézii (písanej už pod menom Alexyová) akosi prirodzene prevládli elegické tóny.

Tretou v reťazci poetiek je literárne známa prekladateľka Zora Jesenská. Ako ju vidí autorka čítanky A. Bokníková? Do básní podľa nej vkladala rozvážnosť aj rozorvanosť aj s precizovaním tvarovej harmónie. Vyzdvihuje alegóriu krajiny, ktorú prirovnáva k maľbe Martina Benku a poukazuje na hudobné inšpirácie impresionistu C. Debussyho, ktoré sa pretavili do eufonickej stavby veršov. No najviac si cení lyrické básne čistého rozjímania, ktoré doteraz čakali na svoju príležitosť v archívnych rukopisoch. Sprostredkovať ich hodnoty súčasnému čitateľovi, uznajme, je úctyhodné. Veríme, že v zážitku nadšného príjemcu sa bude vynaložené úsilie autorok len znásobovať.

Ďalšou osobnosťou poézie, s ktorou sa môže čitateľ v čítanke zoznámiť, je Henny Feibigová. Jej abstraktná lyrika, rozvinutá synestézia, prírodné obrazy (s pôsobivou emblematickou kvetov) aj spirituálne rezonancie a hudobné sugescie svedčia o osobitom ženskom talente, ktorý A. Bokníková podčiarkla slovami: „Vytvorila modernú výpoveď o nepochopiteľnosti individuálnej duše, lebo dáva najavo, že náladu nemožno racionálne vysvetliť“ (s. 26).

Už z analýzy prvých troch autoriek je zrejmé, že A. Bokníková vystihla nosnú líniu ich básnickej výpovede, ktorou vyvracajú vžitú predsudku o klišéovitosti v tvorbe žien. Osobitý zreteľ venuje symbolike kvetov a upozorňuje na register významových odtienkov, ktorý sa v nich skrýva. Napokon, tento významotvorný estetický aspekt poznáme aj z tvorby M. Haľamovej, ktorá poetky, ako autorka čítanky podotkla, nie raz inšpirovala. Spája ich, z nášho pohľadu, vnímavosť ku krásam domova, istotám, ktoré ponúkajú stabilitu, teda hodnoty pretvárané prevažne dômyselnosťou žien.

Podobne aj poetku Noru Preusovú (neskôr známu pod menom Grajciarová) predstavuje ako originálnu umelkyňu „ozvien a kultivovaného eklektizmu“ (s. 28). V jej tvorbe opätovne upozorňuje na emblematickú symboliku, ktorá sa snúbi s rôznorodosťou inšpirácií a rozvinutou obraznosťou či s poetickým stvárnením lúbošných drám.

Mestskú tému, reflexiu voľného času aj teóriu divadla vniesla do slovenskej poézie Viola Štepanovičová, publikujúca výhradne v Smrekovom časopise *Elán*. A. Bokníkovú upútala spracovaním sklamaní, negatívnych zážitkov, ktoré pretavila cez filter humoru a irónie.

Iný pól ponúkla čitateľkám Hana Záhorská – idealizáciu s tragickým podtónom. Jej básnická výpoveď sa vyznačuje špecifickou motivickou výstavbou a symbolikou, v ktorej dominuje belosť, v interpretácii A. Bokníkovej poňatá ako únik pred skrivodlivosťou sveta do sféry transcendentna.

Nuž, mohli by sme pokračovať ďalej a predstaviť aj druhú šesticu autoriek, napr. Eleny Kamenickú ako podmanivo „temnú múzu“, Slávu Manicovú ako uznávanú poetku, avšak z politických dôvodov neželanú, či Belu Dunajskú, odvážnu v narúšaní mýtov o ženskej kráse... – ale viac až kniha *Potopené duše*. Niečo z bádateľského nadšenia ponecháme aj na pleciah samotných čitateľiek/čitateľov. Lebo na vzbudenie zvedavosti a čitateľského nadšenia postačia aj poetky, o ktorých sme sa v našej recenzii zmienili. Stačia aj na to, aby sme predstavili a vyzdvihli zámer autorky A. Bokníkovej. Veď skĺbiť vedecký záujem s čitateľským nie je vôbec jednoduché. Otvárať bránu do tajomstiev archívu a zároveň prenikať do priazne príjemcov je dô-

kazom životaschopnosti súčasnej literárnej vedy, jej diskurzívnych ambícií, ktoré Andrea Bokníková vo svojej antológii priam ukážkovo naplnila. A dodajme, že nezabudla pritom spomenúť ani tých, ktorí jej v úsilí boli nápomocní.

Čo uviesť na záver? Možno vlastné postrehy z prečítaného: prevažne impresionisticko-secesné smerovanie ženských autoriek, späté s výtvarno-hudobnými inšpiráciami, aj s nevtieravými spirituálnymi záchvevmi, akoby spontánne napĺňali wagnerovskú myšlienku o syntéze umení. Ženy-poetky z prvej polovice 20. storočia svojimi básňami „otvárali okná do sveta“, dovidiac ďalej, než len po súkvetia muškátov. Okná domova im poskytovali výhľad za obzor a podnecovali rozlet (emancipovaného) ducha. Prehľbujúc poetickú (seba)výpoveď, siahali po príťažlivých inšpiráciách literárnej moderny.

Nakoniec poďakujeme Knižnej edícii Aspekt, že svojím priaznivo nakloneným čitateľkám, nevynímajúc ani čitateľov, ponúkla hodnotný (pred)vianočný darček.

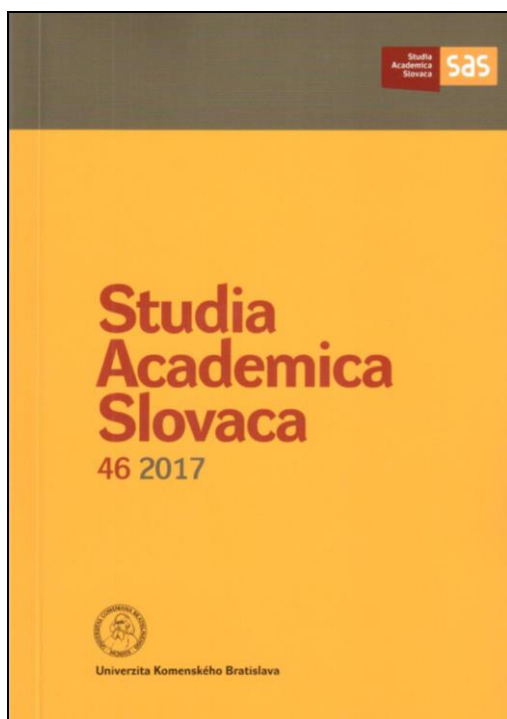
PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

*(Katedra slovakistiky, slovanských filológií
a komunikácie
Filozofická fakulta
Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach)*

46. ZVÄZOK ZBORNÍKA STUDIA ACADEMICA SLOVACA

Studia Academica Slovaca 46. Editori Jana Pekarovičová a Miloslav Vojtech. Bratislava : Univerzita Komenského, 2017.

Zborník *Studia Academica Slovaca 46*, ktorý obsahuje príspevky 53. ročníka letnej školy slovenského jazyka a kultúry, pozostáva z príspevkov popredných vysokoškolských pedagógov a vedeckých pracovníkov, ktorí pôsobia na slovenských univerzitách (najpočetnejšie zastúpenie mala Univerzita Komenského a jej Filozofická fakulta) a vo vedeckých ústavoch Slovenskej akadémie vied, najmä v Ústave slovenskej literatúry a v Historickom ústave. Štúdie 46. zväzku zborníka sú zamerané predovšetkým na problematiku tzv. vlastivedných disciplín. Sú tu zastúpené príspevky z oblasti histórie, literárnej vedy, lingvistiky, cirkevných a náboženských dejín, dejín myslenia, histórie filmového umenia a hudobnej vedy, ktoré sú rozdelené do troch častí.

Prvá časť zborníka – *Tvary a tváre slovenského jazyka a kultúry v premenách (historické, geopolitické, etnokultúrne a interkultúrne súvislosti zo súčasnej perspektívy)* – je najrozsiahlejšou časťou, ktorá svoju pozornosť venuje najmä dynamike jazyka a jeho premenám, pohľadu súčasnej prózy na kľúčové momenty slovenských dejín 20. storočia, problematike vyrovnávania sa slovenskej literatúry a kultúry s inonárodnými podnetmi, dynamike slovenskej hudobnej tvorby 20. storočia a taktiež prekonávaniu rodových stereotypov v slovenskej kinematografii posledných desaťročí. Nachádza sa tu aj štúdia Karola Csibu *Slovenské dejiny 20. storočia v príbehoch troch aktuálnych próz*, v ktorej autor používa zaujímavý prístup k literárnym textom. Analyzuje prieniky medzi históriou a fikciou prostredníctvom literárne determinovaného čítania historických próz, čo mu prináša nové možnosti porovnávania fiktívneho a historického času. Zameriava sa na prózy *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* (Pavol Rankov, 2008), *Dom hluchého* (Peter Krištúfek, 2012) a *Nedel'né šachy s Tisom* (Silvester Lavrík, 2016). Fiktívny literárny čas a osudy hlavných hrdinov sa v nich prelínajú s najdôležitejšími historickými udalosťami, ktoré vplývali na našu krajinu v priebehu 20. storočia, napr. Viedenská arbitráž, Mníchovská dohoda, 2. svetová vojna, Slovenský štát, Slovenské národné povstanie, rok 1968 a pod. Štúdia *Jazykový obraz bohatstva a chudoby vo svetle slovenskej frazeológie* od Márie Dobríkovej opúšťa tradičný stredobod frazeologického fondu slo-

venského jazyka, ktorý sa v súvislosti s človekom venuje jeho fyzickému vzhľadu, rozumovým schopnostiam, duševným a povahovým vlastnostiam či postaveniu v spoločnosti. Autorka si vo frazeologizmoch všíma opozíciu chudoba-bohatstvo a hľadá pôvod týchto frazeologických jednotiek (Biblia, latinčina, slovanské a neslovanské jazyky a pod.) aj ich stav v súčasnom jazyku. Štúdia Juraja Dolníka *Spisovný jazyk v sociálnom živote Slovákov* čitateľom predstavuje v súvislosti s jazykom a jeho súčasnou situáciou v každodennom živote jeho používateľov zaujímavé pojmy ako expanzia a radikalizácia jazykovej demokracie v intenciách jeho používania a zaobchádzania s ním, jazykový populizmus a pod. Štúdia Evy Filovej *Hľadanie vzoru rodu ženského prostredníctvom slovenských dokumentárnych filmov* sa venuje prekonávaniu rodových stereotypov v slovenskej kinematografii posledných desaťročí. Autorka čitateľom predstavuje proces, v priebehu ktorého sa slovenskej kinematografii podarilo prekonať stereotypné podoby ženských filmových postáv a predsudky o nich (vytváraných mužmi a zodpovedajúcimi aj ich predstavám o úlohách ženy) a zobrazovať ženské postavy aj v iných podobách, ktoré konečne viac rešpektovali jedinečnosť a variabilitu ženského charakteru prostredníctvom filmov, ako napríklad *Šiesta veľa* (Štefan Uher, 1986), *O dve slabiky pozadu* (Katarína Šulajová, 2004), *Nebo, peklo... zem* (Laura Siváková, 2009), *Dom* (Zuzana Liová, 2011), *Špina* (Tereza Nvotová, 2017) či vydarenému dokumentárnemu cyklu *Prvá* (Zuzana Liová a Alexandra Gojdičová, 2014 – 2016). Štúdia *Slovenská kompozičná tvorba 20. storočia i v zrkadle revolučných premien* od Ľubomíra Chalupku zaznamenáva stabilizujúce (niekedy až regresívne) fázy vývoja v slovenskej kompozičnej hudbe 20. storočia i jej dynamizujúce fázy, ktoré ju posúvali prudko vpred. Autor zachytáva vplyvy týchto udalostí: vznik Československej republiky v roku 1918 a napr. vznik Hudobnej školy v roku 1919 či vznik seminára pre hudobnú vedu, ktorý vznikol na pôde novovzniknutej Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (1921) ako jeden z piatich zakladajúcich vedných odborov, ale aj silný vplyv českého prostredia, rozpad Československej republiky, vznik Slovenského štátu a posilňovanie „slovenskosti“ kompozičnej hudobnej tvorby, koniec 2. svetovej vojny, vplyv socialistickej ideológie na kompozíciu slovenskej hudby, obdobia 60. rokov i obdobie tzv. normalizácie a napokon i november 1989. Oľga Orgoňová a Alena Bohunická prispeli do zborníka štúdiou *Dialóg ako výzva pre slovenskú štylistiku*, v ktorej upozornili na potrebu vnímať dialóg ako legitímny predmet skúmania štylistiky. Ukazujú možnosti skúmania hovorenej komunikácie, a to nie v zmysle javiskového prednesu umeleckých textov, ale dialógov pochádzajúcich z rozmanitých prejavov ľudí, počnúc

anonymnými, neverejnými a interpersonálnymi interakciami v každodennom živote a končiac verejnými masmediálnymi podobami rozhovorov moderátorov s umelcami či politikmi v diskusných televíznych reláciách. Štúdia *Ako starne slovenčina. Je dôvod na paniku?* od Marianny Sedlákovej a Ivety Bónovej sa zameriava na „stav“ slovenčiny v jazykovej komunikácii mladej generácie, ktorá je výrazne ovplyvňovaná audiovizuálnymi programami. Autorky konfrontovali predstaviteľov mladej generácie v úlohách čitateľov i divákov. Všimli si charakter textov, s ktorými sa mladí ľudia stretávajú v škole v tzv. povinnom čítaní, zaujímali sa o nové knihy, ktoré čítajú, časopisy, ktoré obľubujú, programy, ktoré sledujú. Následne venovali pozornosť tomu, aká je jazyková výstavba týchto textov a aké prvky z iných jazykov a v akom množstve mladí ľudia preberajú do svojej každodennej komunikácie. Juraj Vaňko v štúdiu *Koľko pádových koncoviek je v slovenčine?* predstavil skutočnosti, ktoré v oblasti pádových koncoviek slovenčiny ako flektívneho jazyka predstavujú výrazné problémy pre ľudí, ktorí sa učia slovenčinu ako cudzí jazyk a ich rodný jazyk je iný ako flektívny. Autor zmapoval predstavy týchto študentov o tom, že ak má slovenčina šesť pádov, musí mať šesť rôznych pádových koncoviek. To všetko by sa v ich predstavách malo násobiť dvoma – veď slovenčina má jednotné i množné číslo – a pádové koncovky jednotného čísla sa majú líšiť od koncoviek množného čísla. Vo vedomí týchto študentov sa kategória pádových koncoviek rozširuje ešte o trojčlennú kategóriu rodu, čiže počet pádových koncoviek by sa mal ešte vynásobiť tromi, čím by sme sa dostali k číslu 36, t. j. k 36 tvarom substantív. To v ich kalkuláciách ešte nie je konečné číslo, keďže každý rod má 4 deklináčne vzory... Tento typ kalkulácie spolu s homonymiou a synonymiou pádových koncoviek slovenčiny považuje Juraj Vaňko za pomerne veľkú prekážku pre zahraničných študentov slovenčiny a vo svojej štúdiu ponúka viaceré pohľady na to, ako by sa tieto počítačové „kalkulácie“ o jazyku dali lepšie vysvetliť a sprehľadniť v štúdiu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Martin Vašš sa vo svojej zaujímavej štúdiu *Kultúrny vplyv Paríža na slovenských umelcov v medzivojnovom období* zameril na maliarov Janka Alexyho, Štefana Bednára, básnika a literárneho kritika Štefana Krčméryho, spisovateľov Dominika Tatarku a Ivana Horvátha, ktorí mali vo svojom živote šťastie stráviť určitý čas v medzivojnovom Paríži, ktorý v tomto období zažíval posledné roky svojej dominancie ako duchovná metropola sveta. Načrtnol vplyv Paríža na osobnosť spomínaných slovenských umelcov i na umelecké podnety, ktoré v Paríži získali.

Druhá časť zborníka – *500. výročie reformácie a Slovensko* – venuje pozornosť jedinečnej udalosti,

ktorá ovplyvnila duchovný i kultúrny vývin Európy i Slovenska a ktorej významné jubileum sme si pripomenuli práve v roku 2017. Nachádzame tu pohľad na reformáciu prostredníctvom histórie, teológie, dejín filozofického myslenia, dejín jazyka či literárnej histórie. Jozef Baďurík a Eva Benková sa v štúdiu *„Confessio Christinae“ – vyznania viery v kontexte šírenia myšlienok reformácie na Slovensku v 16. storočí* zaoberajú analýzou politických, sociálnych, kultúrnych i náboženských faktorov, ktoré ovplyvňovali prenikanie reformačných myšlienok z nemeckých krajín do Uhorska. Takisto popisujú prehľad vydaní *Confessio Christiane* na Slovensku (*Confessio Pentapolitana* 1549, *Confessio Heptapolitana* 1559 a *Confessio Scopusiana* 1569). Prostredníctvom tohto popisu čitateľom predstavujú proces prenikania a ustáľovania reformačných myšlienok na území dnešného Slovenska. Ľubomír Batka sa vo svojej práci s názvom *Počiatky reformácie na území dnešného Slovenska* venuje rôznorodým témam – predstavuje čitateľom „územné rozširovanie“ reformácie v našom regióne, sleduje dôsledky bitky pri Moháči na šírenie reformačných myšlienok, analyzuje spätosť reformácie a literárnej tvorby na našom území a nevynecháva ani prehľad faktorov, ktoré viedli k prvým konfesijným rozporom na území dnešného Slovenska. Ondrej Mészáros v štúdiu *Filozofia na prešporském evanjelickom lýceu* v krátkosti predstavuje počiatky reformácie v Uhorsku, no svoju najväčšiu pozornosť venuje vzniku lýcea v Prešporku, vyučovaniu filozofie a rôznym peripetiám, ktoré lýceum muselo zvládnuť. Timotea Vráblová v práci *Životný priestor z pohľadu slovenského protestanta v 17. storočí reflektovaný v dobových literárnych prameňoch* analyzuje „protestantský životný priestor“ prostredníctvom diela *Sors Pilarikiana* od Štefana Pilárika. Pavol Žigo a Zuzana Hargašová sa v štúdiu *Reformácia ako vplyv mentálnej a duchovnej zmeny na slovenské jazykové prostredie* venovali okrem počiatkov reformácie aj problematike vzťahu konfesie a jazyka, predstavujú niektoré najstaršie reformačné tlačie či diela protestantských autorov a vplyv biblickej češtiny na jazyk na území dnešného Slovenska. Neobišli ani vývoj jazyka v štúrovskom období či v súčasnosti a premýšľali aj o jazykovom odkaze reformácie.

Tretia časť zborníka – *Výročia významných historických udalostí a jubileá osobností slovenskej literatúry, kultúry a európskych dejín* – obsahuje štúdiu Ladislava Čúzyho *Ženské postavy ako súčasť národnej tendenčnosti próz Jozefa Miloslava Hurbana*, v ktorej autor na niekoľkých Hurbanových prozaických dielach (*Cesta Slováka...*, *Svadba kráľa veľkomoravského*, *Svätoplukovci*, *Přítomnost a obrazy zo života tatranského*, *Olejkár*, *Od Silvestra do Troch kráľov*) vysvetľuje charakter Hurbanových ženských postáv,

ktorý zapadal do jeho filozofického i národného presvedčenia. Dana Hučková v práci *Pamiatke Jozefa Miloslava Hurbana* sa venuje problematike vzniku a aktualizácie obrazu Hurbana ako národného hrdinu, kontextualizácii tohto obrazu s dobovou ideológiou či intímneho rozmeru obrazu o Hurbanovi. Ingrid Kušnieráková je autorkou štúdie *Reformy Márie Terézie – prvý pokus o modernizáciu Uhorska*, v ktorej predstavuje najvýznamnejšie reformy Márie Terézie v oblasti štátnej správy, sociálnej starostlivosti, vzdelávania či zdravotnej starostlivosti a ich prínos pre Uhorsko. Štúdia *Timravine literárne rebélie* od Marcely Mikulovej nám predstavuje nielen spisovateľkin život, ale aj pretváranie jej životných udalostí či zážitkov jej rodiny a rôzne novátorské úsilia do diel, ako napríklad *Všetko za národ, Bez hrdosti, Tá zem vábna...*, *Ťapákovci* a i. Jana Pácalová v štúdii *Kreacionizmus ako služba národu (Jozef Miloslav Hurban)* analyzuje Hurbanov pohľad na štúrovskú generáciu či Hurbanov obraz Štúra ako autorizovaný nástroj historickej pamäte. Juraj Šedivý sa v štúdii *Stredoveká Univerzita Istropolitana – prvá vysoká škola na Slovensku* venuje príčinám a procesu jej založenia a taktiež jej organizačnej a výučbovej zložke. Ján Zambor sa pri príležitosti 90. výročia narodenia básnika Miroslava Válka podujal na interpretáciu Váلكovej básne *Óda na lásku* vo svojej štúdii *Váلكova Óda na lásku ako báseň znepokojenia*. Posledný príspevok zborníka má názov *Tvary a tváre slovenskej lingvistiky v zrkadle SAS-u*. Jeho autorkou je Jana Pekarovičová a pri príležitosti životného jubilea viacerých spolupracovníkov Studia Academica Slovaca predstavuje ich príspevky, ktoré odznali v rámci letnej školy a boli publikované v zborníkoch SAS (Jozef Mlacek, Juraj Dolník, Eugénia Bajzík, Ján Kačala, Ivor Ripka a Rudolf Krajčovič).

Aj 46. ročník zborníka *Studia Academica Slovaca* podčiarkuje akademický a vedecký rozmer letnej školy slovenského jazyka a kultúry a úspešne tak nadväzuje na zborníky z predchádzajúcich ročníkov.

Mgr. Juraj Holiš

*(Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
v Bratislave)*

NETRADIČNÁ ČÍTANKA

Timrava vo výbere Dany Podrackej. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2017.

Rok 2017 sa niesol v znamení 150. výročia narodenia dnes už „klasičky“ slovenskej prózy Boženy Slančíkovej Timravy (1867 – 1951). Pri tejto príleži-

tosti zostavila esejistka a poetka Dana Podracká netradičnú publikáciu venovanú práve Timrave. Netradičnú v tom zmysle, pretože nejde o klasický výber niekoľkých viac či menej známych Timravíných próz, zviazaných v neatraktívnom akademickom formáte. Naopak, ide o veľmi tenkú, sviežu a relatívne ľahko čitateľnú publikáciu zloženú z množstva vybraných úryvkov Timravíných diel a osobnej korešpondencie, na základe ktorých sa zostavovateľka pokúsila vytvoriť plastický obraz autorky, o ktorej sa Alexander Matuška vyjadril, že jej „spoločnicou bola po celý tvorivý život samota – tá vonkajšia i tá vnútorná“.

Timrava je ako spisovateľka každému známa ešte zo žiackych či skôr študentských čias, ale vďaka tejto publikácii sa jej čitateľovi teraz ponúka možnosť vnímať ju z úplne iného uhla, z pohľadu zostavovateľky, ktorá sa rozhodla upriamiť pozornosť na najcharakteristickejšiu črtu autorky, na jej odlišnosť.

Sama Podracká v úvode svojho výberu vysvetľuje, že dôvodom k jej zostaveniu bola snaha o zachytenie „inakosti tvorivého človeka“, inakosti v myslení, inakosti Timravy ako prvej modernej slovenskej ženskej spisovateľky, ktorej prózy sa vo väčšej či menšej miere neprestávajú čítať a interpretovať dodnes. Priznáva tiež, že sa snažila nájsť hlavne „niečo ako zlatý stredný rez Timravinho myšlienkového sveta, ktorý by otváral priezor do jej vnútorného sveta“. Pre čo najautentickejšiu podobu využila nielen úryvky z jej osobnej korešpondencie, ale aj viacero výrokov jej najautobiografickejšej literárnej postavy Viery Javor-

čikovej z novely *Všetko za národ*, ale aj niekoľko ikonických obrazov z *Ťapákovcov* a novely *Skon Paľa Ročku*. Knihu však nie je nutné čítať len ako súbor starostlivo vybraných a usporiadaných úryvkov, ale aj ako vlastnú osobnú interpretáciu zostavovateľky, ktorá vďaka špecifickému výberu vytvorila výrazný a zároveň ucelený pohľad na osobnosť samotnej spisovateľky.

Timrava sa vďaka Podrackej publikácii ukazuje „vo svojom zdvojenom bytí ako unikát“, pretože to, čo bolo v tej dobe a hlavne v prostredí vtedajšej dediny vnímané len ako bláznivé výstrelky starej dievky, chápala slovenská literatúra ako nóvum. Vo svojich dielach Timrava podáva dokonalý popis ľudí, ich mentality, vlastností i zmýšľania, kritizuje súdobé politické a národnostné problémy a nijako sa nebojí kritizovať aj hlavné myšlienkové prúdy či praktiky bežného dedinského života. Hoci sa v jej dielach často vyskytuje ako hlavný motív láska, Timrava sa k nej nikdy nestavia sentimentálne, ale usiluje sa poukázať skôr na vypočítavosť, vďaka čomu sa odlišuje od predošlej slovenskej prózy. Podracká prostredníctvom nezvyčajnej kompozície upriamuje pozornosť na viaceré charakteristické črty Timravinej osobnosti, okrem iného aj na jej, už spomínanú, rozdvojenosť a napätie, ktoré prevládali medzi dvoma časťami jej osobnosti a s ktorými bojovala po celý život. Jednak to bol boj medzi ženou žijúcou fádny a ubíjajúco monotónnym životom na dedine a spisovateľkou, unikajúcou do sveta literatúry: „Božena už strašne, strašne zunovala Timravu. Celkom mi je zošklivená. Nepáči sa mi to dievča. Lebo je tu so mnou naveky.“ A zápas o vymanenie sa zo skľučujúcej reality poznačenej existenčnými problémami, osamelosťou a úsilím dostať sa z nej, prekonať ju a oslobodiť sa.

Dokonca aj vo vzťahu k takým základným premiám svojej doby ako bol národ či láska, bola Timrava doslova dvojdomá. Na jednej strane má svojich súkmeňovcov rada a trápí sa, keď musia položiť svoje životy v nezmyselnej vojne: „... a za čo, za koho? Bojí sa o jeho budúcnosť, o budúcnosť slovenskej reči,“ vzápätí však tvrdo ukazuje na jeho nedostatky a prílišnú glorifikáciu: „Lud stavajú už takmer na oltár a je skoro modlou! Či i opitých treba zbožňovať, len nech je to ľud?“ Ani s láskou si nie je celkom na istom. Túži po láske pekelnej, ničiacej a zbavujúcej rozumu, ale zrejme pod vplyvom sklamaní či vlastnej hrdosti na ňu nakoniec rezignuje. Uvedomuje si totiž, že láska a písanie nemôžu existovať súčasne.

Timravina existencia je aj plná duchovnej driny. Uvedomuje si, že je iná ako všetci v jej okolí a túto inakosť pociťuje ako akýsi svoj charakteristický znak: „Cítim, že som čosi divné, cudzie, že sa bojím seba. Aj všetko okolo mňa je divné, nepochopiteľné.“ Timrava protirečí nielen svojmu okoliu, ale aj sebe, snaží sa ísť

proti zažitým stereotypom a ustálenému poriadku v živote aj v literatúre. Chce písať inak, svojsky, „inak ako druhí dovtedy písali“: „Ako niektorí naši spisovatelia: to opisovanie prírody, tie zákruty a výkruty dlhočizné, pri iných to sentimentálčenie – mojou túžbou bolo, čo najkratšie vyjadriť, zavše i zo zlosti, to, čo je na ľuďoch. Ich zovňajšok ma nezaujímal. Len keď sa zvláštne pozriem, vidím na ľuďoch šaty. Ja vidím tváre! Tie som si dobre všimla.“ Timrava síce odmieta vplyvy iných spisovateľov na svoju tvorbu, avšak toto gesto by sa dalo vnímať aj ako autoštylizácia samotnej autorky. I keď sa na prvý pohľad môže zdať, že v časti výberu spisovateľka vďaka použitému úryvkom pôsobí ako citlivá, zasnená a zraniteľná žena, kráčajúca v šľapajach romantizujúcej literatúry, vzápätí sa mení na ostrú a miestami až jedovatú ironičku, známu najmä z novely *Skúsenosť*. Jej postavy sú tak jej vlastnými autoštylizáciami, ona je ich predobrazom. Predobrazom žien hľadajúcich a túžiacich, sklamaných a zlomených, žien búriacich sa proti konvenciám, moderných žien.

Dana Podracká veľmi presne vystihla nielen atmosféru Timravinych próz, ale aj charakter postáv či osobnosť samotnej spisovateľky. Vďaka tomuto výberu, ktorý má povahu umeleckej koláže, môže skúsený (avšak len skúsený) čitateľ vidieť v Timravinej tvorbe úplne iné polohy a podoby spisovateľky. Len naozaj sčítaný príjemca totiž dokáže identifikovať v jednotlivých úryvkoch konkrétne diela a odlíšiť ich od súkromnej korešpondencie autorky. Je teda otázne, či má tento výber miesto aj u „neskúseného“ čitateľa nepoznajúceho všetky autorkine prózy, respektíve poznajúceho len tú jednu „povinnú“. Aj keď vybrané úryvky sú usporiadané s jasným zámerom vykresliť osobu spisovateľky čo možno najautentickejšie pomocou jej vlastných postáv a korešpondencie, miestami sa každý môže v takomto kontexte ľahko stratiť. Prechody medzi jednotlivými úryvkami sú síce plynulé a zdanlivo na seba naväzujú, ale to všetko často na úkor samotnej prehľadnosti textu. Chýba tiež presné zaradenie jednotlivých pasáží ku konkrétnemu dielu či zdroju. Zároveň sa radenie textov vymyká aj akejkoľvek chronologizácii či jednote v zmysle žánru. Samozrejme, takéto radenie bolo zostavovateľkiným zámerom. Vďaka nemu Podracká vytvára súvislú výpoveď, v ktorej sa čitateľovi neprihovára len Timrava sama, ale svoj hlas dostávajú aj jej postavy. Napriek tomu táto netradičná čítanka v súčasnom literárnom svete určite pôsobí zaujímavo a je schopná osloviť.

Mgr. Katarína Cupanová
(Ústav slovenskej literatúry SAV
v Bratislave)

SLEČNA WILLSONOVÁ

Ema Lujza Válkyová

Základná škola s materskou školou kráľa Svätopluka v Šintave

Vyučujúca: Mgr. Silvia Kriváčková

„Slečna Willsonová, toto je už po piatykrát čo ste prišli do riaditeľne od začiatku školského roka,“ povzdychla si profesorka McGonagallová. „Zle sa mi to hovorí, ale ešte raz niečo vyvediete, hrozí vám vylúčenie zo školy. Pokiaľ viem, vaši rodičia vás chceli prihlásiť na Beauxbaton do Francúzska a podľa mojich informácií to nie je vhodná škola pre vás, keďže ste veľmi dobrá kamarátka s chlapcami vašej fakulty,“ nad myšlienkou o škole vo Francúzsku mi prejdú po chrbáte zimomriavky. Je to tam otrasné. Nikdy v živote som nevidela toľko dievčat pokope.

„Ale pani profesorka. Nemôžem za to, že Potter a Lupin vstúpili do slizolinskej klubovne s pomocou neviditeľného pláštá“, začala som sa obhajovať.

„To ma nezaujíma, do klubovne ste vtom momente vchádzali vy, slečna. Prosím vás, opustite riaditeľnu!“ McGonagallová rukou ukázala na dvere smerujúce von z riaditeľne.

„Tak fajn,“ precedila som pomedzi zuby a bez slova som sa vybrala von z riaditeľne. Na chodbe stál Potter aj s Lupinom. Na oboch som sa pozrela vražedným pohľadom a keď si ma zrejme všimli – obaja pribehli ku mne.

„Tak čo Willsonová?“ s úškrnom sa vedľa mňa zastavil Potter.

„Ešte raz niečo vyvediem, tak ma vylúčia zo školy,“ povedala som najtichšie ako sa len dalo. Pohľad som obrátila na idiota s úškrnom, ktorý mu hneď z tváre odišiel.

„Čože? Willsonová! To nám nemôžeš urobiť! Čo tu budeme bez teba robiť?“ Lupin začal kričať na celú chodbu. Obrátila som sa k nemu a zakryla som mu ústa, aby už konečne mlčal.

„Buď ticho, Lupin!“ napomenula so ho. „Nájdete si iné dievča, ktoré bude ochotné robiť s vami blbosti a skončí tak ako ja. Pôjde na Beauxbaton a staneme sa najlepšimi kamarátmi. Ach, príjemné. V škole pre slušné dievčatá sa stretnú dve Záškodníčky,“ uškrnula som sa.

„V žiadnom prípade! Slizolinčanku Betty Willsonovú Záškodníci nikdy nevymenia!“ zakričal Potter a objal ma. „Dobre, možno sa pridá Lilly, ale musí sa zbaviť Snapea,“ povedal k Lupinovi, ktorý sa zasmial.

„James, si strašne vtipný,“ povedal Lupin vážne. „Predsa sme si ako Záškodničku vybrali Betty a tá to s radosťou prijala. Nikdy ju nevymeníme,“ tentokrát ma objal Lupin a ja som sa na Pottera uškrnula.

„Vidíš, Potter, toto je pravý kamarát,“ zasmiala som sa.

„Hej a ja som ľavý,“ povedal urazene Potter. Lupin sa začal tiež smiať. „Pôjdeme k Trom Metlám? Celkom som vysmädol,“ spýtal sa Lupin.

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

„Môžeme,“ prikývol Potter a vybral sa smerom von.
„Nemám na výber, však?“ uškrnula som sa na Lupina.
„Jasné, že nemáš!“ zakričal Potter, všetci sme vybuchli do smiechu a vybrali sme sa k Trom Metlám.

Komentár vyučujúcej

Žiačka ôsmeho ročníka základnej školy Ema Lujza Válkyová rada píše poviedky. Veľmi rada číta knihy, čítanie sa stalo jej koníčkom. Písanie ju robí šťastnou, stalo sa pevnou súčasťou jej života. Najradšej píše fantasy poviedky v pokojnom prostredí s príjemnou hudbou. Písanie je pre Emu relaxom a uvoľnením

Laura Petříková

Základná škola s materskou školou kráľa Svätopluka v Šintave

Vyučujúca: Mgr. Silvia Kriváčková

JAR

Keď stromy krásne rozkvitajú
Prichádza jari čas.
Tak niečo zvláštne, teplé zároveň
Prebúdza sa aj v nás.

Ich vôňa rozlieva sa po kraji,
až vyráža nám dych.
Do srdca tíško sa nám vkráda,
ten krásny lásky cit.

NOVÝ ROK

Všetko dobré v novom roku,
moji milí želim Vám!
Zdraviu, šťastiu, spokojnosti,
veľké dvere otváram.

Nech nás všetkých láska stretne,
nech rozkvitnú záhrady,
veď to všetko žiadny peniaz
na svete nenahradí.

JESEŇ

A je tu jeseň farebná
Vietor už chladný fúka
Opiera svoj dych ostrý
Kde komu do klobúka

Lístie farebné šuchoce
A tíško na zem padá
Aj keď je chladno na jeseň
Predsa ju mám rada

Tak ešte potešme sa z farieb
Prekrásnej jesene
Kým príde pani zima
A snehom svet zaveje

Komentár vyučujúcej

Žiačka deviateho ročníka základnej školy Laura Petříková je pri písaní inšpirovaná svojou starou mamou. Už ako malej jej rozprávala básne a príbehy. Postupom času sa Laura pokúšala vytvoriť vlastné básne. Najradšej tvorí pri šálke čierneho čaju. Premýšľa, a ako hovorí sama Laura: „ V hlave mi lietajú rôzne slová.“ Z Lauriných pocitov potom vzniká báseň. Rada píše o ročných obdobiach, ktoré sa jej javia ako magické. Počas písania sa cíti slobodne, uvoľnene a s perom v ruke dokáže vyjadriť všetko, čo sa jej „túla“ nielen v hlave, ale aj v srdci.

**DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ NA FF UPJŠ
(ČITATEĽSKÁ GRAMOTNOŠŤ V PROPAGÁCII FAKULTY)**

Bc. Alžbeta Hišemová

*Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vyučujúca: PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.*

Milí žiaci!

Pred vami je krátky pracovný list o štúdiu na UPJŠ-ke, ktorý je zameraný na čitateľskú e-gramotnosť, a tým aj na lepšiu orientáciu na jej web stránke. Vaším „cieľom“ bude prejsť cez všetky tieto úlohy a dozvedieť sa niečo viac o veľkom univerzitnom svete. A teraz „hejsa“ do objavovania. 😊

1. Ešte predtým, ako si otvoríš internetovú stránku UPJŠ, zhrň v niekoľkých bodoch či v odrážkach, čo o nej už vieš. (*Pomôcka: mesto, kde sídli; čo znamená jej skratka...*). Ak o nej zatiaľ nič nevieš, nesmúť, o chvíľu sa dozvieš viac:

.....

.....

.....

.....

.....

2. Teraz prišiel čas otvoriť si internetovú stránku www.upjs.sk. Na tejto stránke zisti a vypíš, na akých fakultách umožňuje UPJŠ štúdium:

Lekárska fakulta

.....

.....

.....

.....

.....

(Ak ťa nejaká fakulta zaujala, neváhaj – klikni a dozvieš sa viac.)

Z PRÁČ ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

3. Každá fakulta má svoje vlastné logo. Pomocou web stránky priradi správne fakulty k jednotlivým logám:

.....

(Tieto logá sú takmer na všetkých dokumentoch, plagátoch, budovách a správach týkajúcich sa fakúlt – pomôžu ti ľahšie sa orientovať.)

4. Určite si zvedavý, čo tieto logá znamenajú. (POZOR, SPOILER: je to zaujímavé) Tvojou úlohou je zistiť, čo symbolizuje logo Filozofickej fakulty v Košiciach (FF UPJŠ). Prečítaj si o ňom a v skratke ho sám vysvetli.

(Pomôcka: ak sa ti to nedarí nájsť na stránke univerzity, tu je odkaz: <https://www.upjs.sk/filozoficka-fakulta/fakulta/znak/>)

.....

.....

.....

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

5. V predchádzajúcich otázkach sme spomínali fakulty, preto tvojou úlohou je teraz zistiť a vybrať správnu možnosť, čo nasleduje v logickom reťazci: **univerzita – fakulta – ???** Možno to vieš aj bez toho, aby si to musel hľadať na web stránke 😊, tak správnu odpoveď zakrúžkuj:

- a) program b) katedra c) pracovisko d) dekanát

(Toto delenie ti pomôže ľahšie sa dostať k informáciám o odbore, o ktorý máš záujem, alebo zistiť, že existujú odbory, ktoré môžeš študovať a doteraz si o nich nevedel.)

6. Ale nemysli si, že vysoká škola (VŠ) je len o štúdiu, je aj o čulom študentskom živote, ktorý môžeš raz aj sám zažiť. Pozorne si prečítaj informácie, ktoré nájdeš podľa nasledujúcich odkazov. K ponúkaným možnostiam pripíš tie, ktoré sa v priestoroch FF už realizovali alebo by si ich navrhol ty sám:

<https://www.upjs.sk/verejnost-media/vztahy-s-verejnostou/minerva/minerva-historia/>

<https://www.upjs.sk/verejnost-media/vztahy-s-verejnostou/college-cafe/>

(Neváhaj sa prekliknúť aj na FB!)

- Posedenie pri káve
- Pub Quiz
- Galérie
- Hudobné vystúpenia
-
-
-

(Tieto informácie možno využiješ na oddych počas svojho budúceho štúdia. Už teraz sa na teba tešíme. 😊)

7. a) Na všetkých fakultách UPJŠ sa konajú rôzne besedy, workshopy, konferencie a podobné podujatia. Tvojou úlohou je vybrať si ľubovoľnú fakultu a na nej ľubovoľné podujatie, ktoré sa uskutočnilo alebo uskutoční, ak ťa zaujalo svojím názvom, a napíš o ňom krátku anotáciu (5 – 6 viet). (Pomôcka: anotácia – je krátka charakteristika.)

Názov:.....

.....

.....

.....

Z PRÁC ŽIAKOV A ŠTUDENTOV

b) Zúčastnil by si tohto podujatia? Svoju odpoveď zdôvodni:

ÁNO:.....

.....

.....

NIE:.....

.....

.....

8. Vedel si, že ak sa rozhodneš študovať napríklad na Prírodovedeckej fakulte UPJŠ, vstup do Botanickej záhrady v Košiciach máš zadarmo? (*Dobré, nie?*) V tejto záhrade sa konajú rôzne výstavy a podujatia. Tvojou úlohou je teraz zistiť, **keď sa konala výstava motýľov exotických trópov v roku 2017**, a na tej ďalšej budeš vítaný:

- a) 23. februára – 11. marca
- b) 27. apríla – 1. mája
- c) 18. mája – 30. júna
- d) 9. novembra – 25. novembra
- e) iný dátum

(*Vidiš koľko zaujímavého sa na našej VŠ deje?*)

Milí stredoškólači! Ak čítate tieto riadky, naozaj sa zaujímate o univerzitný svet, a to je prvý krok na ceste k úspechu. Len v tom pokračujte aj ďalej a choďte za svojím snom. Pripájame internetové linky na FB, ktoré budú pre vás užitočné aj zaujímavé:

<https://www.facebook.com/StudentskyRozhlasKosice/>

https://www.facebook.com/pg/collegecafekosice/events/?ref=page_internal

<https://www.facebook.com/PfUpjs/>

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100013214310464&fref=ts>

<https://www.facebook.com/upjslf/?fref=ts>

(*Ak sa chcete podeliť so svojimi dojmami, napíšte nám na FB.*)

Záver

A teraz zhrň, čo už vieš a čo by si sa ešte chcel dozvedieť o UPJŠ. Svoje informácie spracuj ako oznámenie o Dni otvorených dverí.

Komentár vyučujúcej

Pracovný list Bc. Alžbety Hišmovej (2. ročník učiteľstva akademických predmetov v kombinácii slovenský jazyk a literatúra a náuka o spoločnosti) vznikol v rámci predmetu *čitateľská gramotnosť vo vyučovaní literatúry* na základe zadania: pripraviť pred Dňom otvorených dverí na FF UPJŠ, ktorý sa každoročne koná vo februári, pre študentov stredných škôl pracovný list zameraný na rozvoj čitateľských zručností s podporou e-gramotnosti, a to tak, aby sa záujemcovia zoznámili so vzdelávacou inštitúciou, ktorú potom navštívia. Tento prvý príjem informácií, tu zasadený do rámca stratégie KWL, v nich má vzbudiť záujem, zvedavosť aj istú mieru zaangažovanosti. Výhodou takto zameraného pracovného listu je, že s fakultou sa môžu prostredníctvom webovej stránky zoznámiť aj tí študenti, ktorí do Košíc vycestovať nebudú môcť, no informácie o vysokoškolskom štúdiu prostredníctvom postupov čitateľskej e-gramotnosti získať môžu.

ZAÚJÍMAVÝ SEMINÁR O ŠTANDARDIZOVANÝCH GEOGRAFICKÝCH NÁZVOCH

Mgr. Renáta Ondrejková

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave

Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky (ÚGKK SR) zorganizoval v októbri 2017 v priestoroch svojho sídla v Bratislave na Chlumeckého ul. č. 2 jednodňový seminár na tému *O štandardizovaných geografických názvoch*. Cieľom seminára bolo informovať odbornú verejnosť o úpravách v oblasti štandardizácie geografických názvov OSN, o aktualizácii štandardizovaných geografických názvov, o dohľade nad používaním štandardizovaných geografických názvov a bola predvedená praktická ukážka on-line vyhľadávania geografických názvov na Mapovom portáli ÚGKK SR. Na podujatí sa zúčastnili pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, vysokých škôl (Stavebná fakulta STU, Prírodovedecká fakulta UK, Fakulta prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa), výskumných ústavov (Slovenský hydrometeorologický ústav, Štátny pedagogický ústav, Výskumný ústav vodného hospodárstva, Topografický ústav), zástupcovia ministerstiev a štátnych úradov (ministerstvo kultúry, ministerstvo vnútra, ministerstvo hospodárstva, Štatistický úrad SR, Národné lesnícke centrum) a zástupcovia viacerých vydavateľstiev, denníkov a iných pracovísk.

Seminár otvorila a účastníkov privítala *Katarína Leitmanová*, riaditeľka odboru geodézie a medzinárodných vzťahov ÚGKK SR. S úvodným referátom *Štandardizácia geografických názvov* vystúpila *Eva Miklušová* z ÚGKK SR, ktorá priblížila usmerňovanie štandardizácie na úrovni OSN. Oboznámila účastníkov s prácou *Skupiny expertov OSN pre geografické názvy (UNGEGN)*, ktorá podporuje prácu národných názvoslovných autorít, odborné vzdelávanie, používanie štandardizovaných názvov, automatizované spracovanie údajov, štandardizáciu názvov cezhraničných objektov a jednotnú terminológiu. *Skupina expertov OSN* má 24 lingvisticko-geografických regionálnych skupín a Slovensko je členom 13. regionálnej skupiny *Východná, stredná a juhovýchodná Európa*. V rokoch 2017 – 2022 vedúcou krajinou v tejto skupine je Slovinsko. Oboznámila prítomných aj s názvoslovnými autoritami v Slovenskej republike a ich kompetenciami: Národná rada SR – určuje názvy krajov a okresov, vláda SR – názvy obcí, Ministerstvo vnútra SR – názvy časti obcí, obec – názvy ulíc a verejných priestranstiev, ÚGKK SR – názvy geografických z územia SR, z územia mimo SR, názvy mimozemských objektov, spôsob prepisu geografických názvov z iného než latinkového systému písma do latinky. Prítomných okrem iného oboznámila aj s prácou Názvoslovnej komisie ÚGKK SR, ktorá bola zriadená v roku 1970 a je poradným orgánom predsedu ÚGKK SR. V ďalšej časti autorka priblížila názvoslovné publikácie, ktoré sú sprístupnené na webovej stránke úradu: *Názvy hradov a zámkov SR*, *Názvy katastrálnych území SR*, *Slovenské vžitie názvy štátov a závislých území*, *Slovenské vžitie názvy geografických objektov ležiacich mimo územia SR*, *Názvy trigonometrických bodov z územia*

SR, *Toponymický návod pre vydavateľov, Názvy chránených území Slovenskej republiky, Slovenské vžitie názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazov na oblohe, Staršie slovenské názvy obcí Slovenskej republiky, Zásady používania názvov geografických objektov v cudzojazyčnom texte publikácií vydaných v SR.*

E. Miklušová poukázala aj na informácie týkajúce sa zverejnenia vybraných zoznamov štandardizovaných názvov, ktoré sa nachádzajú na webovej stránke ÚGKK SR. Na záver svojho vystúpenia upozornila na záväznosť legislatívneho rámca – zákon NR SR č. 215/1995 Z. z., vyhláška ÚGKK SR č. 300/2009 a smernica na štandardizáciu geografických názvov z roku 2015 – pre vydavateľov kartografických diel, odborných publikácií, na požívanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie a v úradnej činnosti orgánov verejnej správy.

O podstate národnej štandardizácie a o geografickom názvosloví oboznámila prítomných *Viera Šafárová* z GKÚ. Štandardizáciu geografického názvoslovia definovala ako súbor opatrení zabezpečujúci identifikáciu geografického objektu a uviedla zákon a vyhlášku, ktoré ju legislatívne zabezpečujú. Zároveň podala stručnú genézu tvorby štandardizovaného geografického názvoslovia, ktorá má 3 etapy:

1.) roky 1974 – 1981: štandardizácia geografických názvov zo základovej mapy (ZM) 1 : 50 000; 2.) roky 1983 – 1994: štandardizácia geografických názvov zo základovej mapy (ZM) 1 : 10 000.

Počas týchto dvoch etáp bolo spracovaných 68 000 geografických názvov. V roku 2015 sa začína ďalšia – tretia etapa – štandardizácia geografického názvoslovia z katastrálnych a lesníckych máp.

Vytvoril sa tým základ pre databázu geografických názvov z územia SR – súbor štandardizovaných názvov všetkých sídelných a nesídelných objektov v rozsahu schváleného Katalógu tried objektov základnej bázy údajov pre geografický informačný systém (KTO ZBGIS). Táto databáza obsahuje aj doplňujúce údaje ako: druh objektu, dátum štandardizácie, predchádzajúci štandardizovaný názov, variantný názov, zemepisné súradnice, údaje o príslušnosti ku katastrálnemu územiu, obci, okresu a kraju, pri vrchoch ich výška, pri vodných tokoch príslušnosť k povodiu.

Tabuľka č. 1 Variantné názvy vodných tokov

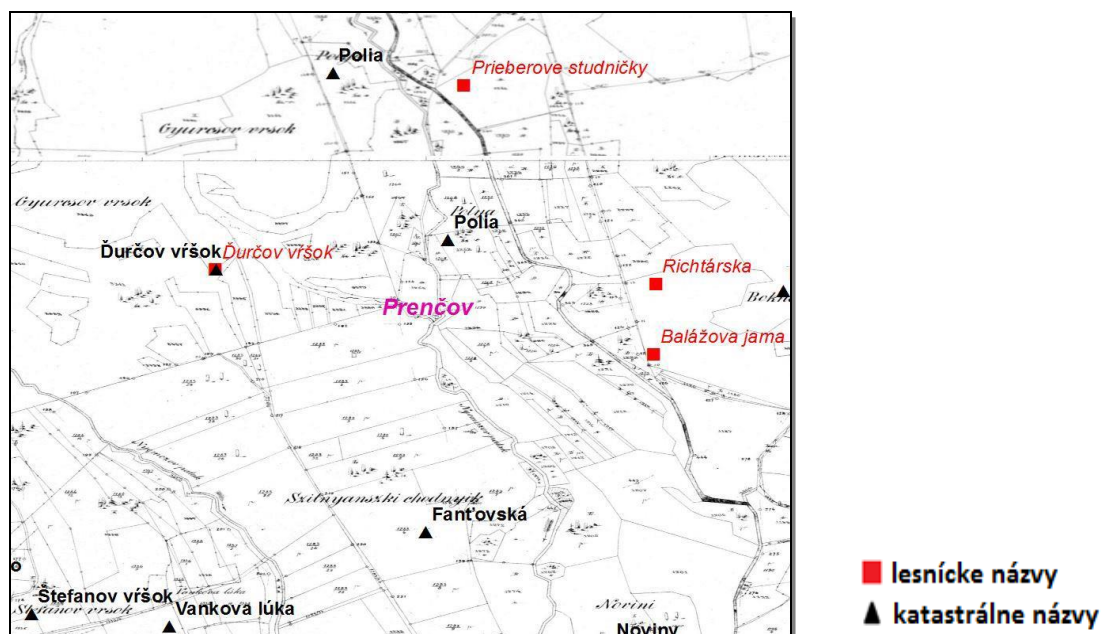
Katégoria *	Názov *	ROK_ST *	Dátum rozhodnutia	Číslo rozhodnutia	Variantný názov	Názov povodia	Číslo povodia
Vodný tok	Čárska Kopánka	2007	2. 10. 2007	P-5879/2007	Myjava	Čárska Kopánka	4-13-03-080
Vodný tok	Mošurovanka	1976	19. 11. 1975	P-378/1975	Závadský potok	Mošurovanka	4-32-04-105
Vodný tok	Orešiánsky potok	2010	16. 11. 2010	P-6813/2010	Drešiánsky potok	Radošinka	4-21-12-034
Vodný tok	Počúvadliánsky potok	1986	29. 7. 1986	P-244/1986	Počúvadelský potok	Počúvadliánsky potok	4-23-05-021
Vodný tok	Priepasniánsky potok	2003	4. 2. 2003	P-518/2003	Priepastný potok	Priepasniánsky potok	4-13-03-015
Vodný tok	Rohovský potok	1989	11. 1. 1989	P-4/1989	Smrekovec	Pasecký potok	4-13-03-045
Vodný tok	Silnovský jarok	2010	16. 11. 2010	P-6813/2010	Slunovský jarok, Stunovský jarok	Štiavnica	4-24-03-096
Vodný tok	Štiavnica	1977	23. 6. 1976	P-164/1976	Štiavnička	Štiavnica	4-21-02-002, 0
Vodný tok	Trenkovský jarok	1992	23. 9. 1992	P-387/1992	Trnkov jarok	Hornád	4-32-03-003

INFORMATÓRIUM

Tabuľka č. 2 Variantné názvy vrchov

Katégorie *	Názov *	Doplňujúci údaj	ROK_ST	Dátum rozhodnutia	Číslo rozhodnutia	Variantný názov
Vrch	Barvíenok	377 m	1989	11. 1. 1989	P-4/1989	Barvínek
Vrch	Brdárová zvonica	1712 m	1988	4. 2. 1988	P-42/1988	Bedárová zvonica
Vrch	Čierna skala	662 m	1985	28. 9. 1984	P-261/1984	Čierna hora
Vrch	Črep	414 m	1977	23. 6. 1976	P-164/1976	Veľká skala
Vrch	Čerchľa	825 m	1977	23. 6. 1976	P-164/1976	Čerchľa, Malá Čerchľa
Vrch	Demánovská hora	1304 m	1977	23. 6. 1976	P-164/1976	Demánovská Poludnica
Vrch	Dielce	641 m	1994	7. 9. 1994	GK-2505/1994	Temešský diel
Vrch	Diery	706 m	1992	23. 9. 1992	P-387/1992	Đure
Vrch	Handliarka	1208 m	1987	3. 6. 1987	P-185/1987	Hadliarka
Vrch	Havrania skala	770 m	1976	19. 11. 1975	P-378/1975	Vranná skala
Vrch	Holý vrch	306 m	1977	23. 6. 1976	P-164/1976	Plešivec
Vrch	Homôľka	503 m	1993	1. 6. 1993	GK-1031/1993	Široká homôľka, Široká Homôľka
Vrch	Hrbček	729 m	1987	3. 6. 1987	P-185/1987	Hrbčok
Vrch	Hrubá kopa	2238 m	1988	4. 2. 1988	P-42/1988	Garajova strážnica
Vrch	Suchovrch	775 m	1994	23. 6. 1994	GK-1832/1994	Suchý vrch, Suchovrch Kýčera
Vrch	Veľký háj	111 m	1991	30. 9. 1991	P-470/1991	Nagy liget
Vrch	Volia veža	2370 m	1988	4. 2. 1988	P-42/1988	Volova veža
Vrch	Vířok	735 m	1994	23. 6. 1994	GK-1832/1994	Baba v stráni
Vrch	Vřřok	111 m	1991	30. 9. 1991	P-470/1991	Fűggödomb

Obr. č. 1 Katastrálne názvy na pôvodnej historickej katastrálnej mape

Cieľom je postupne prepojiť databázu so ZBGIS (základnou bázou údajov pre geografický informačný systém).

Druhý blok prednášok začal Michal Cigán z odboru katastrálnej inšpekcie (OKI ÚGKK SR) príspevkom o dohľade nad používaním štandardizovaného geografického názvoslovie (ŠGN). Poukázal na kompetencie katastrálnej inšpekcie, legislatívny rámec používania ŠGN,

kontrolu máp. Kompetencie katastrálnej inšpekcie sú dané katastrálnym zákonom (zákon č. 162/1995 Z. z.). V mene ÚGKK SR vykonáva štátny dozor v štyroch oblastiach:

- spravovanie katastra na katastrálnych odboroch okresných úradov,
- vykonávanie geodetických činností a ich autorizačného overovania,
- využívanie údajov z IS GKK,
- používanie štandardizovaného geografického názvoslovia (zákon o geodézii a kartografii; § 4 ods. 2 písm. m)).

Autor upozornil na záväznosť používania ŠGN pre kartografické diela, geografické publikácie, masmédiá a orgány verejnej správy a takisto aj na sankcie za jej nedodržanie.

Praktickú ukážku využívania geografických názvov uviedol *Ľuboslav Michalík* z GKÚ. Na začiatok uviedol všeobecné informácie, ktoré nájdeme na internete a potom ukázal, ako sa pracuje s webovými stránkami:

<http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/>

➤ <http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/>

<https://www.geoportal.sk/sk/geoportal.html>

➤ <https://www.geoportal.sk/sk/udaje/udaje-zbgis/geograficke-nazvoslovie/> .

Prístup k údajom a službám geografického názvoslovia nájdeme na:

➤ https://www.geoportal.sk/sk/zbgis_smd/na-stiahnutie/

➤ <https://www.geoportal.sk/sk/sluzby/mapove-sluzby/wms/wms-zbgis.html>

➤ https://zbgisws.skgeodesy.sk/zbgis_geograficke_nazvoslovie_wms/service.svc/get

➤ <https://www.geoportal.sk/sk/sluzby/mapove-sluzby/wfs/wfs.html>

➤ https://zbgisws.skgeodesy.sk/zbgis_geograficke_nazvoslovie_wfs/service.svc/get.

Po odznení posledného referátu sa k odprenášaným témam rozvinula bohatá diskusia, v ktorej si zúčastnení vymieňali názory, a zároveň boli sformulované odpovede aj na otázky prítomných. Živá diskusia sa rozvinula na aktuálnu tému správneho názvu v súvislosti s tzv. brexitom – problematika GB versus UK (Veľká Británia <—> Spojené kráľovstvo/The United Kingdom). Na záver sa s prítomnými rozlúčila a všetkým vystupujúcim aj diskutujúcim poďakovala Katarína Leitmanová.

JÁN HOLLÝ – SVÄTOPLUK RÁDIO DEVÍN RTVS PRESVEDČILO POSLUCHÁČOV, ŽE NÁŠ BÁSNIK NIE JE IBA LITERÁRNA IKONA

PhDr. Táňa Kusá

Redaktorka Slovenského rozhlasu RTVS,
autorka a moderátorka projektu *Parnas*

Žiaci sa o ňom učia v škole, niektorí vedia skandovať prvé štvorveršie eposu, ale toto dielo Jána Hollého v podstate nepoznajú. A priznajme sa, ani mnohí z nás. Pritom básnickým majstrovstvom vynieslo svojho tvorca na slovenský Parnas. Aj o samotnom básnikovi iba opakujeme encyklopedické heslo alebo kapitolu z učebnice, ktorú sme sa museli naučiť naspamäť. Možno sme absolvovali exkurziu do Borského Mikuláša, Maduníc alebo Dobrej Vody a zostali v nás stopy po lektorskom výklade. Keď však zabudneme na povinné memorovanie v školských laviciach a započúvame sa do tohto básnického monumentu, uvedomíme si jeho výnimočnosť a utvrdíme sa v tom, že jeho autor nie je iba literárna ikona. Presvedčení sú o tom aj tvorcovia projektu *Parnas*, v rámci ktorého Slovenský rozhlas RTVS vysiela epos Jána Hollého *Svätopluk*. A zaiste sa k nim pridali aj poslucháči, ktorí posledný štvrtok od 2. októbra do 8. decembra 2017 počúvali toto dielo kompletne spolu s komentármi popredných pedagógov z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Dohromady 50 polhodinových relácií.

Zámerom dlhodobého projektu *Parnas* je totiž uvádzať kľúčové diela svetovej a slovenskej literatúry v celom rozsahu, bez jediného škrtu a úpravy textu. Pretože v poslednom čase uprednostňujeme prerozprávané (teda zjednodušené) verzie literárnych diel, uspokojujeme sa s ich filmovou alebo divadelnou, výrazne skrátenou (a často aj spotvorenou) podobou, a máme pocit, že ich dôverne poznáme. Niekedy nám dokonca stačí heslo v encyklopédii alebo na internete, čo však prináša viac alebo menej skreslené a deformované poznanie literatúry, predovšetkým tej klasickej. V Rádiu Devín od roku 2009 zazneli kompletne zásadné epické básnické diela európskej literatúry: oba Homérove eposy *Ílias* a *Odysseia* (Cena ministra kultúry Dušanovi Jamrichovi za interpretáciu a Cena Literárneho fondu autorke projektu *Parnas* Táni Kusej), Vergíliova *Eneida*, Ovídiove *Metamorfózy* a Danteho *Božská komédia* (Prémia Literárneho fondu).

Hollého epos *Svätopluk* (*Svatopluk*), dlhé roky zašifrovaný do nezrozumiteľného jazyka, doslova odkiaľ preklad Jozefa Mihalkoviča a Štefana Moravčíka do súčasnej slovenčiny (v dvojzväzkovom vydaní vydavateľstva Tatran z roku 1985 nájdeme tiež preklady ďalších diel – všetky z pera našich básnikov: Ján Kostra preložil *Selanky*, Ľubomír Feldek *Žalospěvy*, Viliam Turčány *Piesne a Rozličné básne*, Ján Buzássy epos *Cyrlometodiada*). Ale

práve vďaka spomenutému prekladu sme v rozhlasovom vysielaní mohli lepšie porozumieť nášmu prvému spisovnému jazyku. Pomohol nám tiež výklad prof. Pavla Žiga z Katedry slovenského jazyka FiF UK, ktorý hovoril o bernolákovčine ako o vyvrcholení procesu predspisovnej slovenčiny. Všetkých 12 spevov uviedlo Rádio Devín dvojjazyčne – v originálnej bernolákovčine aj v preklade do súčasnej slovenčiny. V interpretácii Idy Rapaičovej sme mohli obdivovať brilantnú časomieru a šťavnatosť slovnej zásoby bernolákovčiny. V recitácii Petra Rúfusa v súčasnej slovenčine ešte viac vyniklo kompozičné majstrovstvo básnika: Hollý strieda dynamické bojové scény s kontemplatívnymi, nádherné prírodné paralelizmy s drastickými naturalistickými výjavmi, mýtický výklad pôvodu Slovanov s verným obrazom slovenskej krajiny, priame reči s opismi. Zaľudnil svoje dielo množstvom postáv, podľa svojich antických vzorov Homéra a Vergília vymenúva katalógy hrdinov, ktorí pred nami defilujú ako na vlyse víťazného oblúka. V tomto hrdinskom epose, kde prevažujú mužské postavy a ženy tvoria iba torzo, plač matky Oidy nad zabitým synom predstavuje emocionálny vrchol.

Hollému sa podarilo zachytiť veľkú éru našej histórie, keď Veľkomoravská ríša dosiahla najväčšiu rozlohu a Svätopluk sa stal Rex Sclavorum, čo v latinčine znamená kráľ všetkých Slovanov, teda aj Slovákov, ale aj kráľ národov, ktoré obývali dnešné Slovensko, Maďarsko, Srbsko, časti Rumunska, Česko, časť Nemecka, veľkej časti Poľska a Ukrajiny (prof. Martin Homza). Práve táto titulúra Svätopluka dodnes vyvoláva vášnivé polemiky. Svätopluk patrí k najdiskutovanejším postavám našich dejín, zneužívaným a nadužívaným politikmi, stal sa doslova súčasťou ich inštrumentalizácie. Aj ostatní ľudia ho vnímajú väčšinou čierno-bielo. Jedni ho velebia, druhí pauperizujú a vytláčajú na perifériu európskych dejín. Ako náš národný symbol interpretuje súčasná historiografia – slovenská aj zahraničná a ako ho vnímali dobové historické pramene – o tom hovorili prof. Martin Homza, vedúci Katedry slovenských dejín FiF UK, a doc. Vincent Múcska, vedúci Katedry všeobecných dejín FiF UK. Hovorili tiež o historickom kontexte vojny Svätopluka s Karolmanom – pravnikom Karola Veľkého, v priestore strednej i celej Európy, čo je hlavnou témou Hollého eposu.

Literárne súvislosti priblížili doc. Zuzana Kákošová a doc. Miloslav Vojtech z Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy FiF UK. Hovorili tiež o najnovších vedeckých výskumoch Jána Hollého aj o stvárnení Svätopluka v iných dielach slovenskej literatúry. Spomedzi nich vyniká práve Hollého vymodelovanie tejto historickej postavy v celej jej ambivalentnosti a nejednoznačnosti, od dvojnásobného zradcovstva po víťazstvo v čestnom boji nad Britwaldom. Dôkladné poznanie tohto diela potvrdzuje, že sme ho opodstatnene priradili k vrcholným dielam antiky – k Homérovmu eposu *Ílias* i k Vergiliovej *Eneide*, ktoré náš básnik ako prekladateľ dôkladne poznal a boli preňho inšpiračným zdrojom. Jeho preklad *Eneidy* je dosiaľ neprekonaný. Aj preto Cena Literárneho fondu za najlepší preklad roka nesie jeho meno – *Cena Jána Hollého*. Uvedomujeme si, že podobne ako Ján Hollý nie je iba literárna ikona, aj jeho vrcholné básnické dielo nie je iba mŕtvym muzeálnym exponátom, ktorého sa nesmieme dotýkať. Práve naopak, po uvedení v Slovenskom rozhlase epos Svätopluk čaká na ďalšiu reinkarnáciu. Ako predloha k toľko vysnívanému slovenskému výpravnému historickému veľkofilmu. Keď už poznáme originál, máme právo vytvoriť aj jeho zmysluplný kinematografický derivát.

Záverečná poznámka

Kompletný epos Jána Hollého *Svätopluk* s komentármi, ktorý sme vysielali v Rádiu Devín v súčasnej slovenčine kombinujúc s bernolákovčinou (12 spevov rozdelených do 35 čítaní + 15 rozhovorov) nájdete na webovej stránke Slovenského rozhlasu RTVS – Rádio Devín. Súčasne pripravujeme tiež verziu jednotlivých 12 spevov nedelených na časti – jednak v originálnej bernolákovčine v interpretácii Idy Rapačovej a jednak v preklade do súčasnej slovenčiny v interpretácii Petra Rúfusa. Aj v tejto verzii budú obsahy pred každým spevom, ktoré napísal Ján Hollý. Naším zámerom je poskytnúť školám praktickú didaktickú pomôcku a rozhodli sme sa tak tiež preto, lebo doteraz neexistuje takýto audiálny komplet (Viliam Záborský nahral v bernolákovčine prierez eposom s komentárom dr. Viliama Turčáňnyho – 24 štvrt hodinových relácií, Československý rozhlas Bratislava, 1975).

Adresa webových stránok RTVS Slovenský rozhlas:

Parnas: <http://www.rtvsk/radio/program/1346>

Vzdelávacie relácie: <http://www.rtvsk/radio/archiv-plus>

INFORMÁCIE ZO ZASADNUTIA SLOVENSKEJ KOMISIE OLYMPIÁDY ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY

Ing. Adriana Trubíniová

*Odbor predmetových olympiád a postupových súťaží
IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže*

Dňa 13. 11. 2017 sa v bratislavskej Iuvente konalo zasadnutie Slovenskej komisie Olympiády zo slovenského jazyka a literatúry (SK OSJL). Zasadnutie otvorila tajomníčka SK OSJL Adriana Trubíniová a privítala prítomných členov SK OSJL. Následne odovzdala slovo predsedníčke SK OSJL A. Palackovej, ktorá v úvode odovzdala nové menovacie dekréty prítomným členom a členkám SK OSJL na obdobie 2017 – október 2020. Súčasná predsedníčka oznámila, že sa v lete podával návrh na MŠVVaŠ SR na vymenovanie nových členov SK OSJL. Do komisie boli navrhnutí všetci, ktorí prejavili záujem o prácu v SK OSJL. Vzhľadom na to, že počet členov v SK OSJL nie je limitovaný, boli navrhnutí všetci členovia, ktorí prejavili záujem, ako aj niektorí členovia, ktorí boli v komisii v minulosti a nevyjadrili sa, že chcú s touto prácou skončiť. MŠVVaŠ SR vyhovelo tomuto návrhu a zaslalo nové menovacie dekréty, ktoré boli členom a členkám odovzdané na zasadnutí, resp. boli distribuované poštou tým, ktorí sa na zasadnutí nemohli zúčastniť.

Zhodnotenie predošlých ročníkov OSJL

Predsedníčka A. Palacková sa poďakovala prítomným za spoluprácu a nasadenie počas predošlého ročníka OSJL, osobitne vyzdvihla prípravu a program celoštátneho kola. Uvítala, že v rámci voľnočasového programu počas celoštátneho kola bola na programe tematicky ladená diskusia s básnikmi (Ľ. Feldek, E. Ondrejčka) a navrhla pokračovať v tomto zameraní aj pri organizácii budúcich ročníkov.

Výsledky krajských kôl opätovne potvrdili rozdielnú vedomostnú úroveň v rámci jednotlivých krajov, preto sa tu črtá otázka, či nezvoliť iný postupový kľúč do celoštátneho kola, ako majú napríklad prírodovedné predmety, kedy sa určí absolútne poradie všetkých žiakov bez ohľadu na to, z ktorého kraja žiaci sú, a do celoštátneho kola postupujú len tí najlepší. Prítomní sa zhodli, že vzhľadom na to, že OSJL nemá medzinárodný výstup, bude demokratickejšie zachovať postupovosť, a do celoštátneho kola postupuje víťaz krajského kola, ktorý je zároveň úspešným riešiteľom.

Prítomní tiež identifikovali tendencie posilať do vyššieho kola aj žiakov, ktorí nedosiahli hranicu úspešnosti (t. j. 40 bodov z celkového počtu bodov 55). Aktuálne Metodicko-organizačné pokyny jednoznačne určujú, že postúpiť do vyššieho kola môže len víťaz, ktorý

je zároveň aj úspešným riešiteľom. Takisto sa v krajoch mylne objavil názor, že ak má škola viac ako 500 žiakov, môže poslať do vyššieho kola dvoch víťazov. Vždy postupuje iba víťaz.

Prítomní sa tiež zhodli, že úlohy kategórie B boli v minulom ročníku mimoriadne ťažké a bolo by vhodné zvážiť náročnosť úloh do budúcnosti. A. Virdzeková upozornila na dlhé texty v kategórii B a náročné rozbory.

Zmeny v Metodicko-organizačných pokynoch a nový Organizačný poriadok

V júni 2017 boli predsedovia všetkých predmetových olympiád vyzvaní k predloženiu nových organizačných poriadkov. Vzhľadom na malý časový priestor, ktorý MŠVVaŠ SR dala predsedom na vypracovanie organizačných poriadkov, nebolo možné zmeny v poriadkoch rozdiskutovať v pléne členov SK OSJL. Predsedníčka A. Palacková vypracovala návrh nového organizačného poriadku na základe podnetov z minulých zasadnutí SK OSJL a v súlade s novou smernicou 23/2017 o súťažiach. Návrh poriadku bol ministerstvom školstva schválený k 1. 1. 2018 a je zverejnený na webovej stránke www.olympiady.sk. V súlade s novým Organizačným poriadkom boli vypracované aj Metodicko-organizačné pokyny pre aktuálny školský rok 2017/2018.

V Metodicko-organizačných pokynoch OSJL je v súlade s novou smernicou o súťažiach stanovený postupový kľúč a spôsob určenia poradia súťažiacich v prípade zhody bodov – čo je najväčší rozdiel oproti minulým ročníkom OSJL. V prípade zhody bodov rozhoduje počet bodov v teste, v prípade ďalšej zhody rozhoduje počet bodov za transformáciu textu. V prípade opätovnej zhody komisia rozhodne o víťazovi kola na základe vyššieho skóre v čiastkovom kritériu *originalita textu* (v časti transformácia textu), resp. v čiastkovom kritériu *celkový dojem* v ústnej časti súťaže. Metodické pokyny tiež zdôrazňujú fakt, že postupujúci do vyššieho kola musí byť úspešným riešiteľom OSJL.

Zmeny v Organizačnom poriadku sa dotkli najmä: zmeny terminológie obvodné kolá na okresné kolá, zmeny KŠÚ na OÚ, počet postupujúcich súťažiacich na celoštátne kolo je zadefinovaný formulkou „spravidla jeden“, čo dáva priestor v prípade zisku ďalších financií aj na postup ďalších súťažiacich do celoštátneho kola.

Príprava jubilejného ročníka

Predsedníčka A. Palacková načrtla úvodné prípravy jubilejného 10. ročníka OSJL. Od 1. 1. 2018 bude v platnosti nový Organizačný poriadok, preto bude potrebné aktualizovať prihlášky a tlačivá zverejnené na webovej stránke. A. Trubíniová v supervízii s pani predsedníčkou A. Palackovou zabezpečia zverejnenie aktualizovaných tlačív a prihlášok na webe.

V záverečnej diskusii V. Sabová navrhla vytvorenie novej kategórie pre stredné odborné školy, keďže pre SOŠ je demotivujúce súťažiť v jednej kategórii s gymnazistami. Vznik takejto kategórie by však musel prejsť schvaľovacím procesom Koordinačnej rady MŠVVaŠ SR, ktorá aktuálne zastavila vznik nových kategórií a kôl, skôr je tendencia kategórie zlučovať v záujme šetrenia financií. Prítomní tento návrh nepodporili, vzhľadom na to, že slovenčina je povinný predmet aj na maturite, kde sú nároky na gymnazistov aj žiakov zo SOŠ rovnaké.

D. Petříková upozornila na nerešpektovanie termínov pri zasielaní prihlášok účastníkov vyšších kôl. Prihlášky často chodia tri dni pred kolom. Prítomní sa zhodli, že v tomto

roku budú nekompromisne trvať na termínoch pre zaslanie prihlášok do vyšších kôl, ktoré sú uvedené v aktuálnych Metodicko-organizačných pokynoch.

A. Mezeiová informovala, že je náročné nájsť kontakt na organizátora okresného kola. Predsedníčka A. Palacková potvrdila, že má rovnakú skúsenosť v rámci okresu Bratislava III. A. Trubíniová informovala, že okresné úrady – odbory školstva nastavili nové pravidlá financovania nižších kôl, kedy organizátori musia finančne zúčtovať samostatne jednotlivé kolá a nie raz za pol roka, ako tomu bolo v minulosti. To spôsobilo, že centrá voľného času už nechcú organizovať nižšie kolá predmetových olympiád a chcú túto administratívu presunúť na školy. Situácia je kritická najmä v Bratislavskom kraji, kde jednotlivé kolá organizujú výhradne CVČ. V ostatných krajoch sa na organizácii nižších kôl podieľajú vo väčšej miere základné a stredné školy, preto tam po zmene týchto pravidiel nie je situácia taká markantná. A. Trubíniová prisľúbila, že na spoločnom stretnutí so zástupcami okresných úradov 30. 11. 2017 prerokuje túto problematiku s kompetentnými. Tiež sa na stretnutí s okresnými úradmi bude iniciovať vytvorenie adresára okresných predsedov s ich kontaktnými údajmi, ktoré by uľahčili komunikáciu vo veci zasielania prihlášok a výsledkových listín.

N. Mihaľáková otvorila diskusiu ohľadom priebehu ústnej časti na minuloročnom celoštátnom kole. V mnohých ústnych prejavoch žiakov bolo vidno, že im pri príprave pomáhali pedagógovia, vzhľadom na to, že témy žiaci vedeli deň vopred a mali tak čas sa celý večer, noc aj ráno pripravovať. Prítomní sa zhodli, že sa v nasledujúcom ročníku zmenia pravidlá ústnej časti celoštátneho kola a to nasledovne: Žiaci sa dozvedia tému, na ktorú budú mať ústny prejav, až v deň konania ústnej časti (druhý súťažný deň celoštátneho kola), pričom na prípravu budú mať 10 minút. Žiaci si budú zrebovať témy priebežne tak, aby bol dodržaný spravodlivý limit 10 minút prípravy pre všetkých študentov. Podľa možnosti budú na ústnu časť vyhradené dve miestnosti – jedna na prípravu súťažiaceho, druhá na prednes. Žiak, ktorý odprednáša, bude hneď vystriedaný žiakom, ktorý sa medzičasom pripravoval.

POÉZIA ZOSTÁVA ŽIVÁ (MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA POETIKA POÉZIE A JEJ PREKLADU)

Mgr. Kristína Krajanová

*Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

Profesor Ján Zambor, básnik, literárny vedec, pedagóg a prekladateľ ruskej a španielskej literatúry, oslávil v decembri 2017 svoje okružle životné jubileum. Pri tejto príležitosti zorganizovala Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty UK medzinárodnú literárnovednú konferenciu s názvom *Poetika poézie a jej prekladu*, ktorá sa konala 7. a 8. decembra 2017 v zasadacej sieni FiF UK v Bratislave. Pri tejto príležitosti vystúpili so svojimi príspevkami literárni vedci zo Slovenska i zahraničia. Mali možnosť zablahoželať jubilantovi či vzdať poctu jeho bohatej prekladateľskej činnosti.

Konferenciu otvorila docentka Andrea Bokníková, hlavná organizátorka podujatia, ktorá privítala hostí a moderovala úvodnú časť konferencie. Následne predniesol úvodný prejav dekan Filozofickej fakulty UK, profesor Jaroslav Šušol. Po dekanovom príhovore ešte raz privítala zúčastnených vedúca Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy FiF UK, docentka Dagmar Kročanová. V mene všetkých kolegov zablahoželala profesorovi Zamborovi k narodeninám. Po gratulácii nasledovalo prekvapenie pre pána profesora a hostí v podobe recitácie. Báseň *Chvála úsmevov či vašej prítomnosti* od profesora Zambora, ktorá vyšla knižne v básnickej zbierke *Pod jedovatým stromom*, predniesla pred publikom študentka slovenského jazyka a literatúry Miroslava Sedláková. Úvodné časti konferencie zavŕšila svojím prejavom o potrebe poézie pre básnika ikonická osobnosť slovenskej poézie – Ján Buzássy.

Prvý blok príspevkov, ktorý moderovala Anna Valcerová, sa venoval Zamborovej prekladateľskej činnosti. Ladislav Šimon vo svojom príspevku *Ján Zambor, básnik a prekladateľ, praktik a teoretik – poznámky k vzájomným vzťahom medzi rôznymi aktivitami* sa venoval profesijnej všestrannosti jubilanta a priblížil jeho životné dielo. Anton Eliáš v príspevku *Ruská poézia 19. storočia v prekladoch Jána Zambora* sa zamerával na lexikálno-štylistickú interpretáciu Krnových a Zamborových prekladov. Prekladové texty porovnával s originálnym znením básní. Krnove preklady označil za slabšie, významovo nepresnejšie. Zamborove preklady považuje za lepšie, citlivejšie, presvedčivejšie a čistejšie. Jeho literárnoteoretická orientácia a aj samotný fakt, že je básnikom, ho predurčujú k tvorbe veľmi kvalitných prekladov.

Prekladov ruskej poézie sa týkal aj príspevok Márie Kusej *Ruská poézia 20. storočia v prekladoch Jána Zambora*, ktorý bol komponovaný ako séria problémových sond do prekladovej poézie. M. Kusá v ňom zhodnotila, že Zamborove preklady obohatili poznanie

ruskej poézie, čím poukázala na ich kvalitu. Zo Zamborových prekladateľských diel sa zmieni napríklad o jeho antológii ruskej poézie, do ktorej zahrnul na základe svojho osobnostného výberu 32 ruských básnikov 20. storočia.

Ďalší príspevok *K prekladom Jána Zambora do španielčiny* od Paulíny Šišmišovej predstavil profesora Zambora ako prekladateľa španielskej poézie, ktorý si pri svojej práci vyberá ťažiskových básnikov. Z 28 titulov španielskej poézie preložených do slovenčiny je J. Zambor autorom deviatich, čo predstavuje zaslúžilý počin. Vo svojich publikáciách vytvára komentovaný preklad a vždy k nim priloží štúdiu k danej prekladateľskej problematike. Anna Valcerová svoje moderovanie ukončila slovami, že nebyť Zamborových prekladov španielskej barokovej poézie, nemali by sme túto poéziu čitateľsky sprístupnenú.

Prof. PhDr. Ján Zambor, CSc.

V druhom bloku príspevkov, ktorý moderovala Mária Kusá, vystúpila Anna Valcerová s interpretačne ladeným príspevkom *Brána a iné básne*, v ktorom sa venovala najnovším básňam Jána Zambora, ktoré nevyšli knižne. Interpretovala štylizáciu lyrického subjektu ako stromu (vzdialene odkazujúcu na Kraskove *Topole*), ktorá prináša rôznorodé konotácie: zakorenenosť stromu v zemi, neschopnosť vzniesť sa k výšinám, resp. neschopnosť (ale aj túžba) odpútať sa od zeme. Valcerová naznačila Zamborove básnické špecifiká a inováciu v hre so slovom (smútočisko – smútnava). Jeho „brána“ predstavuje aj cestu do a z rodného domu, otvára lyrickému subjektu nové cesty a dáva mu krídla.

Ján Zambor a Ján Buzássy

Ján Gavura v literárnoteoretickom príspevku *Básnik v básni – zviditeľnenie tvorcu* predniesol podstatu svojho príspevku, ktorú nevidí v objavnosti, ale vo vytvorení niektorých súvislostí. Chcel v ňom poukázať na situáciu od polovice 20. storočia, kedy sa mení stratégia písania aj čítania poézie. S príchodom rôznych teórií (súvisiacich s literárnou komunikáciou) sa začal autor z textu odsúvať. Spomenul známu Barthesovu esej *Smrť autora* a taktiež teórie, v ktorých sa stáva autor ukrytým, či teórie, ktoré odmietajú autorskú intenciu v snahe vyhnúť sa nezhode medzi tým, čo bolo autorovým zámerom, a tým, čo ponúka čitateľom sám text. Gavura vraví, že hľadať básnika v básni predstavuje stále produktívny spôsob recepcie. Básnici na svoj pocit „zmenšenia“ reagujú spredmetnením sa, ako je to možné badať napríklad u J. Zambora v podobe vlozenej poznámky v básni. Druhý blok uzavrela Eva Maliti-Fraňová príspevkom *Nad knihami poézie Jána Zambora a Miroslava Válka v ruskom preklade Natálie Švedovovej*, v ktorom sa pozrela na dve prekladové

knihy zmienených autorov. Švedovovej preklady Válka sú najpresvedčivejšie v jeho vypätých básnických polohách (maximalizmus a frustrácia v básňach ohrozenia zo zbierky *Nepokoj*). Prekladateľka zvládla preklady viazaného aj voľného verša. „Vytvorila adekvátny tvar zodpovedajúci vo svojej celistvosti originálu“, keďže podľa slov E. Maliti-Fraňovej originálne texty rešpektuje a s rešpektom prebásňuje. Po formálnej stránke sú básne v poriadku a sú vcelku vybrúsené, no nie vždy presne dekódovala významové odtienky a niekedy vytvorila obraznosť, aká v origináli nie je. Napriek tomu vedkyňa zhodnotila, že ide o veľmi dobrý výsledok prekladateľskej poézie.

Záber z konferencie. Príspevok prednáša prof. PhDr. Anton Eliáš, PhD.

V treťom bloku, ktorý moderoval Ján Gavura, Viktoria Liashuk prezentovala v bielorusktine, ruštine a sčasti i v slovenčine svoj príspevok *Ruské a bieloruské prekladové verzie poézie Jána Zambora ako esteticko-kultúrne komunikáty*. V príspevku porovnala verše v slovenskom a bieloruskom jazyku, pričom na jej vyzvanie predniesol slovenský originál publiku sám profesor Zambor. Posledné dva príspevky prezentovali s predobedným nadľahčením Marián Andričík a John Minahane, ktorí sa svojimi príspevkami preniesli do anglofónneho literárneho kontextu. M. Andričík sa vyjadril *K anglickým prekladom slovenskej poézie*. V príspevku sumarizoval, aké preklady slovenskej poézie vyšli v angličtine. Prvou takouto publikáciou bola antológia z roku 1832, ktorá obsahovala prevažne českú poéziu, no boli do nej zahrnutí aj dvaja slovenskí autori – „John Kollar“ a „Paul Joseph Šafárik“. Od nesmelých začiatkov prekladu našej národnej poézie sa presunul do 20. storočia a zameral sa na Váľkove preklady. Skonštatoval, že prekladateľov najviac zaujala jeho báseň *Zabíjanie králikov* a položil si otázku, či je to dané symbolickou rovinou básne, jej jednoduchosťou z hľadiska preloženia alebo samotnou témou zabíjania králika, ktorá sa dá vnímať aj

v gastronomickom rozmere. John Minahane sa v plánovanom príspevku *Prekladanie s viazaným veršom a rýmom (Osemnásť básní – Eighteen Poems Jána Buzássyho)* zameril na báseň Jána Buzássyho *Vietor pritvrtil*, pričom porovnával slovenskú a anglickú verziu. Dotkol sa aj všeobecnejších literárnoteoretických problémov a vyslovil názor, že v súčasnosti sa prekladatelia bránia prekladať viazaný verš viazaným veršom. Namiesto toho ho pretvárajú do voľného verša, čo považuje za nesprávne až poľutovaniahodné.

Poslednú štvrtkovú sekciu, ktorú moderoval Marián Andričík, otvoril Ivo Pospíšil s literárnohistoricky orientovaným príspevkom *Poezie Ladislava Soldána jako způsob přežití*. Tento básnik „tretej skupiny“, literárny kritik a historik, trochu i teoretik, sa zaujímal o zdanlivo nepreklenuteľné oblasti – marxizmus aj katolícku literatúru. I. Pospíšil v príspevku charakterizoval jeho vyhrotenú básnickú tvorbu, ovplyvnenú poéziou všedného dňa, ktorá je plná irónie a sebaíronie, šokujúcich point, brutality a hry so slovom.

Miloslav Vojtech sa venoval prepojeniu problematiky umeleckého prekladu a literárnej histórie v príspevku s názvom *Recepcia básnickej tvorby Gottfrieda Augusta Bürgera v slovenskej a slovinskej poézii prvej polovice 19. storočia*. V tejto modelovej štúdii ukázal, ako v slovenskom a slovinskom literárnom kontexte fungovala recepcia tvorby tohto nemeckého spisovateľa, otca modernej umelej balady. Bürgerovou tvorbou sa inšpirovali viacerí slovenskí autori, napr. Tablic, Palkovič, Šafárik, Kuzmány aj Botto. Bohuslav Tablic prebral do svojej balady *Lubinský z Lubiné a Rozina Milovská* epické jadro jednej z Bürgerových balád, príbeh však zasadil do slovenského prostredia. Na tomto príklade vidieť Tablicovo kombinovanie metódy umeleckého prekladu a voľnejšej básnickej adaptácie pôvodiny. M. Vojtech porovnal Tablicovu verziu balady s Prešernovou, na základe čoho sa ukazuje, že prístup slovinského spisovateľa je voľnejší a tvorivejší, nakoľko z Bürgerovej balady si vybral len niektoré epické segmenty a z nich skomponoval vlastný básnický text.

Ako posledný vystúpil Albert Lučanský. Vo svojom príspevku *Literárna interpretácia Veľpiesne 8 : 6 – 7* spomenul sumár prístupov, akými sa v minulosti *Pieseň piesní* vykladala – od spirituálneho, alegorického výkladu cez literárny a dramatický výklad až po výklad kulticko-mýtický. Vo svojom príspevku sa zameril na literárnoteoretickú a literárnohistorickú analýzu a interpretáciu vybranej pasáže. Interpretačné časti príspevku doplnil názornými textovými ukážkami, na ktorých ukázal umelecké výrazové prostriedky (napr. typy metafor) a na základe ktorých interpretoval vybrané obrazy. Napokon poukázal na problematickosť prekladu a samotného výkladu tejto známej básnickej skladby.

Druhý deň konferencie opäť otvorila docentka A. Bokníková prečítaním listu Ľubomíra Feldeka, ktorý bol na konferenciu pozvaný, no nemohol sa jej zúčastniť. Ľ. Feldek v liste spomínal na spoluprácu s profesorom Zamborom a poslucháči sa dozvedeli, že stál za začiatkom pôsobenia profesora Zambora na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Následne predniesla svoj príspevok riaditeľka Ústavu slovenskej literatúry SAV Dana Hučková, ktorá sa zamýšľala nad poetikou básnického posolstva v básňach modernistických autorov – Roya, Krčméryho a Rázusa. Básnické posolstvá sa podľa Hučkovej zaraďujú k príležitostnej poézii, preto sú často odsúvané na okraj ako menej dôležité texty. Badať v nich však napríklad vlastné chápanie literatúry. Napríklad v Royových básňach je byť básnikom dôležité i ťažké zároveň. V Rázusovom básnickom ponímaní je spisovateľ národným buditeľom či svedomím národa. Hučková poukázala na dôležitosť básnických posolstiev, prostredníctvom ktorých sa formuluje vzťah medzi umelcom-individualistom a kolektívom a v kto-

rom básnici vyjadrovali svoju spätosť s tradíciou (čo súvisí s dobovým napätím medzi tradicionalizmom a modernizmom).

Ďalej prezentovala Andrea Bokníková svoj príspevok *Predstava času premietnutá do poetiky poézie i prózy – malá úvaha o tvorbe Ľudmily Groeblovej*, v ktorom vystihla znaky tvorby tejto modernistickej autorky. Zamýšľala sa nad Groeblovej autorským typom, ktorý nie je ľahké uchopiť vzhľadom na spisovateľkinu torzovitú tvorbu (napísala len 11 básní, prózu *On* a niekoľko statí a listov). Bokníková svoj prednes doplnila prezentáciou s dobovými obrázkami a textovými ukážkami, na ktorých poukázala napríklad na Groeblovej časové i formálne rámcovanie básní, čím upriamila pozornosť poslucháčov na fenomén (horizontálneho i vertikálneho) času, ktorý bol príznačný pre modernu. Interpretačne ladený bol aj príspevok Moniky Kekeliakovej o poézii Henny Fiebigovej, v ktorom sa pozrela na poetickú hru s kvetmi, jej rozvíjanie a prekonávanie. Fiebigová bola doposiaľ čitateľom známa len prostredníctvom niekoľkých roztrúsených textov, hoci bola výraznou ženskou poetkou katolíckej moderny. Prvý medailón spisovateľky spolu s interpretáciou a básňami priniesla až Andrea Bokníková vo svojej nedávno vyjdenej čítanke *Potopené duše*. Vo Fiebigovej veršoch sa čitateľ opakovane môže stretnúť s púpavou, chryzantémami či červenými makmi – kvetmi evokuje psychické stavy a lásku, ale nemožno povedať, že motív kvetu predstavuje sentimentalitu (nejde o „uplakanú“ poéziu). Symbolika kvetov predstavuje osobitnú líniu slovenskej poézie žien.

V druhom bloku vystriedala moderátorku Veroniku Rácovú Ivana Hostová. Zoltán Rédey v príspevku *Poetika a interpretácia lyriky (K poetike básne Štefana Strážaya)* ponúkol podrobnú analýzu a interpretáciu básne Štefana Strážaya *Leto odchádza* zo zbierky *Igram* (1975). Báseň zachytáva atmosféru na sklonku leta – tento jav je v básni zachytený vo svojej procesualite. Literárnu interpretáciu obrazov či farieb Z. Rédey obohatil analýzou umeleckých výrazových prostriedkov a prepojil ju s morfológicko-syntaktickou textovou analýzou.

Marta Součková vystúpila s príspevkom, ktorý sa týkal problematiky ponovembrovej poézie. Rok 1989 podľa nej nebol len politickým, ale aj umeleckým predelom. Uvažovala nad poéziou Kucbelovej a Ferenčúhovej a skonštatovala, že ponovembrová poézia priniesla transformáciu kategórie lyrického subjektu z „ja“ na „on“, teda najčastejšie je subjekt prezentovaný v 3. osobe. Autor mu prideluje meno, čím sa stáva pre čitateľa uchopiteľnejším, konkrétnejším. Okrem toho M. Součková rozprávala o ďalších aspektoch, napríklad o obraze matky a jej demýtizácii.

Jana Juhásová si v príspevku s názvom *Litánie k svätým ako žánrový model básnických textov slovenskej lyriky 21. storočia* všimla rekonštrukciu postavy svätca a kompozično-štruktúrne inovácie tejto litanickej formy v básnických textoch z 21. storočia. Pracovala s básňami Dany Podrackej a Michala Habaja, ale svoju štúdiu v zborníku doplní aj o Pastirčákove či Štrpkove texty. Peter Tollarovič, ktorý sa výskumne orientuje na katolícku modernu, sa v príspevku *Miroslav Válek ako „nádej slovenskej katolíckej poézie“* zamýšľal nad Miroslavom Válkom ako nad pokračovateľom katolíckej moderny – vzhľadom na skutočnosť, že už v štyridsiatych rokoch 20. storočia sa objavili prvé dve zmienky o Válkovi v tomto zmysle. P. Tollarovič nedávno vydal aj 14 Váلكových novoobjavených básní zo 40. rokov, ktoré pochádzali zo štyroch zdrojov (medzi nimi je napríklad báseň *Jubilant*, ktorú Válek napísal vo svojich osemnástich rokoch).

Po diskusii prevzala moderovanie Jana Juhásová. S príspevkom *Hra pre tvoje modré oči a Soľ do zmyslov: poetika ako možnosť odchýlky* vystúpila Irena Georgieva Dimova, ktorá interpretačne predstavila dve básne, a teda dve slobodné autorské gestá, ktorými sa autori snažili odkloniť od poetiky polovice 50. a 60. rokov. Ide tak o ukážku využitia poetiky ako možnosti odchýlky. Využili senzitivnosť zmyslov na vytvorenie umeleckého sveta ako protipólu reality. Poznávanie reality zmyslami (zrakom, hmatom) predstavuje poznanie, ktorému možno dôverovať. Nasledovať mal príspevok Veroniky Rábovej o premenách lyrického subjektu Ivana Štrpku a Ivany Hostovej o tvorbe Ivana Laučíka v súradniciach básnického experimentu. V. Rábová a I. Hostová sa však prezentovania svojich literárnych príspevkov zriekli v prospech prezentácie spoločného príspevku – vystúpili s manifestom humanitných vied, v ktorom písali o stave a pozícii humanitných vied na Slovensku. Deklarovali kritiku systému, financovania vedy zo strany štátu a hodnotenia vedeckých a odborných textov (na príklade metodiky Prešovskej univerzity v Prešove). Manifest možno chápať aj symbolicky vo vzťahu k osamelým bežcom, ktorí v 60. rokoch vystúpili v manifeste s „pocitom osamelého bežca“.

Po diskusii, ktorá z prezentácie vyplynula, vystúpil Matúš Mikšík s *Interpretáciou básne Ivana Laučíka Aury*, ktorú názorne premietol na plátne a detailne zinterpretoval, vyzdvihnúc najmä motív pomyselnej, spirituálnej Cesty s veľkým „C“. Môže ísť o prevtelenie ako súčasť kolobehu života, o labyrint ako symbol cesty k Bohu a sebe samému, teda o cestu k vlastnej identite a sebapoznaniu. Je to cesta, ktorú nik nemôže vykonať za nás. Interpretačné príspevky zavŕšila svojím prínosom Mária Stanková. V príspevku *Báseň Miroslava Válka Štvornožci. Pokus o interpretáciu* naznačila svoj „minipokus“ („pokus“ priniesol už Stanislav Šmatlák) o interpretáciu básne *Štvornožci*. Táto báseň sa nachádza v poslednej Váľkovej zbierke *Milovanie v husej koži*. Originálna podoba básne z roku 1964 je podľa Stankovej kratšia, intímnejšia a romantickejšia. Stanková interpretáciu obrazov a farieb v básni doplnila analýzou umeleckých výrazových prostriedkov a tiež zdôraznila Andraščíkovu myšlienku o zoomorfizácii v básni – či dve nohy nehľadajú druhé dve nohy v snahe nájsť životnú stabilitu.

Konferencia priniesla množstvo príspevkov, ktorými prezentujúci poskladali mozaiku celoživotného spisovateľského a prekladateľského diela profesora Zambora. Okrem toho priniesla interpretačné príspevky zamerané na poéziu (či jej preklad), ktorými sa prehĺbilo literárnoteoretické poznanie poézie a jej výklad. Sám jubilant na záver konferencie vyjadril radosť, že vďaka činnosti a pracovným zásluhám referujúcich zostáva poézia naďalej živá. Príspevky, ktoré zazneli na konferencii, budú zahrnuté do pripravovaného zborníka.

DOCENTKA ANDREA BOKNÍKOVÁ ZÍSKALA NOMINÁCIU NA KRIŠTÁĽOVÉ KRÍDLO 2017

Mgr. Barbora Tancerová, M. A.

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Doc. PhDr. Andrea Bokníková, PhD., z Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave bola nominovaná na ocenenie Krištáľové Krídlo za rok 2017 v kategórii publicistika a literatúra. Nomináciu získala za svoju knihu *Potopené duše. Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia*.

Kniha – čítanka prináša básne 12 autoriek, ktoré boli ako poetky doteraz pre slovenskú literatúru neobjavené, či menej poznané. Okrem samotných básní kniha prináša ich životopisné medailóny, úryvky zo zachovanej korešpondencie, fotografie a ďalší dokumentačný materiál, ktorý docentka Bokníková objavila v knižniciach a vo verejných i v súkromných archívoch. Súčasťou čítanky je jej štúdia, ktorá charakterizuje tvorbu poetiek a dáva ich do dobových súvislostí, ako aj podrobný poznámkový aparát. Výsledkom je jedinečná a atraktívna kniha, ktorá prináša nevšedný čitateľský zážitok.

Doc. PhDr. Andrea Bokníková, PhD.

Medzi poetkami, ktoré Andrea Bokníková vo svojej knihe vytiahla z hlbín zabudnutia, sú Šára Bugarová, Bela Dunajská, Henny Fiebigová, Ľudmila Groeblová, Zora Jesenská, Elena Kamenická, Sláva Manicová, Viera Markovičová-Zátarecká, Nora Preusová, Viera Szathmáry-Vlčková, Viola Štepanovičová, Hana Záhorská. Za svojho života publikovali krátky čas, alebo sa ich básne zachovali len v rukopise, niektoré boli z politických dôvodov vymazané zo slovníkov. „Okrem prekážok v písaní narážali na ťažkosti spojené so svojím rodom, keď spoločnosť od žien očakávala inú životnú náplň a mnohé pod váhou osobných, nezriedka však aj politických okolností s písaním predčasne prestali. Zostavovateľka zozbierala roztratené publikované a nepublikované básnické texty poetiek vo verejných a súkromných archívoch a pripravila ich do čitateľsky atraktívnej podoby. Rovnako však „zobierala“ aj osudy autoriek, ukázala ich životné cesty od začiatku do konca, dovolila im prehovoriť ich vlastnými slovami,“ uviedol odborný posudzovateľ čítanky Ján Gavura.

Kniha *Potopené duše* vyšla v knižnej edícii ASPEKT, v edičnom rade čítaniek, v nevšednej a nápaditej grafickej úprave Jany Sapákovvej. Odborne ju posúdili: Ján Gavura, Vladimír Petrík a Jaroslav Šrank, k jej výslednej podobe svojimi podnetmi prispeli tiež redaktorky vydavateľstva Aspekt Jana Cviková a Jana Juráňová, Gabriela Múcsková ju obohatila poznámkami o jazykovej podobe básní. Podrobnú recenziu knihy prináša aj toto číslo časopisu *Slovenčinár*.

8. ROČNÍK SÚŤAŽE PRE STREDOŠKOLÁKOV ESEJ JÁNA JOHANIDESA

Literárne informačné centrum v spolupráci s partnermi vyhlásilo 8. ročník esejistickú súťaž pre stredoškolačkov Esej Jána Johanidesa. Cieľom súťaže je povzbudiť mladých ľudí, aby vyjadrili svoje myšlienky a názory v podobe autorských esejí. Súťaž má ambíciu vytvárať stredoškolačkom priestor na rozvoj autorského písania a rozvíjať v nich schopnosť kriticky myslieť a argumentovať. Na súťaži sa môžu zúčastniť študenti stredných škôl z celého Slovenska. Príspevky vyhodnotí porota zložená zo spisovateľov a odborných pracovníkov Literárneho informačného centra v Bratislave.

Literárne informačné centrum a partneri vyhlasujú 8. ročník súťaže pre stredoškolačkov

Esej Jána Johanidesa

Termín na zaslanie textov do súťaže je 15. marec 2018

Tému eseje si vyberte z troch citátov Jána Johanidesa:

- 1. Pokiaľ človek žije, nevie, že je niť, nič viac, iba obyčajná niť, ani nevie, ako sa táto jeho niť prepletá a splete s ďalšími niťami.** (Pomôcka: Symbolickou predstavou našich prapredkov bola tkanina, ktorú tvoria nite ľudských životov, osudovo poprepätaných tak, že sa z nich nedá vymaniť vlastnou vôľou.)
- 2. Som priateľ revolty, bojím sa však terorizmu, ktorý by mohli riadiť veľmi rafinované mozgy, dokonca raritné mozgy s vysokým IQ.** (Pomôcka: Nový terorizmus je sieť. Hovorí sa o „sieťovej vojne“ (z anglického netwar), kde dochádza ku konfliktom na rôznych spoločenských stupňoch bez tradičných zbraní.)
- 3. Našou najväčšou súčasťou chybou je fakt, že sme pripustili odumieranie citov.** (Pomôcka: Moderné technológie okypujú city o reálne žité udalosti a presúvajú sa do virtuálnej roviny. Spôsobuje to odumieranie ľudskosti.)

Každá esej musí obsahovať meno, priezvisko a vek súťažiaceho, názov eseje, vybraný citát Jána Johanidesa, ktorou bola inšpirovaná, názov a adresu školy.

Texty do súťaže posielajte na jencova@litcentrum.sk

Rozsah eseje je maximálne 3 normostrany, t. j. maximálne 5200 znakov vrátane medzier. Výsledky súťaže budú vyhlásené 24. apríla (streda) 2018 v Dome kultúry v Šali. Slávnostné odovzdávanie cien bude spojené s hodnotením ocenených prác. Hlavnou cenou súťaže *Esej Jána Johanidesa* je honorované uverejnenie víťaznej práce v mesačníku *Knižná revue*. Ocenených bude ďalších 10 esejí.

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV

Vaše doposiaľ nepublikované príspevky posielajte e-mailom na adresu 2002saus@gmail.com v programe MS Word: typ písma: Times New Roman, veľkosť písma 12; riadkovanie 1,5. Za svojím príspevkom uveďte zoznam použitej literatúry v abecednom poradí v súlade s platnou bibliografickou normou. Rozsah príspevku sa neurčuje. Abstrakt a resumé sa nevyžaduje. Váš príspevok autorizujte menom, priezviskom, akademickým titulom, názvom a adresou pracoviska. Príspevok musí byť v súlade s obsahovým zameraním časopisu. Súčasťou textu môžu byť aj fotografie, tabuľky, grafy a pod. Fotografie zasielajte vo forme samostatného súboru. Všetky publikované príspevky sú recenzované. Redakčná rada si v spolupráci s prispievateľom vyhradzuje právo upraviť alebo skrátiť niektoré príspevky, príp. príspevok neuverejniť. Za zaslané príspevky vám vopred ďakujeme.

V prípade záujmu o inzerciu nás kontaktujte prostredníctvom e-mailu časopisu Slovenčinár: 2002saus@gmail.com.